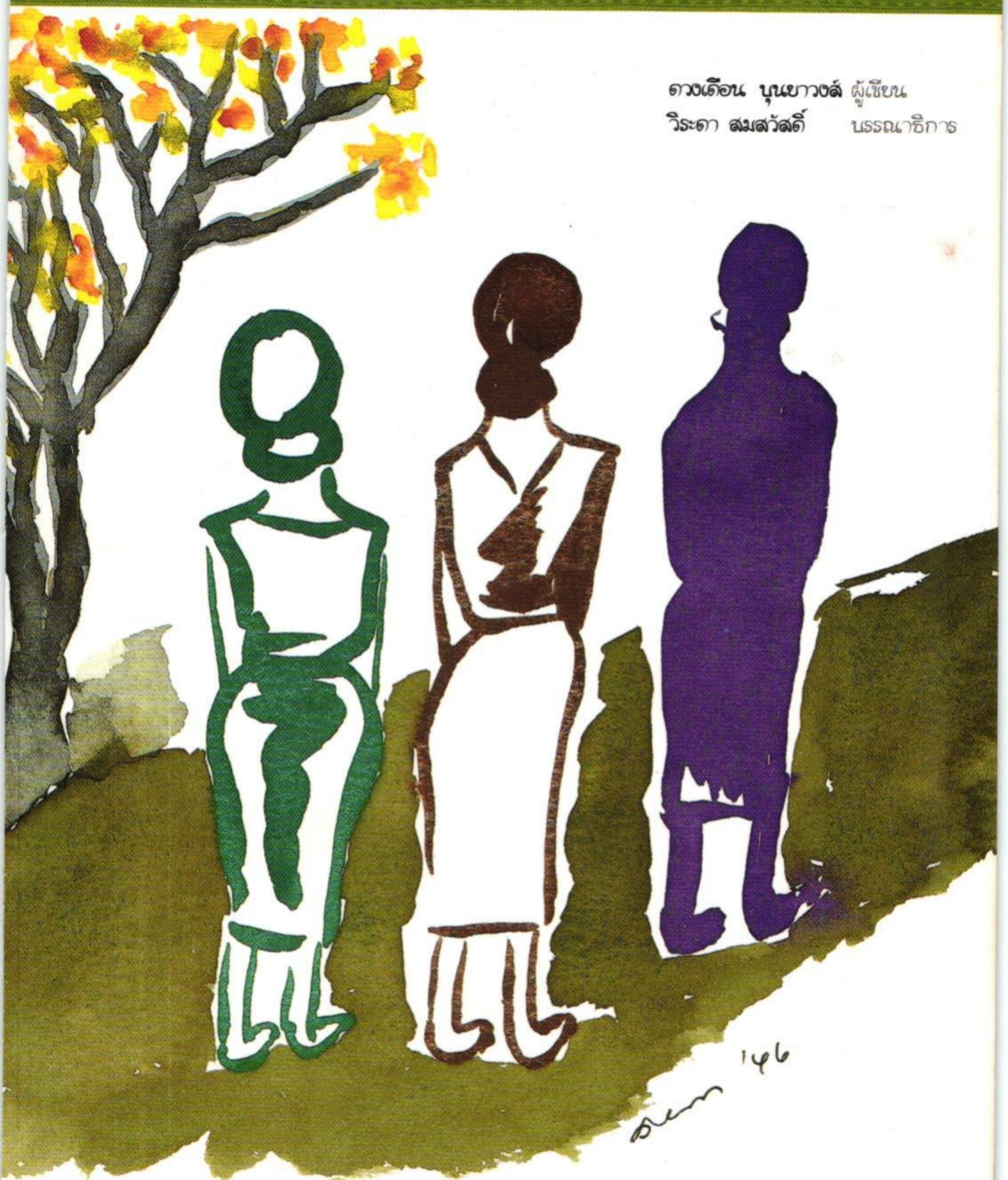
ดวงเดือน บุนยาวงส์ ผู้เขียน
วิระดา สมสวัสดิ์ บรรณาธิการ

ตัวตนผู้หญิงลาว ในงานวรรณกรรม

ตัวตนผู้หญิงลาว
ในงานวรรณกรรม

ดวงเดือน บุนยาวงส์ ผู้เขียน
วิระดา สมสวัสดิ์ บรรณาธิการ

จัดพิมพ์โดย
ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ภายใต้การสนับสนุนของมูลนิธิร็อคกี้เฟลเลอร์

เอกสารเรื่อง ตัวตนผู้หญิงลาวในงานวรรณกรรม
โครงการ Gender, Sexuality and Reproductive Rights and Health in the Mekong Sub-Region

ISBN 974-658-145-7

บรรณาธิการ วิระดา สมสวัสดิ์
ผู้เขียน ดวงเดือน บุนยาวงส์
คณะทำงาน โสภิดา วีรกุลเทวัญ
ภูมิวิไล ศิริพลเดช
Sabrina K.Gyorvary

ภาพปก วิระดา สมสวัสดิ์

พิมพ์ครั้งแรก มกราคม 2547

จัดพิมพ์โดย ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
โทรศัพท์ 66-53-943572 66-53-94-3592
โทรสาร 66-53-892464

สนับสนุนโดย มูลนิธิร็อคกี้เฟลเลอร์

ราคา [redacted]

รูปเล่ม/พิมพ์ที่ หจก. วนิดาการพิมพ์ 201/32 หมู่ 9 ต.หนองจ๊อม
อ.สันทราย จ.เชียงใหม่ 50210
โทรศัพท์ 053-890581, 01-7838569 โทรสาร 053-890582

โครงการหนังสือชุด Gender, Sexuality and Reproductive Rights and Health in the Mekong Sub-Region ภายใต้การสนับสนุนจากมูลนิธิร็อคกี้เฟลเลอร์

ดำเนินการ

ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

หัวหน้าโครงการ

รองศาสตราจารย์วิระดา สมสวัสดิ์

คณะที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์วิระดา สมสวัสดิ์	ประธาน
อาจารย์ฉลาดชาย รมิตานนท์	กรรมการ
คุณหญิงจำนงศรี หาญเจนลักษณ์	กรรมการ

คณะกรรมการ/บรรณาธิการ

ดร.กาญจนา แก้วเทพ

รองศาสตราจารย์ ดร.กฤตยา อาชวนิจกุล

ดร.สุชาดา ทวีสิทธิ์

พริศรา แซ่ก้วย

ผู้ประสานงานโครงการ

โสภิดา วีรกุลเทวัญ

คำนำโครงการ

โครงการ Gender, Sexuality, and Reproductive Rights and Health in the Mekong Sub-Region เป็นหนึ่งในโครงการที่ดำเนินการโดยศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ร่วมกับนักวิชาการจากสถาบันต่าง ๆ ทั่วประเทศ ภายใต้การสนับสนุนจากมูลนิธิร็อคกี้เฟลเลอร์

ส่วนที่หนึ่งของโครงการนี้เป็นการจัดแปลบทความด้านสตรีศึกษาจำนวน 6 เล่ม ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นเรื่องเพศสภาพ (Gender) เพศวิถีหรือมิติประเวณี (Sexuality) และสิทธิอนามัยเจริญพันธุ์และสุขภาพ (Reproductive Rights and Health) เพื่อเผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจ ตลอดจนแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างประเทศในแถบลุ่มแม่น้ำโขงตอนบน

ส่วนที่สองของโครงการเป็นการจัดงานสัมมนาระดับชาติและระดับภูมิภาค ส่วนที่สามของโครงการเป็นการให้ทุนการศึกษาแก่นักศึกษาลาวเพื่อมายังศึกษาหลักสูตรมหาบัณฑิตด้านสตรีศึกษา ณ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

เอกสารเรื่อง ตัวตนผู้หญิงลาวในงานวรรณกรรม เป็นเอกสารที่เกิดขึ้นจากการสัมมนาระดับชาติครั้งที่ 1 ซึ่งจัดขึ้นเมื่อวันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ. 2546 ณ ห้องประชุม ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โดยนักวิชาการจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว คือ ดวงเดือน บุนยาวงส์ ได้ให้เกียรติเป็นองค์ปาฐก ดวงเดือน บุนยาวงส์เป็นนักวิชาการผู้มีบทบาทสำคัญในวงวิชาการของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและสนใจค้นคว้าประเด็นเรื่องผู้หญิงมาอย่างต่อเนื่อง

การสัมมนาครั้งนี้มีผู้เข้าร่วมการสัมมนาจากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ องค์กรพัฒนาเอกชน หน่วยงานราชการ นักศึกษาและสื่อมวลชน

ศูนย์สตรีศึกษาฯ ขอขอบคุณมูลนิธิร็อคกี้เฟลเลอร์ที่เห็นความสำคัญของโครงการโดยเฉพาะอย่างยิ่งในขั้นตอนของการกระจายองค์ความรู้ให้เป็นประโยชน์ต่อหลักสูตรสตรีศึกษาซึ่งยังเยาว์วัยและเปราะบางอยู่มากในประเทศไทย

ศูนย์สตรีศึกษาฯ หวังว่า เอกสารเรื่อง ตัวตนผู้หญิงลาวในงานวรรณกรรม จะนำมาซึ่งการจุดประกายการแลกเปลี่ยน การขยายองค์ความรู้ตลอดจนสร้างความเข้าใจในบทบาทของผู้หญิงมากขึ้นทั้งในสังคมไทยและสังคมในพื้นภูมิภาคต่อไป

รองศาสตราจารย์วิระดา สมสวัสดิ์
ประธานโครงการ

สารบัญ

หน้า

คำนำโครงการ 1

เกริ่นนำ 5
โดย วิระดา สมสวัสดิ์

ตัวตนผู้หญิงลาวในงานวรรณกรรม 10
โดย ดวงเดือน บุนยาวงส์

การแลกเปลี่ยนความเห็น 36
โดย ผู้เข้าร่วมประชุม

Summary of the First Regional Seminar on Identity of Women in Lao Literature 68

24 / VII

เกริ่นนำ

โดย รองศาสตราจารย์วิระดา สมสวัสดิ์

สบายดี โครงการที่ทำให้เราได้มาพบกันในวันนี้เป็นโครงการที่มีคณะทำงานซึ่งประกอบด้วย อาจารย์นักวิชาการ และนักพัฒนาในกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน หลาย ๆ ฝ่ายมาทำงานร่วมกัน และได้ทุนสนับสนุนจากมูลนิธิร็อคกี้เฟลเลอร์

โครงการนี้มุ่งที่จะศึกษาในเรื่อง Gender (ที่ขอแปลเป็นไทยว่าเพศสภาวะ) เรื่องสิทธิอนามัยเจริญพันธุ์และสุขภาพ หรือ Reproductive Rights and Health และเรื่อง Sexuality ซึ่งก็ยังไม่ลงตัวว่าจะแปลเป็นภาษาไทยว่าอะไร มีผู้เริ่มใช้คำว่า เพศวิถี และดิฉันเองเสนอว่าน่าจะใช้คำว่ามิติทางประเวณี และที่อาจารย์กฤตยา อาชวนิจกุล เสนอไว้คือมิติเรื่องเพศ

โครงการนี้เป็นการพยายาม ศึกษางานต่าง ๆ ที่มีอยู่สามลักษณะของโครงการ ลักษณะที่หนึ่งนั้นพยายามจะรวบรวมเอาบทความที่เขียนไว้เกี่ยวกับ

เรื่องทั้งสามเรื่องนี้โดยเฉพาะพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขง เช่น ไทย ลาว และประเทศอื่นๆ ที่ใช้พื้นที่แม่น้ำโขง เพื่อจะให้มีความเข้าใจซึ่งกันและกันว่ามีงานศึกษาหรือว่ามีสภาวะ มีองค์ความรู้ต่าง ๆ สามด้าน คือ Gender, Reproductive Health and Rights และ Sexuality คือ เพศสภาวะ สุขภาพ และสิทธิอนามัยเจริญพันธุ์ และเพศวิถี (มิติทางประเวณี) อย่างไร เรามีคณะทำงานมาในวันนี้ สามท่าน คือ อาจารย์กฤตยา อาชวนิจกุล จากมหาวิทยาลัยมหิดล อาจารย์สุชาดา ทวีสิทธิ์ จากมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี อาจารย์ฉลาดชาย รมิตานนท์ ข้าราชการเกษียณ และตัวดิฉันเอง ที่มาในวันนี้ แต่ก็มีท่านอื่นที่ไม่ได้มา และเรายังมี โสภิดา วีรกุลเทวัญ เป็นผู้ประสานงานโครงการ

ในส่วนนี้เราก็จะพยายามรวบรวมเอาบทความที่เขียนเกี่ยวกับสามหัวข้อนี้มาจัดแปลเป็นภาษาไทย เป็นการแปลจากภาษาต่างชาติ แต่เนื่องจากภาษาต่างชาติที่มีอยู่มากในวงการวิชาการ คือภาษาอังกฤษเป็นส่วนใหญ่ เราจึงได้แต่แปลภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทย ซึ่งเป็นงานเขียนภาษาอังกฤษโดยคนต่างชาติหรือโดยคนไทยแต่เป็นภาษาอังกฤษที่คนไทยยังไม่มีโอกาสได้อ่าน นั่นคืองานในสามหัวข้อที่เราจะแปลออกมา และจากนั้นจะผลิตออกเป็นสามชุด ก็ขอโฆษณาไว้เลยว่าโปรดติดตาม เราจะทยอยผลิตออกมาหัวข้อละสองเล่ม เล่มที่หนึ่งกำลังจะออกแล้ว เรามีบรรณาธิการที่นั่งอยู่ตรงนี้สองท่าน คือ อาจารย์กฤตยา บรรณาธิการเรื่องสุขภาพ และ สิทธิอนามัยเจริญพันธุ์ และ อาจารย์สุชาดา เป็นบรรณาธิการเรื่องเพศสภาพ และมี อาจารย์กาญจนา แก้วเทพ เป็นบรรณาธิการเรื่องเพศวิถี ซึ่งใกล้จะคลอดแล้วภายในปีนี้ นั่นคืองานส่วนที่หนึ่งของโครงการนี้

ส่วนที่สองคือเราพยายามจะศึกษางานซึ่งผู้ที่ทำไปแล้วแต่กระจัดกระจายตามที่ต่างๆ แล้วเราพยายามจะให้มีการสัมมนาแลกเปลี่ยนกันโดยมีการนำเสนอ มีผู้เป็นองค์ปาฐกนำเสนอในหัวข้อที่เกี่ยวกับสามเรื่องนี้คือ Gender, Reproductive Right and Health และ Sexuality เราจัดไปแล้วสองครั้งในระดับชาติและใช้ภาษาไทยล้วน

ครั้งแรกคือเรื่อง คุณูปการด้านสตรีศึกษาต่อสังคมไทย โดยมี ดร. นภาพร หะวานนท์ จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร มาเป็น key note ให้ และเราก็ได้แลกเปลี่ยนกันว่าสตรีศึกษาคืออะไร ช่วยอย่างไรในการเรียนรู้ หรือว่าเราจะติดตามวิเคราะห์ วิจารณ์ ต่อไปอย่างไรในเรื่องของสามหัวข้อนี้ ครั้งที่สองเราได้ อดีต อาจารย์ ดร. ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ที่ตอนนี้ท่านได้บวชเป็น ภิกษุณี และมีฉายานามว่า ธัมมนันทา มาบรรยายในเรื่องผู้หญิงกับศาสนา ในระดับประเทศครั้งที่สามที่จะจัดต่อไปแต่ยังไม่ลงตัวว่าจะเชิญใครมาเป็นองค์ปาฐก

สำหรับในระดับอนภูมิภาคแม่น้ำโขงเราได้ตั้งใจว่าจะมีสองครั้ง และครั้งนี้เป็นครั้งแรก ถ้าจะพูดถึงประเทศในภูมิภาคแม่น้ำโขงแล้วนอกจากไทยแล้วผู้ที่ใกล้เราที่สุดแต่เราอาจรู้เรื่องน้อยที่สุดก็คือ ประเทศลาว ฉะนั้นวันนี้เราจึงมีโอกาสดีมากจากผู้ที่มีทั้งความสนใจ มีงาน มีประสบการณ์ และปฏิบัติเองในเรื่องของการเขียนวรรณกรรม และการถ่ายทอดงานเขียน ถ่ายทอดความรู้หรือว่ากระตุ้นให้คนสนใจเกี่ยวกับงานเขียนหรือว่าวรรณกรรมเกี่ยวกับลาว โดยเฉพาะจุดเน้นคือผู้หญิง

อีกองค์ประกอบหนึ่งของโครงการก็คือการขยายโอกาสทางการศึกษาให้นักศึกษาจากประเทศลาวมาศึกษาโครงการระดับบัณฑิตศึกษาของหลักสูตรสตรีศึกษา ขณะนี้เราก็มีนักศึกษาจากประเทศลาวภายใต้โครงการนี้อยู่ที่นี้ด้วย คนแรกคือ ศรีสุวัน วรบุต เป็นอาจารย์สอนภาษาอังกฤษอยู่มหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว และเมื่อกลับไปคงได้ช่วยในเรื่องของการศึกษาแม่ยิงในลาว ต่อมาคือ หมอไชยสิน คงสวัสดิ์ จบแพทยศาสตร์ และสนใจในเรื่องของสุขภาพของผู้หญิงในแง่ของสตรีศึกษาที่จะนำไปช่วยในงานทางเทคนิควิทยา ประสานมิติของผู้หญิงในเรื่องของสังคม วัฒนธรรม

ในงานวันนี้ก็เป็นส่วนหนึ่งในการจัดสัมมนาในระดับภูมิภาคแม่น้ำโขง ผู้ที่เราโชคดีที่ไปรบกวนมาได้ ที่จะเป็นองค์ปาฐกนำในการพูดคุยในหัวข้อ “ตัวตนของผู้หญิงลาวในงานวรรณกรรม” แต่ทิ้งท้ายไว้ว่าจะเป็นวรรณกรรมยุคไหนอย่างไรนั้นจะมาขยายความ

ท่านทั้งหลายที่มาวันนี้จะมีผู้ที่ถูกเกณฑ์มาเป็นพิเศษ หรือเรียกภาษาเพราะ ๆ ก็คือเชิญ และต้องรับโดยปริยาย เรามี อาจารย์สมหมาย เปรมจิตต์ เป็นอาจารย์เกษียณเคยสอนอยู่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สังกัด ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา อาจารย์มีข้อมูลเยอะในเรื่องของประเทศลาว ทั้งในเอกสารการวิจัยในพื้นที่ ฉะนั้นน่าจะช่วยเราได้ดีในสิ่งที่ขาดหายไปในวันนี้ ต่อมา คือ อาจารย์ฉลาดชาย รมิตานนท์ ซึ่งถูกเกณฑ์มาตามเคย อาจารย์เป็นอดีตอาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ตอนนี้เป็นอาจารย์พิเศษของหลักสูตรสตรีศึกษา และงานของอาจารย์ก็คือผู้หญิงกับวัฒนธรรมซึ่งเป็นงานหลัก แต่ตอนนี้ได้แผ่ขยายปีกไปอีกหลายเรื่องของสตรีศึกษา อาจารย์บุบผา วัฒนาพันธ์ อาจารย์กรรมการหลักสูตรสตรีศึกษา สนใจในเรื่องของประเทศลาวมาก และมีข้อมูลโดยเฉพาะอย่างยิ่งผ่านทางผ้า อ่านชีวิตของผู้หญิงลาวจากผ้า อาจารย์เรณู วิชาศิลป์ จากภาคภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อาจารย์ก็มีข้อมูลเยอะเกี่ยวกับเรื่องของวรรณกรรมเอกสารประวัติศาสตร์ต่าง ๆ และอาจารย์คงจะช่วยได้ อาจารย์ศรวณีย์ สุขุมวาท ถ้าดูจากประวัติการศึกษา และการทำงานแล้วอาจเห็นว่าอาจารย์เป็นฝ่ายตะวันตก เพราะอาจารย์สอนวรรณกรรมอังกฤษ และเป็นอาจารย์ภาควิชาภาษาอังกฤษ แต่ความสนใจของอาจารย์ไม่อยู่แค่นั้นเพราะเชื่อมโยงกันหมดในเรื่องของวรรณกรรม วิธีการมองวรรณกรรม วิธีศึกษา และเราจะวิเคราะห์อะไรได้จากวรรณกรรม และคิดว่าวันนี้เราจะได้คุยหลายมุมมองมากยิ่งขึ้น และอาจารย์อีกสองคนที่แนะนำไปแล้วคือ อาจารย์กฤตยา และ อาจารย์สุชาดา

วรรณกรรมจะเป็นอะไรก็ตาม แต่ในทางด้านสตรีนิยมมองวรรณกรรมในแง่การถ่ายทอด อะไรบางอย่างที่เราอาจคิดว่าเป็นหนังสือแต่เป็นหนังสือที่เป็นอคติของผู้ชาย ดิฉันคิดว่าอย่างนั้น และขอท้าทายไว้อย่างนี้ก่อนซึ่งมักจะเน้นไปในเรื่องการต่อสู้ ความขัดแย้ง และในเรื่องของสิ่งที่อ้างกันว่าเป็นเรื่องของความรัก แต่ความจริงแล้วเป็นเรื่องเพศ ความรักในความคิดของผู้ชายนั้นเป็นเรื่องเพศ และการมีเพศสัมพันธ์เท่านั้น ฉะนั้นวรรณกรรมของผู้หญิงจะออกมาในลักษณะไหน เช่นจะออกมาเป็นในลักษณะที่เป็นส่วนหนึ่งหรือว่าเป็นการถ่ายทอดผลิตซ้ำวรรณกรรมตามความคิด อคติ หรือว่าจะเป็นวรรณกรรมที่ผู้หญิงสร้างขึ้นเอง

อธิบายใหม่ อธิบายความรู้สึกของตัวเอง หรือจะฝ่าฟันกรอบที่มันมีอยู่ในสังคม เราจะมาฟังพี่น้องเราจากประเทศลาว และเราก็จะได้แลกเปลี่ยนกันต่อไป

ประวัติของเอื้อยดวงเดือนฉบับสั้นนั้นยาวสองหน้า แต่สิ่งที่เด่นก็คือเธอไม่ได้เป็นผู้ศึกษา และถ่ายทอดเท่านั้น แต่เป็นผู้ปฏิบัติ เธอมีงานเขียนของเธอเอง เอื้อยดวงเดือน บุนยาวงส์ พอเอ่ยชื่อในประเทศลาวแล้วไม่มีใครไม่รู้จัก ทั้งเด็ก รุ่นหนุ่มสาว และผู้ที่มีอายุ รู้จักเอื้อยดวงเดือนจากงานเขียน และการพยายามถ่ายทอด การพยายามกระตุ้นให้คนสนใจงานวรรณกรรม งานศึกษา และการศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งตอนนี้ได้เริ่มปลุกฝังเยาวชนให้โอกาสเยาวชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างวรรณกรรมของตัวเอง และแน่นอนโดยเฉพาะผู้หญิง เอื้อยดวงเดือนจะพูดเป็นภาษาลาว และผู้ใดมีปัญหาถามได้ ข้าพเจ้า มิอาจแปล เพราะมีหลายผู้ในที่นี้ที่จะช่วยได้ขอเชิญเลยค่ะ

ตัวตนผู้หญิงลาว ในงานวรรณกรรม[1]

โดย ดวงเดือน บุนยาวงส์

ก่อนอื่นขอสบายดีทุกคน และขอบคุณศูนย์สตรีศึกษา ที่ให้เกียรติเชิญมา ตัวเองนั้นก็หยุดการพูดมาหลายปีแล้ว นานมากแล้วที่ไม่ได้พูดต่อหน้าท่านผู้มีคุณวุฒิ ส่วนมากช่วงหลังมานี้จะพูดกับแต่เด็ก นักเรียน นักศึกษา ตามวิทยาลัยครู เพราะคิดว่าอายุป่านนี้แล้วถ้าคิดจะปลูกฝังหรือถ่ายทอดอะไร พูดกับผู้ใหญ่พูดยาก ไม่ใช่ผู้ใหญ่ในไทยหรอก พูดถึงผู้ใหญ่ในเมืองลาว เขามีความคิดเป็นของตัวเองเต็มสมองแล้วจะเอาอะไรไปพูดก็คล้ายเราไปสั่งสอนเขาคงจะไม่เป็นผลเท่าไร มาถึงตอนนี้อายุกว่าครึ่งศตวรรษแล้ว คิดว่าฉวยโอกาสพูดกับเด็กจะดีกว่า อย่างไรก็ยังมีความหวัง ก็เลยเปลี่ยนเข็มไปพัฒนาเด็กรุ่นใหม่มากกว่า ก็ดีใจที่มาถึงนี้ ก่อนอื่นขอขอบใจ อาจารย์วิระดา ที่จริงที่อาจารย์แนะนำไปนั้นก็เกินจริงไปนิดหน่อย ความจริงไม่มีใครรู้จักข้าพเจ้าเท่าไรหรอก ในหนังสือก็มีแต่ชื่อ ส่วนมากจะไม่รู้จักตัวคนอาจจะพอรู้จักชื่อ อยากให้ทุกคนถือว่าข้าพเจ้าเป็น

[1] ดวงเดือน บุนยาวงส์ บรรยายในงานสัมมนาโดยใช้ภาษาลาว และเพื่อง่ายแก่ความเข้าใจของผู้อ่าน จึงถอดออกมาเป็นภาษาไทยแต่คงความหมายเดิมไว้ (บรรณาธิการ)

นักเขียนมากกว่าเป็นนักประพันธ์ ถ้าจะพูดว่าเป็นนักวิจัย ศึกษายังเป็นแบบงู ๆ ปลา ๆ อยู่ ทำไปด้วยความชอบและเรียนไปด้วย และฉวยโอกาสเรียนจากการสัมมนา จากการฟังครูบาอาจารย์ ฉะนั้นคิดว่าตัวเองเป็นนักเขียนและได้เขียนหนังสือมานานพอสมควร ทั้งเรื่องสั้น เรื่องยาว บทกวี ฉะนั้นขอเป็นนักเขียนไม่เป็นนักวิจัย ไม่เป็นนักค้นคว้าอะไรทั้งสิ้น ที่ทำมายังน้อยเกินไป และยังจะต้องได้เรียนรู้อีกเยอะ

แต่ในการนำเสนอวันนี้ก็มีความดีใจและถือว่าเป็นบุญคุณของทางศูนย์สตรีศึกษาที่สนับสนุนให้ทำและเสนอให้นักวิชาการของลาวมานำเสนอเอกสารและได้ติดต่อไปทางประเทศลาว และตัวเองก็ไม่เคยเข้าร่วมการประชุมระดับนานาชาติเลยสักครั้ง ก็เลยอยากมาเลยทดลองเขียน และฟังจากการแนะนำจากคนโน้นบ้างคนนี้บ้างเลยค้นคว้าดู บทเสนอของข้าพเจ้าจะออกมาในแนวของนักเขียนและนักวรรณคดีรวมๆ กัน และก็รู้สึกอายที่ทางอาจารย์ได้แนะนำไปว่า CV มีความยาวถึงสองหน้าที่จริงแล้วไม่ใช่เป็นเพียงบัญชีรายชื่อหนังสือเท่านั้น เพราะว่าเขียนและแปลหนังสือมามาก อยากให้มันยาวก็เลยลงบัญชีชื่อหนังสือลงไป ที่จริงจะยาวกว่านี้ถ้ารวมเอาเรื่องที่เป็นเรื่องสั้นทุกเรื่องมาอีก แต่มันไม่ค่อยน่าสนใจเท่าไร

วันนี้มีของมาฝากทางศูนย์สตรีศึกษาด้วย เป็นหนังสือใหม่สุดที่ข้าพเจ้าได้รวบรวมเรื่องขำขัน ตลก แต่ในหนังสือจะเขียนว่า "ไม่หมิ่นประมาท[2] เพศชายหญิง" คือไม่เอาเรื่องของผู้ชายผู้หญิงหรือเรื่องเพศมาพูดเล่นกัน "ไม่หมิ่นประมาทศาสนาความเชื่อถือ" "ไม่หมิ่นประมาทเด็กและคนพิการ" "ไม่เสียดสีการเมือง" ซึ่งมีคนบอกว่าหายากมากที่เรื่องตลกจะออกจากเรื่องพวกนี้ แต่อยากให้ลองอ่านดู ซึ่งหนังสือได้วางไว้ด้านหน้าห้องประชุมแล้ว และที่สำคัญที่สุด คือ "ไม่หมิ่นประมาทชาย หญิง" ซึ่งเป็นสิ่งที่ข้าพเจ้าต่อต้านมาตลอดจนเขามองว่าเราเริ่มเป็นนักสตรีนิยม ความจริงก็ต้องนิยม เพราะเราเลือกที่จะเกิดมาเป็นผู้หญิงแล้วเราก็ต้องนิยมเพศของเรา ฉะนั้นเลยรู้สึกว่าตัวเองเริ่มเป็นครูบาอาจารย์มาตั้งแต่สามสิบปีก่อน ไม่รู้ทำไมว่าตัวเองชอบต่อสู้โดยไม่รู้ตัวเองว่าในทางทฤษฎีไม่รู้ว่า

---

[2] คำว่าหมิ่นประมาทในภาษาลาวมีความหมายคือดูถูกดูหมิ่นในภาษาไทย (บรรณาธิการ)

เขาเรียกว่าอะไร แต่ชอบมีความคิดเห็นเสนอในการประชุมหลายครั้ง ตัวเองไม่เคยถือว่าตัวเองเป็นผู้หญิง เวลาเข้าร่วมประชุมก็ถือว่าเราเป็นอาจารย์คนหนึ่งที่มีสิทธิออกเสียง ไม่ใช่ว่าเป็นผู้หญิงแล้วต้องมานั่งฟังเสมอไป

ดังนั้นผู้ชายเมื่อ 30 ปีก่อนที่เป็นอาจารย์ก็มักจะพูดว่า อาจารย์ดวงเดือนเขาก็พูดมีเหตุผลดี แต่เสียดายเขาเป็นผู้หญิง พอได้ยินเราก็พูดว่า หมายความว่าอย่างไร เสียดายเป็นผู้หญิง ฉันไม่ได้เป็นผู้ชายเหมือนพวกเธอ แต่พวกเธอลืมไปว่าฉันถูกเชิญมาในฐานะที่เป็นอาจารย์ไม่ใช่ในฐานะที่เป็นผู้หญิง พวกเธอก็เหมือนกันไม่ได้ถูกเชิญมาในฐานะที่เป็นผู้ชาย พวกเธอถูกเชิญมาในฐานะที่เป็นอาจารย์เราควรจะมาพูดกันในเรื่องงานไม่ใช่เรื่องผู้ชายผู้หญิง ผู้ชายผู้หญิงมันเท่ากันอยู่แล้ว ซึ่งพวกเขาก็ไม่เข้าใจและถามว่าพูดเรื่องอะไรซึ่งก็เป็นเรื่องเมื่อสามสิบปีก่อนมาแล้ว

ฉะนั้นรู้สึกว่ามีความภาคภูมิใจที่ได้เกิดมาเป็นผู้หญิง เมื่อศึกษาวรรณคดีก็ไม่รู้ว่าทำไมมักจะไปเห็นบทบาทของแม่หญิงลาว พอได้รับข่าวเรื่องที่สตรีศึกษาอยากได้งานที่พูดถึงผู้หญิงก็เลยคิดว่าเป็นโอกาสที่จะได้นำเสนอบทเรียนที่สั่งสมมาดู ฉะนั้นจึงเป็นบทความเล็กๆ อันหนึ่งที่เป็นน่าเสียดายที่ไม่ได้ขยายมากเท่าไร และขอบอกตรงนี้ว่า ได้มาพูดที่นี่เป็นครั้งแรกเพราะว่าครั้งแรกที่บทความนี้ได้นำเสนอในการประชุมครั้งก่อนนั้นเป็นพี่สาวที่มาพูด[3] ส่วนตัวเองพูดเรื่องผ้าก็เลยให้พี่ดาราพูดแทน แต่ก็ไม่เป็นไรวันนี้ได้มาพูดเองแล้ว และบทความนี้ในลาวเองก็ได้เผยแพร่ให้กลุ่ม NGOs ฟังและเขาก็เสนอว่าน่าจะมีการขยายความแต่เมื่อเวลาผ่านไป ยุ่งอยู่กับงานอย่างอื่นอยู่ก็เลยไม่ได้ทำ ฉะนั้นหลังจากการประชุมครั้งนี้อาจต้องได้มีการปรับปรุงเพราะเป็นทัศนะที่นานมาแล้วแต่ก็ยังใช้ได้อยู่

ขอเริ่มนำเสนอเลย ข้าพเจ้าได้ศึกษาบทบาทของตัวละครในวรรณคดีสามเรื่องที่ยกขึ้นมาวิเคราะห์ตามเนื้อเรื่องโดยไม่ได้อิงใส่ทฤษฎีวรรณคดีวิเคราะห์

---

[3] ดารา บุนยาวงส์ นำเสนอบทความ "Women in Lao Classical Literature" ต่อที่ประชุมทางวิชาการไทยคดีศึกษาครั้งที่ 6 พ.ศ. 2539 เชียงใหม่

ของใคร เอาตามเนื้อความของบทกวี ให้ความนับถือและให้ความเชื่อถือแก่นักกวีที่ท่านได้รจนาไว้ ซึ่งในนั้นไม่ว่าอย่างไรความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์ในยุคสมัยนั้นต้องซ้อนอยู่ เพราะตัวเองเป็นนักเขียนรู้ว่าเขียนออกไปทุกอย่างนั้นแน่นอนว่าต้องมีความจริง เอาความจริงมาพูด แต่เป็นการเอาความจริงมาปรุงแต่ง ก็เชื่อว่าแต่ก่อนผู้ที่เขียนบทความที่เราเรียกกันว่ามหากาพย์ หรือว่าบทกลอนที่ยิ่งใหญ่นั้นก็ต้องเอาสิ่งที่ประทับใจ ได้รู้ได้เห็นในประวัติศาสตร์มาปรุงแต่งเข้ามาเขียนไว้ ฉะนั้นก็เลยเชื่อว่าในบทกวีต่างๆที่เขียนไว้บางทีอาจมี สักห้าสิบเปอร์เซ็นต์ที่เป็นภาพจริง ฉะนั้นเราก็ฟังไว้ครึ่ง ๆ กลาง ๆ ห้าสิบ ห้าสิบ หรือว่าใครอยากให้มากกว่านั้นก็ได้เพราะว่าในบทวรรณกรรม เรื่องที่หนึ่งที่มีชื่อว่า มหากาพย์ท้าวฮุ่ง-ท้าวเจืองนั้นในภาษาลาวเราเรียกว่า “พื้นท้าวฮุ่งท้าวเจือง” เป็นพื้น ซึ่งในบทขึ้นต้นก็จะพูดเลยว่า “บัดนี้จะกล่าวพื้นท้าวฮุ่งเจืองหาน” แต่นักวิชาการลาวไทยสองฝั่งโขง โดยเฉพาะท่านจิตร ภูมิศักดิ์ เมื่อเอาไปเขียนใหม่ท่านเรียกว่ามหากาพย์ ก็หมายความว่ายิ่งใหญ่ แต่ในภาษาลาวนั้นคำว่า “พื้น” นั้นไม่ได้หมายความว่าเป็นเรื่องเล็กหรือใหญ่ แต่เป็นเรื่องที่กล่าวถึงชีวิตคน กล่าวถึงบ้านเมือง และแฝงว่าความจริงอยู่ส่วนหนึ่ง เราเรียกว่า “พื้น” เช่น พื้นเวียงจันทน์ พื้นเมืองชวาจะให้ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์อยู่นิดหนึ่ง

ในหนังสือใบลานลาวแท้ๆ ที่เขียนถึงท้าวฮุ่งท้าวเจือง เฉพาะฉบับท้าวฮุ่งท้าวเจือง หลายคนบอกว่าท้าวฮุ่งท้าวเจืองมีอยู่ทั่วภาคพื้นแม่น้ำโขงตั้งแต่เชียงใหม่ลงไปจนถึงชายแดนเวียดนาม ก็ถือว่าเป็นเรื่องใหญ่ แต่ฉบับที่เป็นภาษาลาว ก็น่าเสียดายที่ไม่หยิบฉบับนั้นมา ความจริงว่าจะเอามาด้วยแต่ยังอยู่ในโรงพิมพ์ไม่ได้เอามาซึ่งก็เป็นเล่มที่ใหญ่มาก ในนั้นข้าพเจ้าได้ศึกษาบทบาทของนางง้อมม่วน ซึ่งเรียกสั้น ๆ ว่า นางง้อม

ขอเล่าถึง**นางง้อม**นิดหนึ่ง นางง้อมเป็นลูกของเจ้าเมือง เมืองเชียงเครือซึ่งนักประวัติศาสตร์ตีความว่าเป็นเมืองเชียงราย หรือเชียงแสนทำนองนี้ นางง้อมม่วนเป็นลูกสาวนางเม็ง ซึ่งเป็นเจ้าเมือง เป็นเจ้าปกครองรัฐเล็กๆ แห่งหนึ่ง ถ้าเทียบอย่างทุกวันนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นเจ้าชีวิตก็ว่าได้ แต่ว่าเป็นเมืองเล็กๆ เลยเรียกว่าเป็นเจ้าเมือง เป็นแม่พญา เป็นเมืองที่ไม่มีผู้ชายปกครอง เพราะว่าสามี

ของเธออายุสั้นเสียชีวิตไป และแม่ก็ปกครองเมืองสืบมา เรียกว่าแม่พญา เป็นเจ้าครองเมืองผู้หญิง และนางง้อมเป็นลูกสาว ฉะนั้นสิทธิอำนาจการปกครองขึ้นกับเธอโดยตรง ซึ่งในบทกวีก็ได้กล่าวไว้อย่างชัดเจน ว่าเธอจะเป็นผู้บัญชาการทุกอย่าง

ข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นเรื่องแปลกที่ในวรรณคดีมีผู้หญิงเป็นเจ้าปกครอง ในฉบับที่เขียนเป็นภาษาลาวนั้นหลายคนวิจารณ์ว่าอาจจะเขียนในสมัยศตวรรษที่ 14 ประมาณอาจจะเป็นสมัยเจ้าฟ้างุ่ม ตรงกับท้ายสมัยสุโขทัย ต้นอยุธยา ทำนองนั้น ซึ่งข้าพเจ้าเองไม่ได้ค้นคว้าอย่างละเอียดทางด้านวรรณคดี ข้อมูลนี้อิงตามข้อคิดเห็นของนักปราชญ์อาจารย์ซึ่งได้วิเคราะห์ตามฉันทะลักษณะ เพราะเรื่องเขียนเป็นคำกลอนโคลงสอดคล้องกับลักษณะที่นิยมเขียนในช่วงต้นอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งยังมีการถกเถียงกันอยู่และมีการสัมมนาหลายครั้งเกี่ยวกับช่วงการเขียนเรื่องนี้

แต่หลายคนยังมีความเห็นว่า ช่วงเวลาที่เหตุการณ์จริงเกิดขึ้นอาจจะอยู่ในช่วงศตวรรษที่ 11-12 คือสมัยที่คิดว่าคนลาว ชนเผ่าลาวไตเคลื่อนย้ายมาจากตอนใต้ของยูนนานลงมาตามแม่น้ำโขง แม่น้ำปิง แม่น้ำน่านมาตั้งถิ่นฐานเป็นนครรัฐเล็กๆ เขาว่าน่าจะเป็นตอนนั้น นั่นเป็นข้อความของนักประวัติศาสตร์ แต่ข้าพเจ้าสนใจว่าบทบาทของผู้หญิงในระยะต้น ได้ศึกษาละเอียดบทบาทของนางง้อมในเรื่องนี้ซึ่งถือว่าเป็นตัวแทนผู้หญิงลาวในศตวรรษที่11-12 มาจนถึงศตวรรษที่13 แต่จะมีข้อจำกัดที่ว่านางง้อมเป็นลูกเจ้าเมือง อาจไม่สามารถเป็นตัวแทนของประชาชนทั่วไป

ในอีกแง่หนึ่งข้าพเจ้าคิดว่าในสมัยนั้นเพิ่งเริ่มต้นตั้งบ้านเมือง ความแตกต่างระหว่างชนชั้นจะไม่สูง ถึงเป็นลูกสาวเจ้าเมืองก็ต้องทำงาน ต้องตำหูก ต้องไปเก็บฟืน อาจมีคนไปด้วย มีคนแห่ขบวน ต้องไปหาอยู่หากิน อันนี้ในบทกวีก็ได้พูดถึงว่าทำอะไรบ้าง ซึ่งต่างกับช่วงที่ยุคศักดินาขึ้นสูงสุดที่ชนชั้นปกครองเกือบว่าจะไม่ทำอะไรเลย นั่งเป็นเจ้าอยู่อย่างสบาย แต่ว่าในสมัยที่เริ่มต้นนั้น ยังมีบทบาทคล้าย ๆ กับประชาชนธรรมดา ฉะนั้นข้าพเจ้าอิงตามทัศนะดังกล่าวจึงถือเอานางง้อมเป็นตัวแทนของผู้หญิงทั่วไปได้ ไม่ถือว่าเป็นตัวแทนของชนชั้นศักดินา

เพราะถือว่ายังเป็นยุคเริ่มต้นยังไม่มีการแบ่งแยกทางด้านชนชั้นสูง เพราะว่าในบทกวีจะพรรณนาว่าเธอทำอะไรบ้าง เพราะฉะนั้นจึงศึกษาบทบาทของนางง้อมในเรื่องนี้เป็นตัวละครตัวแรก

ต่อมาจะมีการทิ้งระยะห่างด้านวรรณคดี ไม่มีการปรากฏวรรณกรรมที่ยิ่งใหญ่อีกในอาณาจักรล้านช้าง จนถึงศตวรรษที่15 ปลาย ค.ศ.1400 กว่า สมัยพระเจ้าวิชุนราช เป็นสมัยที่เชียงทองรุ่งเรืองเกิดมีวรรณกรรมเรื่องหนึ่งที่ยิ่งใหญ่ คือเรื่องเวสสันดรชาดก ซึ่งก็อาจเป็นที่รู้จักกันดีในเชียงใหม่ แต่ในสำนวนภาษาลาวนั้นแต่งขึ้นในระหว่างต้นศตวรรษที่16 ปลายศตวรรษที่15 ก็เป็นวรรณกรรมใหญ่ที่มีถึงร้อยหน้าใบลาน และก็เขียนด้วยภาษาลาว ผสมบาลี เรื่องนี้อาจารย์สมหมาย เปรมจิตต์อาจจะพูดให้ฟังเพิ่มเพราะท่านเชี่ยวชาญในเรื่องนี้ แต่ข้าพเจ้าสนใจศึกษาบทบาทของนางมะที[4] ซึ่งภาษาไทยเรียกว่านางมัทรี อันนี้ก็เหมือนกัน จะบอกว่านางมะทีเป็นตัวแทนของผู้หญิงลาวในสมัยนั้นเด็ดขาดไม่ได้อีก แต่ข้าพเจ้าเชื่ออีกว่านักประพันธ์ที่เขียนเรื่องนี้ดูจากชีวิตการเป็นอยู่ ดูจากพฤติกรรมของผู้หญิงในยุคนั้นเอามาใส่ในตัวนางมะทีถ้าหากเราศึกษาเรื่องนางมะทีในเวชสันดรทั้งของล้านนา อยุธยา หรือล้านช้างก็จะเห็นนางมะทีมีความความแตกต่าง ฉะนั้นพูดได้ว่านักประพันธ์แต่งที่ไหนก็ต้องเอาความเป็นจริงมาใส่ในตัวละครของเขา

ฉะนั้นเดี๋ยวจะอ่านให้ฟังว่านางมะทีลาว หรือว่าหลวงพระบางเป็นอย่างไร ก็เห็นว่าบทบาทของนางมะทีในเรื่องนี้ถึงว่าจะเป็นเรื่องของชาดกแต่ก็มีชีวิตแบบชาวบ้าน และก็ยากที่จะตัดสินว่า นางมะทีเป็นตัวแทนของผู้หญิงลาวในยุคนั้น แต่เข้าใจว่าเป็นยุคเชียงทองเจริญ ชนชั้นศักดินาเริ่มขยายอำนาจ เริ่มกำอำนาจ แล้วเราจะเห็นว่าในขณะที่ชนชั้นศักดินาเริ่มขยายอำนาจ บทบาทของผู้หญิงถูกตัดทอนอย่างเห็นได้ชัด ฐานะของผู้หญิงลดลง เราจะเห็นตัวอย่างชัดเจนระหว่างนางง้อมกับนางมะที

หลังจากนั้นเกือบ 100 ปี ถึงศตวรรษที่ 17 สมัยเจ้าไชยเชษฐาธิราช สมัยนั้นความรุ่งเรืองของอาณาจักรล้านช้างย้ายศูนย์กลางไปที่เวียงจันทน์ เจ้าไชยเชษฐา-

[4] ภาษาลาวเขียนว่า มะที

ธิราช ย้ายเมืองหลวงไปไว้เวียงจันทน์ เพราะเกิดสงครามระหว่างพม่ากับล้านช้าง แต่เจ้าไชยเชษฐาธิราชมีความพิเศษที่แม่ของท่าน ซึ่งทุกคนก็คงจะรู้ดีว่าเป็นเจ้าหญิงเมืองเชียงใหม่เป็นลูกของเจ้าเมืองเกตุเกล้า ฉะนั้นพระองค์ถือว่าตนมีสิทธิในสองบัลลังก์ทั้งในหลวงพระบาง และเชียงใหม่ เมื่อเกิดเรื่องขึ้นก็อยากครองทั้งเชียงใหม่ อยากได้ทั้งหลวงพระบาง เมื่อมีสงครามเกิดขึ้นก็เลยย้ายเมืองไปที่เวียงจันทน์ แต่วรรณกรรมที่เกิดในยุคนี้คือเรื่องสังข์ศิลป์ไชย ซึ่งเรื่องนี้ก็น่าแปลกหลายคนโดยเฉพาะพ่อของข้าพเจ้า[5] เองบอกว่าเรื่องสังข์ศิลป์ไชยนั้นเข้าใจว่าผู้แต่งเอาประวัติของพระยาเม็งราย ให้เป็นพระยากุสราช เพราะในประวัติของพระยามังรายนั้นก็มีน้องสาวคนหนึ่งและก็สวยมาก แต่ในสังข์ศิลป์ไชยของลาวนั้นเจ้ากุสราชก็มีน้องสาวอยู่หนึ่งคนและเกิดในปีที่ห่างกัน 3 ปี และห่างจากพระยาเม็งรายสิบปี

ข้าพเจ้าคิดว่านักกวีลาวคงเป็นคนใดคนหนึ่งที่รู้เรื่องชีวิตของพระมังราย อาจเดินทางไปทางเหนือ ได้อ่านตำราหรือเห็นชีวิตและมีความเทิดทูนในวีรกรรมของพระยามังราย แล้วเอาเรื่องของท่านมาใส่ในตัวละครสังข์ศิลป์ไชย เพราะในเรื่องสังข์ศิลป์ไชย์ที่แต่งในเวียงจันทน์ของลาวนั้น จะต่างจากฉบับที่แต่งในรัตนโกสินทร์ตอนต้น เนื้อเรื่องจะต่างกัน ตัวละคร โครงเรื่องและคติธรรมในเรื่องต่างกันอย่างขาดขั้น ซึ่งก็น่าสนใจว่าทำไมชื่อเรื่องเดียวกันทำไมถึงแตกต่างกัน เราเห็นว่ามิติทางประวัติศาสตร์เข้ามาแทรกแซงงานศิลปะมากกว่าทำให้เราเห็นความสำคัญ และได้ยกเอาตัวละครนางสุมณฑาซึ่งเป็นน้องของพระยากุสราชเป็นตัวแทนของแม่หญิงลาวยุคหนึ่งที่ศักดินาเวียงจันทน์รุ่งเรืองก่อนจะล่มสลายและเราก็จะเห็นว่าบทบาทของสุมณฑาเป็นอย่างไร เป็นเจ้าหญิงอีกเหมือนกันแต่ก็ได้ยกมาเป็นตัวแทนของผู้หญิงสมัยนั้นซึ่งก็คงไม่ต่างกันเท่าไร ก็คิดว่าขนาดผู้หญิงฐานะนี้ยังขนาดนี้ แล้วผู้หญิงชาวบ้านจะขนาดไหน อันนี้คือสิ่งที่ข้าพเจ้าตั้งใจไว้ว่าจะศึกษาตัวละครสามตัวนี้

วิธีการศึกษาก็แบบง่ายๆ คือเอาบทกวีมาอ่าน และจำแนกว่าทำอะไรบ้างเพื่อให้เห็นว่าสามคนนี้ต่างกันอย่างไร ก่อนอื่นจะไม่พูดความแตกต่างแต่จะพูดถึง

[5] มหาวีรวงศ์ นักปราชญ์ของลาว (บรรณาธิการ)

ความเหมือนของทั้งสาม ทั้งนางนี้คือ นางง้อมม่วนนักกวีออกชื่อว่านางงาม ง้อมม่วน ปรากฏว่าเป็นคนที่สวยมากนั้นคือคนแรก คนที่สองคือนางมะทีที่เป็นเมียของพระเวสสันดร คนที่สามคือนางสุมณฑาเป็นน้องพระยากุสราชแต่เป็นเมียยักษ์กุมภัณฑ์ ถูกลักเอา ถูกข่มเหง มีการข่มขู่มากในเรื่องนี้เพราะถูกยักษ์ลักเอาไปโดยพลการ แต่ทั้งสามปรากฏว่าในวรรณกรรมของลาว หรือของไทย และอีกหลายแห่งให้ความสำคัญกับความงามก่อน อันนี้ถึงปัจจุบันก็ยังเป็นอยู่ก็ไม่เป็นไรเป็นธรรมชาติ ถือได้ก็ถือไปแบ่งกันไป

อยากพูดถึงความงามของนางง้อมให้ฟังซักหน่อย นักกวีบอกว่านางง้อมนอกจากมีความงามแล้วยังมีความดีความฉลาดสมกับเป็นลูกสาวเจ้าเมือง นางงามจนถึงขั้นที่ว่าแค่พูดถึงเฉยๆ ผู้ชายก็หลงรักแล้ว แค่พูดถึงความงามของนางคนก็ส่งเถ้าแก่มามาสู่ขอ ท่านว่าไว้อย่างนี้

“เขาก็ลือว่า นางคานแก้ว
ศรีไว ง้อมม่วน
คิ้วคาดค้อมแขน สวยอยู่เสงี่ยม”

คือไม่สวยเพียงแต่ร่างกายแต่กิริยามารยาทก็ดี คือเสงี่ยมอยู่อย่างเรียบร้อย

“นางงามง้อมเนาว์ใน เครือมาส
ผิวผ่องหน้าจันท์ล้าง ฤกหัว
ฤกะชาดแก้วกวมเกศ กองมวย
พนัวทัดดอกดวง แซมซ้อน
เทระทวยคิ้วคอยคู่ ตอมเนตร
อินละชั่งร้อยลือได้ ดั่งใด
เทเวศล้มแว่นลื่น ลือโฉม
คนชายไชบาดแด ดอมดิ้น
อันจักปสังฮอมเบื้องอินทรี ทั้งโลก
แลบแลบปลิ้นพะธูช้อย ชอบพอ”

ท่านให้ภาพมาด้วย อันนี้เราก็ได้อย่างอื่นมาด้วยเพราะในลาวนั้นไม่มีภาพฝาผนังบอกว่าคนสมัยก่อนใส่เสื้อผ้าอย่างไร พอได้มาอ่านพื้นท้าวฮุ่งท้าวเจืองเราจะเห็นว่าเขาจะประดับผมด้วยดอกไม้มากซึ่งอันนี้คงไม่ต่างกันมาก ท่านได้เขียนว่า “พนัวทัศดอกดวงแซมซ้อน” คือใส่ดอกไม้เยอะและสิ่งที่เด่นคือมีคำพูดที่ไพเราะ ซึ่งเป็นคุณสมบัติประจำตัวของนางง้อม “พธูซ้อยซอบพอ” คือ พูดจาไพเราะมีสัมมาคารวะ เป็นสิ่งที่นักกวีชายเขียนอาจเป็นผู้ชายเขียนแต่หลายคนอาจเถียงว่าทำไมไม่ใช่ผู้หญิงเขียนทำไมผู้หญิงจะไม่เขียนเรื่องของตัวเอง พรรณนาคุณสมบัติของตัวเอง ซึ่งอันนี้ที่อเมริกา ในการประชุมเรื่องท้าวฮุ่งท้าวเจืองก็มีการพูดกันมากว่า ทำไมจะไม่ใช่ผู้หญิง เพราะยกบทบาทผู้หญิงเป็นสำคัญ ก็เป็นที่น่าคิดอยู่เพราะพดอย่างละเอียด และในอีกตอนหนึ่งในหนังสือประมาณสองหมื่นแถวคำกลอนมีคำที่พูดถึงนางง้อมอยู่หลายพันแถวพรรณนาถึงความงามของนางง้อม ถ้าใครอยากเห็นมากขึ้นก็ลองไปอ่านดู ยกมาให้ฟังเพียงนิดหนึ่ง

“โสมงามง้อมงามเงื่อน อินทร์ตอง
โฉมสะอาดง้อมงามเงื่อน อินทร์เขียน”

ดั่งพระอินทร์มาแต้มมาแต่งไว้

“กาก่องก้าวงามล้ำ ลูกขอม
ซะบุเนื้อนางงาม ง้อมม่วน
ผู้ที่อ้างผิวเผี้ยน ลูกเม็ง
คือดั่งหยาดแต่ฟ้าสเด็จท่อง ธรณี”

งามอย่างไรก็ไม่พอเหมือนดั่งลงมาจากฟ้าดั่งนั้นนางง้อมจะเป็นคนที่งามทั้งกายและงามทั้งใจนี้เป็นคุณสมบัติแรกของเธอ แต่เรามาสนใจบทบาททางด้านการเมืองของเธอดีกว่า เรื่องความสวยนั้นไม่ว่าใครก็คงมีอยู่บ้างติดตัวมา

เพราะความงามของนางง้อม พระเอกคือขุนเจืองจึงมาหลงรักแต่ทั้งสองเป็นญาติกัน เป็นลูกพี่ลูกน้อง คือแม่ของนางง้อมเป็นพี่ของแม่ขุนเจือง ฉะนั้นขุนเจืองจะเรียกนางง้อมว่าพี่ แต่ไม่ได้หมายความว่านางง้อมอายุมากกว่า และนางง้อมก็จะเรียกท้าวเจืองว่าน้อง เพราะตอนนั้นจะให้ความสำคัญกับญาติทาง

สายแม่ และก็ให้ความนับถือ จะเห็นว่าสายแม่ได้รับการนับถือ นางเม็งมีลูกคนเดียว และยังเป็นเจ้าเมือง

เมื่อขุนเจืองมาชอบลูกสาว ก็ได้วางสินสอดไว้ เป็นวัว ควาย เครื่องเงินทองไว้เยอะ แต่ท้าวเจืองจนเพราะพ่อตาย คือขุนจอมธรรมเสียชีวิตตั้งแต่ขุนเจืองยังอายุได้เจ็ดขวบ เงินที่มีก็เอามาทำพิธีศพหมด และยังไม่ได้สร้างเนื้อสร้างตัวเลยไม่มีเงินค่าสินสอด แม่นางง้อมก็ไม่ยอมให้แต่งกับลูกสาวถึงแม้จะเป็นญาติ และเป็นถึงเจ้าเมืองลูกกษัตริย์ เมื่อได้เรียกค่าสินสอดแล้วก็ต้องหามาให้ได้ ขุนเจืองจึงผิดหวัง ถึงจะแต่งไม่ได้ก็ยังไปมาหาสู่กันแบบชู้สาว ความหมายในนี้ต่างจากชู้สาวแต่มันก็มีความหมายถ้าเทียบกับตอนนี้ก็คือแฟน แต่ก็มีความสัมพันธ์ทางเพศกันอย่างเปิดเผย ซึ่งเป็นเรื่องที่แปลกแต่ก่อนเราเห็นในวรรณกรรมแล้วผู้หญิงจะถูกแตะต้องไม่ได้ แต่ในนี้ตั้งแต่ทหารยามไปจนถึงห้องนอนของนางง้อมก็จะมีคนคอยเปิดประตูให้ ท้าวเจืองก็จะบอกนางง้อมว่า รักนางง้อมโดยทางจดหมาย นางง้อมก็ตอบกลับมาว่า ก็รักท้าวเจืองเหมือนกัน มีความถูกใจกันทั้งสองฝ่าย เมื่อถูกใจกันก็มาหากัน แม่ก็รู้ถึงไม่ให้แต่งก็อนุญาตให้ไปมาหาสู่กัน เป็นเรื่องที่แปลกมาก และทันสมัยเหมือนยุคคริสตศตวรรษที่ 20 เลย มีการไปมาหาสู่กัน และคนก็รู้กันหมด ตั้งแต่พี่เลี้ยงที่ดูแลนางง้อม เมื่อเห็นท้าวเจืองมาก็จะปูที่นอนให้เอาผ้าม่านลง เพราะสมัยก่อนไม่มีประตูต้องเอาผ้าม่านลง

ตอนแรกก็ไม่เข้าใจเพราะศึกษาภาษาโบราณ พี่เลี้ยงจะพูดว่า อย่าเพิ่งอย่าใจร้อน เวลาเขามาให้เอาผ้าม่านลงก่อน เขาจะทำอะไรถึงต้องเอาผ้าม่านลงก็เป็นที่น่าสนใจอยู่ แม้กระทั่งไปเที่ยวป่า หรือไปปิคนิก พวกบริวารต้องเอาหีบใส่ผ้าม่านไปด้วย พอไปถึงต้องตั้งกระโจมสำหรับกางผ้าม่านให้และให้นางง้อมไปนั่งรอ พอท้าวเจืองมาพี่เลี้ยงก็จะร้องออกมาว่า “ท้าวเจืองมาแล้ว” พอจะเข้าไปข้างในก็จะพูดว่า “อย่าเพิ่ง เอาผ้าม่านลงก่อน อย่าใจร้อน” ทีแรกก็แปลกใจว่าพูดถึงอะไร เมื่ออ่านไปได้ 10-20 ครั้งก็ทำให้เห็นภาพ เพราะว่านักกวีเก่งมาก สามารถซ่อนคำไว้ อ่านเป็นสิบๆ ครั้งก็ไม่รู้สึกว่าเป็นเรื่องลามก น่ารังเกียจ เพราะใช้คำที่ไพเราะ เช่น จะพูดว่า “อย่าใจร้อน รอท่าให้เอาผ้าม่านลงก่อน ให้บริวารได้ออกไปเก็บดอกไม้มาผสมน้ำให้อาบเสียก่อน” เราจะรู้สึกว่าก่อนจะทำอะไรนั้น

ต้องมีพิธีการ มีขั้นตอนที่แน่นอน ฉะนั้นถือว่าความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิงนั้นเป็นเรื่องสำคัญ แต่ไม่ได้หมายความว่าเป็นเรื่องผิดประเพณี มันเป็นเรื่องแปลกทำให้เห็นความงามความรักกันแบบเปิดเผย แต่ต้องแต่งงานกันไหม ก็ไม่จำเป็น เรื่องต่อไปมีความน่าสนใจที่ว่านางง้อมมีความทันสมัยขนาดไหน ในเมื่อไม่ได้แต่งงานกันแต่ยังคงรักกันอยู่ ต่อมาท้าวเจืองต้องไปทำสงคราม เพราะอีกเมืองหนึ่งที่มีลุงของขุนเจืองเป็นเจ้าเมือง ซึ่งก็มีลูกสาวสวยเหมือนกัน คือนางอั้วคำ แต่เมืองนี้มีชายแดนติดกับเวียดนาม สมัยนั้นเรียกว่าเมืองประกัน (กันชน-บรรณาธิการ) ซึ่งสมัยนั้นชนเผ่าลาวไทยนั้นคงจะมีชื่อเสียงเมื่อมาตั้งบ้านเมืองใหม่ก็มีชื่อเสียงว่ามีผู้หญิงที่สวย มีฝีมือ ในตอนนั้นเมืองประกันก็มีเจ้าชายองค์หนึ่ง นามว่าเจ้าชายแองกา อยากมีเมีย และได้หาผู้หญิงทั่วเมือง หลายคนก็ได้แนะนำเจ้าหญิงจากหลายเมืองให้รู้จักแต่ก็ไม่ถูกใจ จนกระทั่งมีคนบอกว่ามีผู้หญิงคนหนึ่งเป็นลูกเจ้าเมืองเชียงเงิน (ซึ่งเข้าใจว่าอยู่เมืองน่าน หรือเมืองเงินในไชยบุรีในปัจจุบัน) เป็นคนที่สวยมาก ท้าวแองกาก็เลยคิดว่าเมืองประกันก็เป็นเมืองใหญ่ เลยส่งเถ้าแก่มาสู่ แต่ขุนซึมที่เป็นพี่ของพ่อของขุนเจืองไม่ยอมยกให้เพราะเห็นว่าเป็นคนชาติอื่น จะเห็นว่าตอนนั้นเมื่อมีการตั้งเมืองขึ้นใหม่ยังมีการจำแนกเชื้อชาติสูงไม่ค่อยมีปัญหาเรื่องเศรษฐกิจว่ารวยหรือจน แต่มีความคิดว่าลูกสาวคนเดียวจะไม่ยอมให้แต่งงานกับคนชนเผ่าอื่น ต้องแต่งกับคนชนเผ่าเดียวกันคือขุนเจืองที่เป็นหลานชายนั่นเอง ด้วยเหตุนี้จึงเกิดสงครามขึ้นเพราะเมืองประกันไม่พอใจเนื่องจากอุตส่าห์ให้เถ้าแก่มาสู่ขอแต่ยังมีการหมิ่นประมาทกันก็เลยเกิดสงครามครั้งใหญ่

กองทัพเมืองประกันได้ยกทหารมาใกล้จะถึงเมืองแล้ว ขุนซึมจึงได้ส่งข่าวไปหาขุนเจืองให้มาช่วย ขุนเจืองพอได้ยินข่าวก็เห็นแก่ความเป็นลุงจึงต้องการที่จะไปช่วย แต่ก็ไม่อยากไปเพราะกลัวว่าถ้าไปรบอาจจะตายและไม่ได้กลับมาเห็นนางง้อม เสนาอำมาตย์ทูลว่าถ้าหากไม่ไปรบจะไม่มีโอกาสได้แต่งกับนางง้อม แต่ถ้าไปยังมีความหวังที่จะได้แต่งกับนางง้อมเพราะถ้าหากได้ชัยชนะอาจจะเอาข้าวของเงินทอง ทรัพย์สินที่กวาดมาได้มาเป็นค่าสินสอด ดังนั้นท้าวเจืองก็เลยตัดสินใจไปรบแต่การเดินทางก็ได้ผ่านเมืองของนางง้อม นางง้อมที่มีความห่วงใยในตัวขุนเจืองเห็นว่ากองทัพของขุนเจืองเป็นกองทัพเล็กจึงขอให้แม่ช่วยเสริมกำลัง

ให้กองทัพของขุนเจือง ตอนนี้เราจะเห็นบทบาทของนางง้อมในการตัดสินใจ นางง้อมได้พูดกับแม่โดยตรงว่าถ้าหากไม่ช่วยขุนเจือง ผลร้ายอาจเกิดขึ้นกับตัวเอง เพราะถ้ากองทัพของท้าวเจืองแตก กองทัพของเมืองประกันอาจตามมาตีเมืองของตนก็ได้ ทำให้เราเห็นบทบาทของนางง้อมว่าขนาดยังไม่ได้ตกลงว่าจะแต่งงานกัน แต่เมื่อรักกันก็ต้องช่วยเหลือกันนี้แสดงถึงน้ำใจของนางง้อมว่ามีความรักจริง และช่วยเหลือกันกอบกู้บ้านเมือง

ปัญหามีอยู่ว่าท้าวเจืองไปรบได้กำลังจากเมืองเชียงเครือ เงินยาง ขะจาย และได้ชัยชนะที่ยิ่งใหญ่มาก ได้ตีไปถึงเวียดนามและได้กวาดเอาทรัพย์สมบัติรวมทั้งเมียมา ตอนนี้ขุนเจืองมีเมียสองคนคือลูกสาวเจ้าเมืองประกัน และ ลูกสาวเมืองเงินยางซึ่งเป็นเมืองลุง เมื่อได้เงินทองมาแล้ว จึงเอาทรัพย์สินนี้ไปแต่งนางง้อม แต่นางง้อมก็ปฏิเสธเพราะไม่ยอมแล้วก็บอกว่า “จะไม่ยอมเป็นน้อยใคร เมื่อท้าวเจืองมีเมียแล้ว ได้ข่าวว่าเป็นถึงลูกเจ้าเมืองประกัน และเจ้าเมืองเงินยาง” เห็นว่าถึงแม้ว่าจะมีอะไรกับท้าวเจืองแล้วแต่นางง้อมก็ยังไม่ยอมเป็นน้อย โดยบอกว่า “ฉันอยู่เองได้ถึงไม่มีเธอ ฉันเป็นถึงลูกเจ้าเมือง” ทำให้รู้สึกว่ามันมีความทันสมัยเหมือนสมัยนี้ที่ยังสามารถอยู่ได้ด้วยตัวเอง ยังมีบทบาทอยู่ และประชาชนก็ไม่ว่าอะไร ยังคงเป็นแม่พญาอยู่ ท้าวเจืองเองก็ร้อนรน จนทุกคนต้องยอม กระทั่งลุงของขุนเจืองซึ่งทำให้ขุนเจืองออกไปรบ

เมื่อขุนเจืองได้กลายเป็นขุนพลที่ยิ่งใหญ่ ต้องได้แต่งขันหมาก มาขออ่อนขอยอมให้แก่แม่นางง้อม และยังว่าจะมาขอนางง้อมไปเป็นมเหสีเอก ไม่ได้ไปเป็นน้อยใคร ถึงท้าวเจืองจะมีเมียอื่นแล้วก็ตาม และสินสอดที่เคยได้พูดไว้ ทั้ง วัว ควาย 3,000 ตัว ที่ไร่ที่นาที่ไหนที่ดีก็ต้องเอามาเป็นสินสอดหมด และก็จะให้นางง้อมเป็นมเหสีแต่นางง้อมเองยังไม่ยอมโดยง่ายนั้น แสดงว่าผู้หญิงมีความสามารถตัดสินใจเองได้ ไม่ได้ถูกบังคับ ท้าวเจืองไม่ได้บังคับเอา ความสำคัญมันอยู่ตรงนี้ที่ ไม่ยอมถูกบังคับ ดังนั้นจึงต้องมีการเจรจากันมีการแห่ขันหมากใส่ช้างม้า และได้อ้างความรักที่ขุนเจืองมีต่อนางง้อม โดยบอกว่า “ก่อนนั้นเคยรักอย่างไรตอนนี้ก็ยังคงรักอยู่ คนอื่นนั้นเป็นเพียงดั่งแสงกระบอง แต่นางง้อมนั้นเปรียบดั่งแสงตะวัน” มีการใช้วาทะคารม ซึ่งถ้าอ่านเองจะเห็นว่าเป็นอะไรที่ไพเราะมาก แต่ในที่สุดคนเราก็ตาย

เพราะคำพูด ต่อให้มีสมบัติมากองเท่าภูเขาก็ไม่เท่าการเจรจา และทูตของขุนเจืองยังมีการเปรียบเทียบว่า เมียคนอื่นนั้นก็เหมือนห้วยน้ำน้อย ส่วนนางง้อมนั้นเปรียบดั่งแม่น้ำโขงที่ไม่มีวันเหือดแห้ง คนอื่นเป็นเพียงแสงหิ่งห้อย แต่นางนั้นเป็นดั่งแสงพระอาทิตย์ นอกจากนั้นยังเปรียบเทียบกับพระจันทร์ แต่พระจันทร์จะไม่สวยได้ถ้าหากไม่มีดาวมาล้อม ผู้หญิงคนอื่นก็เป็นเพียงดาวที่มาล้อมนางง้อมอยู่ จากการเจรจา แม่นางง้อมเองก็ตามใจลูก เห็นแก่ความรักของลูก และยอมให้ทั้งสองแต่งงานกันในที่สุด

ข้าพเจ้าคิดว่าบทบาทตอนนี้น่าสนใจที่ผู้หญิงมีสิทธิในการเลือกคู่ครองด้วยตัวเอง ว่าตัวเองจะเป็นคู่ชีวิตของใคร ตลอดเรื่องในมหากาพย์ท้าวฮุ่งท้าวเจืองนั้นบทบาทของนางง้อมจะเด่นอยู่ตลอดเรื่องไม่ใช่ว่าเมื่อเป็นเมียขุนเจืองแล้วจะหมดบทบาทไป เธอยังคงมีบทบาททางด้านวัฒนธรรม เป็นผู้นำในการทำบุญทำทานในงานต่าง ๆ ตลอดเรื่องเราจะเห็นภาพของนางง้อมเคียงคู่กับท้าวเจืองตลอด ทั้งในเวลาออกว่าราชการ ต้อนรับแขก ก็ยังมีบทบาทเสมอมา กระทั่งเมื่อมีเรื่องเล็กๆ น้อยๆ เพราะขุนเจืองมีเมียหลายคน เวลาเกิดเรื่องทะเลาะกันซึ่งก็เหมือนในละครทั่วไปความจริงก็ไม่ใช่แค่ละครหรอก ความจริงถ้าผู้ชายมีเมียหลายคนก็จะวุ่นวาย ดั่งที่เขาพูดว่า “มีเมียสองสมองแตก มีเมียสามม้ามแตก”

ท้าวเจืองเองก็มีปัญหาเหมือนกัน เมียน้อยทั้งหลายต่างก็อิจฉานางง้อม เพราะนางง้อมมีบทบาทเป็นถึงมเหสีใหญ่ แล้วท้าวเจืองก็ให้เกียรตินางง้อมมาก พวกเมียน้อยจึงชอบหาเรื่อง โดยเฉพาะนางอั้วนั้นหาทุกวิธี ทั้งเสน่ห์ ยาแฝด ที่ทำให้ท้าวเจืองเบื่อนางง้อม นางง้อมซึ่งเป็นผู้หญิงที่รักเกียรติก็พูดว่า “ตามใจพวกเธอ ฉันจะหนีไป ฉันมีเมืองของฉัน ฉันจะกลับไปเมืองของฉัน” แล้วนางง้อมก็หนีกลับเมืองของตน ทำให้ท้าวเจืองต้องได้ตามไปถึงเมืองของนางง้อม มีตอนหนึ่งท้าวเจืองพูดว่า “มีเมียหลายก็หากเป็นฉันนี้” และคิดว่าตอนนี้คำพูดนี้ยังใช้ได้อยู่ยังมีภาพความจริงให้เห็นอยู่ ฉะนั้นก็เป็นบทเรียนให้กับผู้ชายว่าถ้ามีเมียหลายคนก็จะยุ่งยากอยู่พอสมควร ขนาดเป็นถึงเจ้าเมืองก็ยังยุ่ง นั่นหมายความว่าผู้หญิงมีบทบาทมีอำนาจ ไม่เหมือนสมัยหนึ่งที่ถึงแม้ผู้ชายจะมีเมียมากแต่ผู้ชายก็สามารถจัดการได้หมดโดยส่งไปอยู่ต่างหากมีคนคอยดูแลไม่ให้ทำอะไร แต่นางง้อมไม่เป็น

เช่นนั้น เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นถ้าหากไม่ตัดสินให้ก็จะไม่อยู่ และหนีไป มีตอนหนึ่งเธอได้หนีไปเมืองของเธอ ท้าวเจืองเมื่อกลับมาจากการไปประพาสป่า เมื่อมีคนบอกว่านางง้อมหนีไปแล้วเพราะโกรธเมียน้อย ท้าวเจืองเรียกเมียน้อยมาว่ากล่าวแล้วส่งเถ้าแก่ไปสู่ขอ และเชิญนางง้อมมาอีก และได้แต่งเมืองให้นางง้อมเป็นผู้รักษา ฉะนั้นจะเห็นว่าถ้าหากผู้หญิงรักษาบทบาทนี้ได้ก็ตัดสินเรื่องอื่นไปด้วย

ในตัวนางง้อมจะให้ภาพของผู้หญิงที่เข้มแข็งเป็นคนที่ตัดสินใจด้วยตัวเองนั้น คือเรื่องของนางง้อมซึ่งเชื่อกันว่าคงจะเขียนในยุคหนึ่งที่อิทธิพลของศาสนาพุทธยังไม่ทันมีบทบาทอยู่ในชีวิตการเป็นอยู่ของคน ฉะนั้นตลอดมหากาพย์เรื่องนี้จะไม่พูดถึงเรื่องศีลธรรมของศาสนาพุทธ จะมีก็แต่การนับถือผี อันนี้ก็เป็นเรื่องหนึ่งที่ทำให้มหากาพย์เรื่องนี้ไม่แผ่ขยายมาก ในเรื่องจะมีการนับถือผีบ้าน ผีเมือง ทุกอย่างเป็นผีหมด ท้าวฮุ่งจะเข้าหานางง้อมก็ต้องได้หาดอกไม้บูชาผีก่อน มีการบอกผีปู่ย่าให้ช่วยเหลือเพื่อให้ผู้หญิงใจอ่อน ให้ยอมเปิดประตู มีการขอบใจผีเมื่อสำเร็จภารกิจ เช่นเมื่อกลับมาจากออกรบ ก็ต้องได้เลี้ยงผี อันนี้แสดงให้เห็นว่า ศาสนาพุทธยังไม่ทันเข้าถึงคน ยังไม่ทันได้ครอบงำซึ่งอันนี้ไม่อยากหมายความว่าศาสนาพุทธทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแต่เพียงจำแนกเวลา

ต่อไปจะพูดถึง**นางมะที** ก็ห่างมาอีกประมาณ 200 ปี สังคมลาวในสมัยที่ศาสนาพุทธเข้ามา ในเรื่องเวสสันดรนั้นบทบาทของผู้หญิงจะเปลี่ยนไปนางมะทีนั้นแต่งงานโดยที่ถูกคลุมถุงชน และทั้งสองเป็นญาติกันโดยที่พ่อของพระเวสสันดรเป็นลุงของนางมะทีและทั้งสองก็ได้ถูกบังคับให้แต่งงานกันซึ่งต่างกับนางง้อมที่ตัดสินใจเองว่าจะแต่งหรือไม่ นางมะทีนั้นก็เป็นคนที่สวยเหมือนกันซึ่งในเรื่องได้กล่าวถึงนางมะทีไว้ดังนี้

"มะทีนั้น โสดบ่อสูงบ่ต่ำ บ่อดำบ่ขาว บ่อผอมบ่อพี คอมพอดีงาม เพิงแพ่งผิวขาวแข่งบัวบาน โฉมนางคานใช่ซ้า จะแจ่มหน้าสีใส ประดับประดาดีสะอาด คิ้วคาดค้อมคือคราม ตาดำงามคีค้อยเหลื้อม ยีเยือบมโนรมย์ดัง(จมูก) สูงรูปหน้า งามเงื่อมฟ้าปุนแปง ริมปากแดงยิ่งแต้มแย้มๆ แล้วจึงเจรจา เกศาผมเส้นเลิง กลมก่องเกลี้ยง คอดั่งปีกแมลงภู่เพี้ยง

ฤาทัน ดูพลันถ้วนถี่ เมื่อนางแก้วเกล้าขวาเมือหลัง นางยืนยังกายขะน่อง ปลายเกี้ยวก่อมเมือขวา หูบ่อหนาตาชื่นช้อย เต้านมน้อยใสสม คงแกวนกมสะอาด เป็นลูกท้าวมัทราชเมืองแมน ม้าวใส่แขน แหวนใส่ก้อย ปัดน้อยสร้อยสมคอ..พระราชมะทีทรงโฉมศรีเลิศฟ้า จะแจ่มหน้าสีใส รัศมีไหลเหลื่อมเมื่อนางสอดแขน ก่ายกายไปคือดั่งคันศรไชยก่องก้าว ลือเดชด้าวสวงสวรรค์ ประกอบด้วยริมฟันงามยิ่งแต้มแย้มๆ แล้วจึ่งเจรจา"

สวยเพียงรูปยังไม่พอเวลาพูดก็ต้องไพเราะ ก่อนจะพูดก็ต้องยิ้มก่อน ความสวยยังเป็นที่เรียกร้องอยู่

"โฉมนางเป็นอยาตาแก่โลก ไผเห็นก็หายโศกโสกา..."
ก็ดีนะใครป่วยก็ไม่ต้องกินยา แค่มองก็หายแล้ว
"ทรงลักขณาหลายทุกแห่ง เมื่อนางเปื้องแขนแกว่งตน
ไค่ค่อยคาไตดูอาจ ยัวระยา ตอนย้ายลีลาไปก่อนหน้า
นางสนมทั้งหลายก็มีแล"

อันนี้ให้เห็นภาพรวมๆ ว่านางมะทีนั้นงามเพรียบพร้อม แต่ว่านางมะทีนั้นเป็นอย่างไร เมื่อพระยาเวสต้องถูกเนรเทศไปอยู่ในป่าก็มีคนเตือนจากพ่อแม่สามี ซึ่งรักลูกสะใภ้และหลาน ก็เตือนว่าไม่ต้องออกไปกับพระเวสสันดร แต่ตัวนางมะทีก็ไม่ยอม ขอตามไปเป็นข้าทาสรับใช้พระยาเวส เพราะว่าผู้หญิงในตอนนั้นถ้าหากเป็นฮ้างเป็นหม้ายจะถูกสังคมนินทา ก็เลยเอามายกเอามาให้เห็นว่าเป็นอย่างไร ขนาดลูกสาวเจ้าชีวิตถ้าเป็นฮ้างเป็นหม้ายก็ยังถูกดูถูกดูแคลนซึ่งอันนี้นางมัททรีพูดเอง ฉะนั้นถ้าเป็นคนธรรมดาจะขนาดไหนถ้าต้องเป็นแม่ฮ้าง แม่ฮ้าง (แม่ร้าง) ในภาษาลาวหมายถึงผู้หญิงที่หย่ากับผัว ภาษาไทยอาจพูดว่าเป็นหม้าย แต่ในภาษาลาวคำว่าหม้ายหมายถึงหญิงที่สามีตายแล้ว นางมะที พูดอย่างน่าสงสารว่าผู้หญิงเมื่อเป็นแม่ฮ้างนั้นถูกกระทำอย่างไร เมื่อพ่อแม่สามีบอกให้อยู่ในเมืองเถอะเพราะเธอไม่เคยลำบากแต่นางมะทีก็ได้บอกว่า

24 / VII

" ข้าพระภูลาลธิราช พระบาทเจ้าจุงฟัง ยังคำโบราณธรรมะกล่าวไว้ ข้าน้อยได้ยินมา ยังมีกุมรีหนุ่มน้อย งามซื่นช้อยเสมออินทร์ เวทเตอันอยาก ได้ผัวกิ่งแก้ว มาเป็นมิ่งโสมสาย อุทะรัสสุปะโรเทนะ เมื่องายบ่กินเข้า อดแต่เช้าเถิงสวาย..."

หมายความว่าอยากสวยมากจนถึงขั้นไม่ทานข้าว เพราะอยากให้เอวกิ่ว

"ฮอบแอวหวายเกี้ยวกอด เพื่อบ่อให้ท้องสวดสงกลาง อัคคิสสะ เมื่อฮ้อนผิงไฟฟอก เพื่อให้เนื้อตนออกเป็นสาว อุทกัง เมื่อหนาวอาบน้ำ แต่เช้า เพื่อบ่อให้เนื้อตนเส้าบานงาม หญิงฮามมาเป็นฮ้าง ผัวพรากข้าง นอนดาย กตุกังยินคายคิงแลเดือดฮ้อน เป็นทุกข์หฤทัย คจเฉยย ข้าจักไป บ่อยู่ เป็นคู่แก้วผัวตนแลนา อะปปิสสา (อปิจ) ประการหนึ่ง ฝูงชายฮาม ต้านกล่าว ฝูงบ่าวน้อยนิคม รูปโฉมฉายยิ่งแก้ว ไปแอ่วเล่นเทียวทาง เห็นฮ้างแวนยังหนุ่ม"

อันนี้หมายความว่าเวลาเป็นแม่ฮ้างแต่ยังอายุน้อยเมื่อออกไปตามถนน หนทางก็จะถูกหมิ่นประมาท เมื่อผู้ชายเห็นก็จะซุบซิบกัน อยากทำอะไรก็ได้

"จักกอดอุ้มบายนม บ่มักชายสักหยาด ทุกข์ฮ้ายขาดใจตายแลนา เกสสคคหนมุกเขปา พ่อพญาเอยเจ้าฟ้า ดั่งข้าน้อยได้ยินมา ท้าวพญา ฝูงบ่าว เซื่องถ่าวแลละเม็ง เทียวทางเองแอ่วหลิ้น แล่นดีดเต้นตามกัน เห็นฮ้างวันแวนใหม่ ซัดเข้าใกล้กล่าวมายา มือควาบายแจ่งเสื้อ จับลูบเนื้อ และบายนม กอดคอชมลวดแล้ว ชายสอดแส่วหนีเสีย ฮ้างเมียใจน้อย ตกต่ำค้อยแก่ฝูงชาย"

ผู้ชายจะทำอะไรก็ได้ถ้าหากว่าเป็นแม่ฮ้าง

"ตือกตายวัดเว่า ฝูงบ่าวเว้าใสใย พญาจอมไตรเอยเจ้าฟ้า บัดนี้ ผัวข้าเข้าไพรสน ข้าจักเอาตนตามมภูวนาถ บ่คลาดแคล้วภูบาลแลนา

เวทวา ฝูงชายฮ้างเป็นหม้าย นุ่งผ้าฝ้ายแกมไหม ใสโคงไปชะชื่น สารต้านตื่นชมแพง แปงผมแยงลูบไล้ ทัดดอกไม้มาลา จวงจันทน์หทากอมฮื่นหน้าซ้อยชื่นมายา ย่อมแสงหาหญิงฝูงเป็นฮ้าง"

เหมือนกับว่าผู้ชายนั้นก็ตั้งใจหาผู้หญิงที่เป็นแม่ฮ้าง ตั้งใจจะไปหา ดั่งที่ได้พรรณนาว่า ต้องแต่งตัวนุ่งผ้าไหม ทาน้ำมัน ทัดดอกไม้ แล้วไปหาแม่ฮ้าง พอรู้ว่าผู้หญิงคนไหนเป็นแม่ฮ้างก็ตั้งใจไปหา ไปหมิ่นประมาท

"คันว่าเห็นฮ้างแล้วลวดข่มเหง ชายละเม็งชมกอด มือสอดน้าวคอดม บายนมเดยักยั่น แม่ฮ้างสั่นสายตาย คือดั่งกาทั้งหลายไล่นกเค้าชมลูบเจ้าบ่มีขาม หญิงฮามเป็นแม่ฮ้าง ผัวพรากข้างปานตาย ผัวเดียวดายข้าบ่อยู่ ข้าจักไปเป็นคู่แก้วผัวขวัน...อีกประการหนึ่ง หญิงใดผัวพรากข้างเป็นแม่ฮ้างอยู่ดอมเผ่าวงศา แม่นว่ามีเข้าของนานาหลายสิ่ง ช้างม้ามิ่งงัวควาย ยินสำบายบ่ไฮ้ ยังได้ยินคำป้อยด่าและติเตียน มิตรสหายหลายดูหมิ่น นักซิ่นซ้ำบ่อยำ หญิงฮามฝูงฮ้างหม่าย ชายว่าฮ้ายดูแคลนผู้ข้าขอไปตามแดนสู่ด้าว เป็นคู่ท้าวตนเดียวแลนา..."

มันได้ให้ภาพว่าถึงจะมั่งมี มีเงินทองมีไร่นา แต่พี่น้องก็ยังติเตียน ผู้ชายก็ไม่ให้ความนับถือ ไปตามถนนหนทางถ้าเขาอยากมาตบก้น จะไปฟ้องใครก็ไม่ได้ แสดงให้เห็นความต่ำต้อยน้อยใจของผู้หญิงว่าถูกหมิ่นประมาทในด้านสังคมขนาดนางมะทียังน้อยใจขนาดนี้ แล้วคนทั่วไปจะขนาดไหนเราก็ต้องลองวาดภาพดูเอาเอง ฐานะบทบาทของผู้หญิงในตอนนี้จะขึ้นกับผู้ชายมากขึ้น ขนาดผัวถูกเนรเทศ ตัวเองไม่มีความผิดยังต้องไปด้วยเพราะทนการหมิ่นประมาทจากสังคมไม่ได้ ต้องขอไปเป็นผู้รับใช้พระเวสเพื่อไม่ให้ถูกนินทา นี้ก็เป็นอีกแบบอย่างหนึ่ง

ที่นี้จะขอเข้ามาที่ตัวละครตัวที่สาม ชื่อว่า **นางสุมณฑา** เป็นน้องสาวของพะยากุสราช เรื่องนี้ประพันธ์ในระหว่างศตวรรษที่ 17 คิดว่าเป็นสมัยพระเจ้าไชยเชษฐา นางสุมณฑาก็เป็นคนที่น่าสงสารเป็นตัวแทนของผู้หญิงที่ถูกข่มขู่ทางเพศ นางสุมณฑาเป็นผู้หญิงที่สวยเหมือนกันนักประพันธ์ได้กล่าวถึงความงามของเธอว่า

"ฮ้อย ประเทศท้าวเต้าส่งสารหมาย" แค่ผู้ชายได้ยินชื่อก็ส่งข่าวมาขอแล้ว แต่ความสวยของเธอก็ไม่สามารถช่วยอะไรเธอได้ ความสวยของเธอได้กลายเป็นสิ่งที่ทำให้เธอถูกบังคับจากผู้ชาย มีผู้ชายหลายคนที่คอยบังคับเธอ คนแรกคือ จากพี่ชายเพราะรักน้องสาวมาก ไม่ว่าเจ้าเมืองไหนจะส่งสาสน์มาขอก็ไม่ยอมยกให้ ถือเอาความรักของตนเป็นใหญ่ โดยไม่คำนึงถึงความสุขของน้องสาว ก็เลยปล่อยให้น้องสาวอยู่เป็นโสด จนกระทั่งเมื่อยักษ์กุมภกัณฑ์ที่มีอำนาจมากกว่ามาชิงตัวไป ในที่สุดความรักของพี่ชายก็ไม่สามารถปกป้องเธอความสวยของเธอ จึงเป็นอันตราย นางสุมณฑานั้นเป็นน้องสาวพระยากุสราชและมีความสวยมากดั่งที่ได้กล่าวไว้ว่า

"มีท่อเยาวยอดแก้ว เป็นมิ่งใจเมือง
นางลุนมี แม่เดียวเทียมท้าว
ปรากฏแก้ว สุมณฑาทรงรูป
โฉมยิ่งเพี้ยง เพิงไว้แว่นใจ
ตะเกิงหน้า นงค์พราวผงใหญ่
งามเลิดล้ำ ลือเท้าหมื่นเมือง
ฮ้อยประเทศท้าว เต้าส่งสารหมาย
ภูมิฮัก บ่อวางไปได้
พระก็ยกอ่อนแก้ว กินเกิ่งนครหลวง
พระองแพงเพียง พระเนตรเนาในหน้า
ปุนสาวใช้ คำออนเอื้อยมุ่ง
สองพี่น้อง ประสงค์ใช้ปิ่นปัว..."

แต่ก็อย่างที่พูดความรักของพระยากุสราชก็ไม่สามารถปกป้องได้ เพราะยักษ์กุมภกัณฑ์เองก็ถือว่าเป็นคนต่างถิ่นที่มีอำนาจมากกว่าและกำลังหาเมียอยู่ ข้าพเจ้าคิดว่ายักษ์กุมภกัณฑ์เองคงเป็นคนที่ขี้เหร่ ถ้าจะแต่งงานกับยักษ์ด้วยกันเองคงกลัวว่าลูกจะเกิดมาขี้เหร่ด้วยก็เลยต้องการอยากได้เมียที่สวยเพื่อให้ลูกที่เกิดมาสวย เมื่อหาดูก็ไม่เห็นใคร จนได้ทราบว่านางสุมณฑาที่อยู่ในเมืองมนุษย์นั้นเป็นคนที่สวยมากก็อยากได้มาเป็นเมีย พระยาเวสสุวรรณก็เตือนว่าควรจะไปเจรจาขอดีๆ เพื่อหลีกเลี่ยงสงครามเพราะถึงจะเป็นเมืองมนุษย์ มนุษย์เอง

ก็มีอำนาจเหมือนกัน แต่ยักษ์กุมภกัณฑ์กลับคิดว่าพระยากุสราชคงไม่ยอมแน่ เพราะเป็นคนถือชนชั้นคงไม่ยอมให้น้องสาวแต่งงานกับคนเผ่าอื่น ยักษ์กุมภกัณฑ์เองก็คิดอยู่หลายวันจนในที่สุดก็ตัดสินใจว่ามีอยู่วิธีเดียวคือต้องใช้กำลังไปลักพาตัวมา จากนั้นก็ใช้เวทย์มนต์คาถาใส่ผีเมืองที่รักษานางสุมณฑาอยู่หลับกันหมด และลักพาตัวนางสุมณฑามาตอนที่นางเที่ยวอุทยานอยู่ นางสุมณฑาเองนับว่าถูกข่มเหงมากถูกข่มขืนให้เป็นเมีย ทีแรกนางสุมณฑาเองคิดว่าตัวเองคงจะต้องถูกยักษ์กินแน่แล้ว แต่เมื่อยักษ์ กุมภกัณฑ์มาทำดีด้วย และกลายร่างเป็นคนในที่สุดก็ใจอ่อนและยอมเป็นเมียยักษ์ในที่สุด

อันนี้ก็น่าเห็นใจลองนึกดูว่าผู้หญิงคนหนึ่งถูกเอาไปอยู่ไกลบ้านไกลเมือง และมีผู้ชายคนหนึ่งมาทำดีด้วย แล้วเราจะไม่ยอมรักผู้ชายคนนั้นหรือ? หรือจะบอกว่าอย่างไรก็ต้องฆ่ามันและหนีกลับบ้าน แล้วจะเกิดอะไรขึ้น อันนี้ก็ขอตั้งเป็นประเด็นไว้ เป็นไปได้ไหมที่คนหนึ่งมาข่มเหงเราแล้วทำความดีเพื่อแก้ไข อันนี้ข้าพเจ้าเองก็คิดอยู่เหมือนกัน แต่เรามาลองดูว่า ตัวนางสุมณฑาเองได้แก้ไขปัญหานี้อย่างไร ในกวีพรรณนาว่า

“มันท่านตั้ง *ตามแต่งบัวระบัติ*
เมื่อนั้นนางคานคิด *อยู่ทนทวงสะลั้ง*
กูก็กรอยใจตั้ง *ตนปองเป็นเหยื่อมันแล้ว*
บัดนี้ ยักษ์เล่ามาอวดอ้าง *คำสัมสวกเสนอฮ่อนี้*
รู้ว่าแนนนำเกี้ยว *กันลงลำแต่ง จริงลือ*
บัดนี้ไกลโคตรเชื้อ *ลือห้ามห่อนเป็น*
ตามช่างไว้ *มันปลูกเป็นหลัก*
ว่าจักขืนคำลือ *ห่อนเป็นปางนี้*
เมื่อนั้นกุมภกัณฑ์ท้าว *ถนอมนางในอาสน์*
คือคู่ไฟผ่างเผิ้ง *ขางใกล้เชื่อมไหล”*

ตรงนี้ก็ปรียบหัวใจผู้หญิงดังขี้ผึ้ง ความรักของผู้ชายเปรียบดังไฟมันก็ต้องละลาย ถ้าไม่อยากให้ขี้ผึ้งละลายก็ต้องให้อยู่ไกลไฟ

“มันก็อุปฐากน้อย
แสวงมาลา
มีนานแท้
ประสูติม้ม(พัน)ท้อง
สองก็รักยิ่งเพี้ยง
กุมภกัณฑ์ถนอม
กษัตรีย์น้อย
ผิวผ่องหน้า
นานยิ่งวันคืน
เลือกเอาอบเนื้อ
นางทรงครรภลูก
เป็นแก้วยอดหญิง
เสมอเนตรตาตน
ปิ่นปัวนางแก้ว
นงค์ศรีสอนใหญ่
ขาวแจ้งจิ่งพระจันทร์”

เมื่อมีลูกก็ปรากฏว่าสวยสมใจอยู่ไม่ขี้เหร่เหมือนยักษ์ และลูกที่เกิดมาก็มีชื่อว่า นางสีดาจันทร์แจ่ม และต่อมาก็มีพระยานาคชื่อท้าววรุณราชมาสู่ขอ และนางสุมณฑาเองก็มีความสุขดีเมื่อลูกสาวแต่งงานไป นางสุมณฑาเองก็เป็นเมียยักษ์อยู่หลายปี

“นับแต่กุมภกัณฑ์ได้
หลายขวบเข้า
สองกล่อมกลิ้ง
สานหาฮัก
วิปปาสะบั้น
เสด็จถี่ถ้วน
จอมนางมาฮ่วม
ฤดูได้แปดปี
รัตนาถเรียงรส
ลวดลืมเมืองบ้าน
สุมณฑาพลัดพราก
ถวายไท้พญายอดคุณก่อนแล้ว”

ตัวนางสุมณฑาเองก็มีความสุขตามอัตภาพถึงแม้จะเป็นเมียยักษ์ก็มีความสุขดี แต่ความสุขของเธอก็มาสิ้นสุดลงเพราะอำนาจของผู้ชายอีก ตอนนั้นพระยากุสราชทนคิดถึงน้องสาวไม่ไหว ก็อยากได้น้องสาวกับคืนมาครอบครองดูแลปกป้องเอง ดังนั้นเมื่อพระยากุสราชมีลูกชายที่เก่ง ซึ่งเพื่อให้ได้ลูกชายที่เก่งหลายคนพระยากุสราชก็ต้องมีเมียหลายคนและยังบังคับให้เมียมีลูก เพื่อจะได้ให้ลูกคนเก่งไปเรียนวิชาอาคมให้เก่งกล้า ในจำนวนลูกเก้าคนนั้น ท้าวศิลป์ชัย ท้าวศรีโห สังข์ทอง ก็อาสาไปปราบยักษ์และเอานางสุมณฑากลับคืนมา ท้าวศิลป์ไชยเป็นลูกที่ดีเชื่อฟังพ่อ เมื่อพ่อบอกว่า “ตอนนี้พ่อคิดถึงอาเจ้ามากเพื่อพิสูจน์ว่า

ตัวเจ้าเก่งแค่ไหนจงไปตามเอาอาของเจ้ากลับคืนมา" เมื่อได้ยินเช่นนั้นด้วยความกตัญญูต่อพ่อ ทั้งสามก็อาสาไป เมื่อไปถึงเมืองยักษ์ ก็บอกอาว่าจะต้องกลับเมืองทันที โดยไม่คำนึงถึงจิตใจของนางสุมณฑา

"บัดนี้มาฮอดเจ้า
หลานจักพาอาเชียว
อาจ่งปุนแปงเมี้ยน
อย่าอยู่ช้า
อาออกองค์กษัตริย์
พรากวังวันนี้
ประดับไวแวนเที่ยวจริงเถิ้น
เหยียวย้านห่างทางแท้นา"

ตัวนางสุมณฑาเองก็อยู่กับผัวมาได้หลายปีจนมีลูกด้วยกันก็มีความรักและมีความซื่อสัตย์ต่อผัวของนาง จึงพยายามเกลี้ยกล่อมให้แก้ปัญหาโดยสันติ โดยบอกว่าตัวเองนั้นก็อยากกลับไปเยี่ยมเมืองของตัวเองเหมือนกัน แต่ขอให้ยักษ์กุมภกัณฑ์กลับมาก่อนแล้วจะให้พากลับไปเยี่ยมบ้าน แต่ศิลป์ไชยไม่ยอมและยังแสดงอำนาจพูดกับนางสุมณฑาว่า

"คิดเมื่อจอมคุณให้
บัดนี้ อาเล่าลืมชาติเชื้อ
เมื่อนั้น อาแถลงต้าน
อาบ่ฮักฝ่ายพุ้น
แต่ว่า หลานจักทำฉันใดได้
ยักษ์นี้กล้าขนาดแท้
ให้หลานคืนคอบไท้
อำอาเสียว่า
บอกว่าเหลือแฮงคัน
เหวฮ่อมห้วย
หาอาย้อยยั่งวันนั้น
ใจข้องขอดผีแลเด"
คำหลานโลมเล่า
ซังพี้พ่ำเสมอ แท้แล้ว
เอาอาเมือฮอด
จอมเจ้าย่อเห็นดอกนา
พระราชปิตา ก่อนเถิ้น
ว่าเดือนบ่มีพ้อ
คุงเมืองมารนาค
ฮุนแล้วบ่เห็นว่าเนอ"

ตัวนางสุมณฑาเองก็พยายามอธิบายว่า "อาเองก็ไม่รู้ว่าหลานเก่งขนาดไหน แต่ไม่อยากให้เกิดสงครามจึงขอให้หลานกลับไปบอกพ่อว่าหาอาไม่พบ" แต่ศิลป์ไชยเองก็อ้างว่าตัวเองนั้นเก่งเป็นถึงลูกพระอินทร์ จะต้องเอากลับเมืองและ

ตำหนิอาของตน ว่าตอนนี้ได้กลายเป็นคนลืมต้นกำเนิดตนเองกลายเป็นยักษ์เป็นผีไปเสียแล้ว ถ้าไม่ยอมกลับด้วยก็จะตัดหัวกลับไป ลองคิดดูแล้วกันถ้าหากสมัยนี้มีผู้หญิงคนหนึ่งแต่งงานไปอยู่กับผัวแต่อยู่มาวันหนึ่งพ่อแม่จ้างให้มาเฟียไปจับตัวมาถ้าไม่กลับก็ต้องถูกฆ่า ก็คงไม่ต่างกัน เป็นการข่มเหงน้ำใจกัน ไม่คิดเห็นความสุขของเธอ แม้เธอจะพยายามเจรจาก็ไม่เป็นผล มีตอนหนึ่งที่เศร้ามากถ้าอ่านตอนไหนก็ต้องร้องไห้ คือตอนที่เวลายักษ์กุมภกัณฑ์ตายเพราะถูกศิลป์ไชยฆ่าซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้หญิงถูกข่มขู่ข่มเหง นั้นเป็นภาพของผู้หญิงลาวในวรรณคดีลาว

ข้าพเจ้าคิดว่าถ้าหากเราศึกษาละเอียดในแง่สังคมวัฒนธรรมแล้ว เราจะเห็นอะไรมากกว่านี้ สำหรับตัวเองแล้วศึกษาเพราะความสนุก ทีแรกก็เป็นเพราะบทกลอนพาไป เมื่ออ่านบทกวีแล้วก็เกิดเห็นภาพ คิดว่ายังมีอีกหลายอย่างที่น่าสนใจในภาพของผู้หญิงลาวในวรรณคดี ฉะนั้นข้าพเจ้าขอสรุปว่า ผ่านช่วงเวลา 300 ปีมานี้ บทบาทของผู้หญิงดูเหมือนจะลดลง นางงอมนั้นมีเสรีภาพในการเลือกคู่ครอง ดังนั้นทำให้บทบาททางด้านการเมือง วัฒนธรรมของเธอสูงมาก เธอเองเป็นผู้นำด้านวัฒนธรรมแต่ที่พิเศษไปกว่านั้นก็คือการตัดสินใจเลือกคู่ ข้าพเจ้าคิดว่านี่สะท้อนถึงความเข้มแข็งของผู้หญิง ถ้าหากผู้หญิงไม่ถูกข่มขู่ ความเข้มแข็งด้านอื่นก็จะมั่นคง และเป็นตัวของตัวเอง นอกจากนี้เรายังจะเห็นว่า ถ้าหากถูกบังคับให้แต่งงานโดยไม่สมัครใจ หรืออาจจะพูดว่าถูกกดขี่ทางเพศก็ได้ ความสำคัญในด้านอื่นก็อ่อนลง คล้าย ๆ กับว่าผู้หญิงอ่อนแอลงเมื่อถูกข่มขู่ทางเพศ และไม่สามารถมีสิทธิมีเสียงได้ เราจะเห็นภาพว่าบทบาทของผู้หญิงค่อย ๆ ลดลง บทบาทของผู้หญิงนั้นเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์สถานการณ์อื่น ๆ มีปัจจัยหลายอย่างที่จะทำให้บทบาทของผู้หญิงเปลี่ยนไป แต่ว่ายังไม่ได้ศึกษาละเอียด นี่คือสิ่งที่เราได้จากงานวรรณคดี

แต่เมื่อเราดูตัวจริงแล้วในประวัติศาสตร์ก็มีผู้หญิงลาวที่มีบทบาทสำคัญในเชิงการเมือง ในประวัติศาสตร์ประมาณ 500 ปีที่ผ่านมาก็จะมีผู้หญิงอย่างเช่น พระชายาของพญาฟ้างุ่มก็เป็นผู้ที่มีบทบาทในด้านสังคมวัฒนธรรม ต่อมาพระนางเจ้าสุมังคลาลูกพระเจ้าสุริยะวงศา สมัยศตวรรษที่17 ในช่วงที่บ้านแตกสาแหรกขาดหลังจากที่พระเจ้าสุริยะวงศาตาย ก็เกิดการแย่งชิงอำนาจ พระเจ้านางสุมังคลา

ซึ่งเป็นธิดาองค์เดียวก็ได้กลายเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนและได้รวบรวมประชาชนบางส่วนไปสร้างเมืองใหม่ที่จำปาสัก ก็จะเห็นได้ว่าผู้หญิงก็สามารถรวบรวมกำลังได้ ต่อมาในระยะหลัง สมัยที่อาณาจักรล้านช้างได้ตกเป็นเมืองขึ้นของสยาม ก็มีเจ้าหญิงคำกองซึ่งเป็นมเหสีของเจ้าสุริยะวงศ์กษัตริย์องค์ก่อนสุดท้ายก่อนอาณาจักรล้านช้างจะตกเป็นประเทศราชอย่างครบถ้วนของสยาม ตอนนั้นเจ้าโชติกะ ซึ่งเป็นน้องชายของเจ้าสุริยะวงศ์ที่เติบโตที่พม่ามีความต้องการที่จะแย่งชิงราชบัลลังค์ก็มาสร้างกำลังที่เชียงใหม่ไปตีเมืองหลวงพระบาง ก็ไปล้อมเมืองอยู่หลายวัน จนพระเจ้าสุริยะวงศ์เองไม่สามารถต้านได้ เจ้าสุริยะวงศ์จึงได้หนีไป แต่เจ้าหญิงศรีคำกองกลับเข้มแข็งโดยเห็นว่าทั้งสองเองต่างเป็นพี่น้องน่าจะเจรจากันได้จึงได้จัดดอกไม้ พาขวัญมาต้อนรับ และเจรจาสงบศึก

ข้าพเจ้าคิดว่าบทบาทในด้านการเป็นทูตสันติภาพนั้นผู้หญิงในประวัติ-ศาสตร์ลาวก็มีหลายคนซึ่งน่าศึกษา และยกมาเป็นวีรกรรม แต่ส่วนมากจะไม่ได้ถูกกล่าวถึง ถ้าจะมีก็มีอยู่แค่สองสามบรรทัดในประวัติศาสตร์ ก็คงเป็นเพราะผู้ชายขี้เกียจเขียนก็เลยมองข้ามไป แต่เมื่อเรามาดูดีๆ ก็จะเห็นว่า " เจ้าหญิงศรีคำกองแต่งพาบาศรีดอกไม้ธูปเทียน มาขอขมาเจ้าชายโชติกะและเชิญเจ้าชายและประชาชนเมืองเชียงใหม่เข้าไปในเมืองและเจรจากัน" ในประวัติศาสตร์ก็จะพูดไว้แค่นี้นอกจากนั้นจะพูดถึงการรบซึ่งเป็นเรื่องของผู้ชายที่แย่งชิงบ้านเมืองกันและก็ให้ผู้หญิงมาเป็นฝ่ายเจรจา ซึ่งการเจรจาครั้งนี้ก็สงบลงโดยสันติ

หากพิจารณาจากภาพถ่ายที่ฝรั่งถ่ายไว้จะพบว่าภาพของผู้หญิงหลวงพระบางสมัย ค.ศ. 1800 เศษ ก็คล้ายกับสาวเชียงใหม่ แต่งตัวทันสมัยดี ไม่ใส่เสื้อผ้าใส่สไบ หญิงชาวบ้านธรรมดา คือ เมื่อไปตลาดก็จะไม่ใส่เสื้อผ้านอกจากว่าจะไปวัดก็จะห่มสะไบเพิ่ม ส่วนผู้หญิงที่เป็นเชื้อเจ้าจะแต่งองค์ทรงเครื่องเยอะมาก ซึ่งก็มีความแตกต่างกัน เครื่องทรงส่วนมากจะเป็นวัสดุจากต่างประเทศแต่ฝีมือในการตัดเย็บเป็นของหลวงพระบาง เจ้าชีวิตหลวงพระบางจะมีบทบาทอย่างหนึ่งที่ติดพันกับชีวิตคือการผลิตผ้า จะมีลวดลายเฉพาะของตัวเอง ใช้เอง ไว้เป็นของขวัญแก่แขกบ้านแขกเมือง

ข้าพเจ้าอยากสรุปว่า ในปัจจุบันคุณสมบัติของผู้หญิงลาวที่สะท้อนในวรรณคดีก็จะเห็นว่าความซื่อสัตย์ ความกล้าหาญ ความขยัน ก็ยังสืบทอดมาถึงปัจจุบัน ผู้หญิงลาวในที่นี้ข้าพเจ้าขอเน้นเฉพาะผู้หญิงลาวที่เป็นลาวไต หรือว่าลาวพวน หรือที่เรียกตอนนี้ว่าลาวลุ่มซึ่งอาศัยอยู่ตามลุ่มแม่น้ำโขง นอกจากนี้ผู้หญิงลาวเองก็ยังมีอีกหลายชนชาติ ชนเผ่าที่มีจารีต ประเพณีแตกต่างจากกันมาก แต่ตามการศึกษาของอาจารย์บางท่านก็พบว่ากลุ่มชนเผ่าขมุ หรือเขมรก็มีความสำคัญ ในครอบครัวผู้หญิงก็ยังมีบทบาทอยู่แต่ก็ยังไม่ได้ศึกษาเปรียบเทียบกัน

สิ่งที่อยากสรุปไว้ตอนนี้คือผู้หญิงลาวในปัจจุบันนี้ยังสามารถเป็นตัวแทนของลาวโดยรวม โดยเฉพาะสามารถรักษาจารีตประเพณีได้ดีกว่าผู้ชาย จนบางครั้งข้าพเจ้าเองก็คิดว่าเป็นจุดอ่อนอย่างหนึ่ง คล้ายกับว่าเป็นการเอาเปรียบผู้หญิง ดูอย่างหนึ่งอาจจะชมเราว่าผู้หญิงที่นุ่งซิ่นเป็นการรักษาวัฒนธรรมได้ดีเป็นเกียรติศักดิ์ศรีอย่างหนึ่งของชาติ แต่วัฒนธรรมเป็นของผู้หญิงอย่างเดียวหรือ วัฒนธรรมเป็นของชาติ จะให้ผู้หญิงรับภาระนี้อย่างเดียวถูกต้องแล้วหรือ บางครั้งก็คิดว่าตัวเองถูกกดขี่ เวลาไหนผู้หญิงก็ต้องนุ่งซิ่นหรือ? ความจริงข้าพเจ้าเป็นคนที่ชอบนุ่งซิ่นมาก แต่บางครั้งก็ต้องการนุ่งกางเกงบ้าง ผู้หญิงควรจะมีเสรีภาพในเรื่องนี้ แต่ที่เมืองลาวข้าพเจ้าคิดว่านี้คือการลิดรอนเสรีภาพของผู้หญิงเช่น ในที่ราชการผู้หญิงที่นุ่งกางเกง หรือกระโปรงเสื้อแขนกุดไม่สามารถเข้าได้เลย มีการติดป้ายห้ามไว้มีการตรวจว่าเป็นผู้หญิงลาวไหม ถ้าเป็นผู้หญิงลาวนุ่งกางเกงก็จะเข้าไม่ได้

มีครั้งหนึ่งก็ได้เขียนหนังสือเพื่อต่อต้านเรื่องดังกล่าวว่า ไม่ควรว่าผู้หญิงที่นุ่งกางเกงว่าไม่รักษาประเพณีเพราะผู้ชายเองสมัยก่อนก็ไม่ได้นุ่งกางเกง สมัยก่อนก็นุ่งผ้าหาง ผ้าโจงกระเบน ก็ไม่รู้ว่าตัวเองคิดถูกหรือเปล่าแต่ก็เป็นเรื่องที่น่าโมโหรู้สึกเหมือนตัวเองถูกกดขี่ มีครั้งที่ลูกสาวขับรถไปชน ก็เป็นวันอาทิตย์ที่ไปเที่ยวกันก็เลยนุ่งกางเกง แต่พอจะเข้าไปในกองคดีตำรวจก็ไม่ยอมให้เข้าบอกให้กลับบ้านไปนุ่งซิ่นมาก่อนจึงอนุญาตให้เข้า ที่จริงเป็นเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ แต่ก็เป็นเรื่องน่าอายที่ไม่ควรเกิดขึ้น นักเขียนชายบางคนก็ชมผู้หญิงที่นุ่งซิ่น

เป็นคนสวยเป็นคนดี ข้าพเจ้าคิดว่าไม่ถูกนัก เป็นคนละเรื่องกัน เรื่องของความสวยงามก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง เรื่องของการข่มเหงก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง

โดยทั่วไปผู้หญิงก็จะได้รับการยกย่องในด้านวัฒนธรรม ข้าพเจ้าเองก็คิดว่าเพราะผู้หญิงมีความเข้มแข็งด้านวัฒนธรรมจึงมีบทบาทจนถึงปัจจุบัน ข้าพเจ้าสามารถพูดได้ว่า ครึ่งหนึ่งของผู้หญิงลาวอยู่ได้ด้วยการทอผ้า การทอผ้านี้ทำให้เขากลายเป็นผู้ที่เข้มแข็งได้ สามารถเลี้ยงลูกเลี้ยงผัวได้ เคยรู้จักกับผู้หญิงคนหนึ่งซึ่งสามารถส่งผัวเรียนปริญญาโทได้ด้วยการทอผ้าซึ่งตัวเธอเองเรียนจบแค่ประถม ข้าพเจ้าก็คิดว่ามันก็เป็นการส่งเสริมผู้ชายดีอยู่หรอก แต่ถูกต้องไหมเป็นเรื่องที่น่าตั้งคำถามอยู่ แต่ผู้หญิงเองก็มีบทบาทอยู่บ้าง สามีเองก็เกรงใจให้เกียรตินับถืออยู่ ก็จะเห็นได้ว่าถ้าเราเข้มแข็งในด้านนี้แล้วก็จะทำให้เราเข้มแข็งในด้านอื่นด้วย นี่เป็นเพียงความคิดเห็นเล็กน้อยของข้าพเจ้าอาจไม่ใช่ในด้านทฤษฎี ในด้านความเป็นจริงแล้วเราเห็นเป็นเช่นนั้น ฉะนั้นในระดับหมู่บ้าน เมือง (อำเภอ) ผู้หญิงมีบทบาท เราจะเห็นว่าในงานบุญบ้าน ก็มีผู้หญิงเป็นตัวตั้งตัวตี แต่พอขึ้นไปในระดับสูงแล้วก็ไม่ค่อยเห็นผู้หญิง ก็ขออนุญาตหยุดไว้แค่นี้ก่อน ขอบคุณ อาจารย์ นักศึกษา นักวิจัยที่มาร่วมฟังในครั้งนี้ คงมีหลายอันที่น่าถกเถียงและเป็นประเด็นที่เราต้องศึกษาต่อ

มีหนังสือเกี่ยวกับผู้หญิงลาว ซึ่งส่วนมากเป็นผู้ชายเขียน ถ้ามีเวลาก็อยากให้อ่านอย่างเช่นเรื่องหนึ่งที่ชัดเจนมากคือ “กลิ่นนาง” อีกเรื่องคือ “รักและหวง” ส่วนหนังสือ “เพื่อเจ้า (เธอ)” เป็นหนังสือรวมเรื่องสั้นของนักเขียนหนุ่มซึ่งก็มีเรื่องของนักเขียนผู้หญิงอยู่สองสามคน มีเรื่องหนึ่งที่น่าสนใจคือ “โอน้อน้องสาวเอย” เป็นการรวมบทกวีที่สรรเสริญผู้หญิงเขียนโดย ดร. สมพาวัน ซึ่งเป็นนักเศรษฐศาสตร์ แต่สนใจเรื่องผู้หญิงกับวัฒนธรรมและก็ได้เขียนหลายเรื่อง “เดือนลับแล” เป็นเรื่องที่เขียนโดยนักเขียนหญิงชั้นแนวหน้าของลาวคนหนึ่ง ซึ่งเป็นอาจารย์สอนวรรณกรรม ชื่อ ผิวลาวัน ธิดาจัน เป็นเรื่องที่เขียนเกี่ยวกับผู้หญิงได้งดงามและน่าสนใจ ในเรื่องได้แฝงความหมายที่ว่าผู้หญิงต้องเป็นฝ่ายเก็บกดทุกอย่างโดยเฉพาะเรื่องอารมณ์ เรื่องเพศ คล้ายกับเดือนที่ลับแลอยู่ และยังเป็นนักเขียนปฏิวัติ แต่ก่อนเคยสอนหนังสืออยู่มหาวิทยาลัยแห่งชาติ ตอนนี้

อยู่สหพันธ์แม่ญิงลาวอายุ 40 กว่าปี งานเขียนตัวเองเรื่อง “ดอกสุดท้ายหรืองาม” เขียนมาเพื่อผู้หญิงโดยตั้งคำถามว่าผู้หญิงจะมีสิทธิเลือกได้ไหม เป็นเพียงเรื่องสั้น ที่พูดถึงผู้หญิงที่กำลังจะแต่งงาน แต่พ่อแม่ ญาติไม่ชอบผู้ชายที่จะให้แต่งด้วย แต่ผู้หญิงเองก็ยืนยันจะแต่งด้วย และตั้งคำถามว่าทำไมตัวเองจะไม่มีสิทธิแต่ง ตอนนั้นก็มีน้องสาวซึ่งเป็นหญิงสมัยใหม่มาถามว่าทำไมต้องแต่งกับคนที่ดูไม่เหมาะสมกันเลย พี่สาวเลยให้น้องเข้าไปเก็บดอกไม้ในสวนเลือกมาหนึ่งดอก โดยมีเงื่อนไขในเวลาที่จำกัดแล้วเมื่อผ่านไปแล้วต้องไม่ย้อนกลับมาเก็บดอกเดิม น้องสาวเลือกอยู่นาน แต่ละดอกมีจุดอ่อน เปรียบเหมือนผู้ชายที่ก็มีจุดอ่อน จุดบกพร่องบ้าง สุดท้ายก็เลือกได้ดอกหางนกยูง พี่สาวถามว่าทำไมเลือกดอกฝางแดง (ดอกหางนกยูง) ทั้งที่มีดอกไม้ชนิดอื่นทั้งกุหลาบ ดอกไม้ต่างๆ น้องสาวบอกว่าหมดเวลาแล้วก็เลยต้องเลือกเอาดอกนี้ พี่สาวก็เลยบอกว่าก็เหมือนกับชีวิตคน เมื่อผ่านไปแล้วก็ไม่สามารถหวนคืนได้ เมื่อถึงเวลาหนึ่งก็ต้องเลือกหากต้องการที่จะเลือก ถ้าไม่อยากเลือกก็เดินออกจากสวนมา แต่คนนี้ตัดสินใจเลือกดอกหางนกยูง และก็บอกว่าดอกหางนกยูงเองก็สวยดี ต้องหามุมมอง สีมันสวยดี นั่นเป็นเรื่องสั้นสุดท้ายที่เขียนเมื่อ 10 กว่าปีมาแล้ว ความจริงอยากมอบให้ทางศูนย์ แต่ว่ายืมห้องสมุดมาต้องกลับไปขอเขาก่อนแล้วจะฝากมาภายหลัง ขออนุญาตจบลงตรงนี้ ขอบคุณค่ะ

การแลกเปลี่ยนความเห็น

อาจารย์วิระดา สมสวัสดิ์

คงอยากแลกเปลี่ยนกันเต็มทีแล้ว แต่ขอตั้งข้อสังเกตส่วนตัวไว้ก่อน และผู้เข้าร่วมบางคนก็อยากรู้ว่าตอนนี้มีวรรณกรรมยุคหลัง ๆ มีอะไรที่เป็นเรื่องเด่นบ้าง ตอนที่ยกเรื่องของนักเขียนสังคมนิยมขึ้นมาก็เลยอยากรู้ว่าส่งผลอะไรหรือไม่ต่อตัวตนของผู้หญิงลาวในขณะนี้ภายใต้การบริหารของรัฐบาลที่เป็นสังคมนิยมอยู่ ได้ใช้สื่อเหล่านี้นำไปสู่ความเสมอภาคระหว่างหญิงชายในช่วงที่ร่วมรบกันหรือเปล่า และเมื่อปลดแอกตัวเองออกมาแล้วโดยแนวคิดสังคมนิยมแล้วควรนำไปสู่ความเสมอภาค และก็ชอบใจมากที่เอื้อยบอกว่า ผู้หญิงเป็นผู้รักษาฮีตคลองแต่ใครเป็นคนตั้งฮีตคลองอันนั้นและทำไมผู้ชายไม่รักษาฮีตคลองอันนั้น เชิญอาจารย์ฉลาดชายค่ะ

อาจารย์ฉลาดชาย รมิตานนท์

สนุกมากเลย ที่บอกว่าสนุกนี้ไม่ใช่เพราะเรื่องสนุกอย่างเดียวแต่เป็นเพราะการพูดเป็นภาษาลาวฟังเพราะกว่าคำไทย เพราะภาษาไทยที่ใช้เดี๋ยวนี้ไม่เหมือนภาษาไทยแล้ว และที่ทำให้สนุกมากกว่านั้นคือทำให้มองไปเห็นคนไทยที่มาจาก

กรุงเทพฯ ทำหน้างงใหญ่ยิ่งสนุกมาก เราที่มาจากภาคเหนือโดยเฉพาะที่มีเชื้อสายลาวทางอีสานจะไม่มีปัญหาเลย นี่แสดงให้เห็นว่าความเป็นไทยที่อยู่ในภาคกลางนั้นเหลือน้อยเต็มที่ มีความเป็นไทยที่กระจายอยู่ในภาคอีสาน ภาคเหนือแม้กระทั่งในภาคใต้ ในลาว ในความเป็นไทยที่ผมพยายามจะเข้าใจในทางภาษา

สิ่งที่เอื้อยดวงเดือนนำเสนอนั้นมันคือการอ่าน Text เป็นการอ่านวรรณกรรม วรรณคดี หรือเป็นการดูหนัง กาพย์สามเรื่องนี้เป็นText สามชุดที่จะต้องมีการอ่าน

ประการที่หนึ่งต้องตั้งคำถามว่าใครเขียน ซึ่งผมไม่มีคำตอบแต่ค่อนข้างมั่นใจว่าไม่ว่าจะเป็นสังคมลาว สังคมไทยหรือสังคมไหนในโลกคนที่จะสามารถเขียนกาพย์ เขียนกลอน รวมทั้งบันทึกประวัติศาสตร์ด้วยต้องเป็นผู้ชาย และไม่ใช่ผู้ชายธรรมดาด้วย ต้องเป็นผู้ชายที่มีอำนาจถึงจะเขียนเรื่องอย่างนี้ได้เพราะถ้าไม่มีอำนาจก็ไม่รู้หนังสือ การที่จะเขียนกาพย์ออกมาได้จึงเป็นงานของผู้ชายและสิ่งเหล่านี้เป็นText ที่เขียนโดยผู้ชายนั้นเป็นประการที่หนึ่ง

ประการที่สองก็คือว่า Text เหล่านี้มันถูกเขียนขึ้นในเงื่อนไขของเวลาหนึ่ง เช่น เรื่องท้าวฮุ่งท้าวเจืองเขียนในศตวรรษที่14-15 ถัดมาเป็นเรื่องมัทรี ถัดมาเป็นเรื่องของนางสุมณฑา ช่วงเวลาเหล่านี้ไม่ใช่เป็นแค่ช่วงเวลาเฉยๆ แต่ช่วงเวลาในที่นี้เราหมายความถึงว่า บริบททางสังคมทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลาเหล่านั้นจะมีอิทธิพลในการกำหนดการเขียน Text ของคนที่เป็นผู้เขียนและเป็นผู้ชายอย่างไร เพราะฉะนั้นการอ่านText จึงต้องเป็นการอ่านโดยมีกรอบคิดวิธีคิดว่า Text ที่เรากำลังวิเคราะห์ หนังที่เรากำลังดูสร้างโดยใครที่ไหนเมื่อไร เมื่อเขียนโดยใคร เขียนที่ไหน เขียนเมื่อไร รวมทั้งเขียนไปเพื่ออะไร

ประการถัดมาคือเขียนไปเพื่ออะไร ตรงนี้ที่สำคัญมากๆ ซึ่งจะขยายความต่อไป เมื่อมันเป็นText และเขียนโดยใครแล้ว

ประเด็นคำถามถัดไปก็คืออ่านโดยใคร อ่านที่ไหน เมื่อไร อ่านไปเพื่ออะไร

คำถามนี้ผมว่า สิ่งที่เราได้ฟังไป เราจะเห็นว่า เอื้อยดวงเดือนซึ่งเป็นผู้หญิงอ่าน Text ที่ผู้ชายเขียน และไม่ใช่ผู้หญิงธรรมดาแต่เป็นนักเขียนแล้วก็เป็นนักเขียนที่มีการศึกษา เป็นคนชั้นกลางเป็นคนสมัยใหม่ และข้อสำคัญคือมีความเป็น Feminist อยู่ในนั้น จะประกาศว่าเป็นหรือไม่เป็นไม่สำคัญแต่วิธีคิดในการอ่านนั้นสะท้อนให้เห็นว่าเป็น Feminist และที่สำคัญเป็นคนลาวด้วย เป็นผู้หญิงลาว เป็นนักเขียน เป็นคนมีการศึกษา มีช่วงอายุอยู่ในระดับหนึ่ง เพราะฉะนั้นถ้าเป็นเด็กผู้หญิงอ่านอาจเป็นอีกเรื่องหนึ่ง แต่เมื่อเอื้อยดวงเดือนอ่านก็จะเป็นอีกเรื่องหนึ่ง สิ่งที่ได้ออกมาก็จะไม่เหมือนกัน

ในขณะที่ตั้งคำถามว่าคนเขียน เขียนไปทำไม ก็ต้องตั้งคำถามว่าคนอ่านอ่านไปทำไม ในกรณีนี้ ผมคิดว่าเอื้อยดวงเดือนอยู่ในขบวนการเคลื่อนไหวของผู้หญิงลาวในยุคปัจจุบัน เพราะฉะนั้นเมื่ออยู่ในขบวนการเคลื่อนไหวของผู้หญิงลาวไม่ว่าจะเป็นเพื่อความเสมอภาคก็ดี เพื่อสิทธิเสรีภาพก็ดี เพื่อที่จะนุ่งกางเกงได้ก็ดี คำถามนี้ต้องถูกตอบว่า อ่านเพื่อที่จะตีความ เก็บความ หรือแม้กระทั่งอ่านเพื่อจะรื้อ แล้วล้ม

แต่ในขณะนี้เท่าที่ผมสังเกตคร่าวๆ เอื้อยดวงเดือนยังไม่รื้อมัน ยังไม่รื้อแล้วล้ม ไม่ได้ Deconstruct อย่างเต็มที่เพียงแต่ตีความไปแนวทางของ Feminist มันสะท้อนว่าสิ่งที่ขบวนการลาวซึ่งมีเอื้อยดวงเดือนอยู่ในนั้นพยายามทำคือการมองไปที่วรรณกรรมหรือที่ Text การที่มองไปที่วรรณกรรมหรือที่ Text นั้นส่วนหนึ่งเป็นเพราะว่าเมื่อมองไปในประวัติศาสตร์แล้วไม่มีการบันทึกเรื่องของผู้หญิง หรือมีก็น้อยมาก ในกรณีของประวัติศาสตร์ไทยก็อาจมี ท้าวศรีสุริโยไท ท้าวเทพสตรี ท้าวศรีสุนทร แต่ว่านอกเหนือจากนั้นไม่มีเรื่องของผู้หญิง เพราะผู้ชายเป็นผู้บันทึก เพราะสิ่งที่ผู้หญิงทำไม่ถือเป็นเรื่องสิ่งที่สำคัญในด้านประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาคือประวัติศาสตร์ของการสู้รบ และเมื่อเป็นประวัติศาสตร์ของการสู้รบ ก็ต้องเป็นประวัติศาสตร์ของวีรบุรุษ เพราะฉะนั้นผู้หญิงก็จะไม่มีบทบาทยกเว้นแต่ในกรณีที่มีศึกสงครามเราก็จะเห็นท้าวศรีสุริโยไท ท้าวเทพสตรี ท้าวศรีสุนทร โผล่ขึ้นมาในภาวะสงคราม

ถ้าหากเราเชื่อในความคิดของนักวิชาการยุคใหม่ว่า ประวัติศาสตร์ก็ไม่ใช่ข้อเท็จจริงแต่เป็น Social Construction เมื่อประวัติศาสตร์ไม่เป็นความจริงแล้ว วรรณกรรม วรรณคดี รวมทั้งมหากาพย์ทั้งหลายก็คงไม่ใช่เรื่องจริง เมื่อไม่ใช่เรื่องจริง เราจะมองในฐานะเป็นText ที่ไม่สะท้อนความจริงเพราะไม่ใช่เรื่องจริง แต่มันอาจพยายามที่เสนอภาพตัวแทนของผู้หญิง แต่ว่าความเป็นภาพตัวแทนน่าจะเป็นภาพตัวแทนของอุดมคติมากกว่า และในอุดมคติก็ต้องถามต่อไปว่าเป็นอุดมคติของใคร คำตอบก็คือของผู้เขียนซึ่งเป็นผู้ชายชนชั้นสูงมีอำนาจ ภาพผู้หญิงที่สะท้อนออกมามันจึงเป็นภาพในเชิงอุดมคติที่ผู้ชายชนชั้นสูงคิดว่าผู้หญิงชั้นสูงควรจะเป็น

ฉะนั้นเมื่อผู้หญิงชั้นสูงควรจะเป็นแล้วคำถามที่ตามมาก็คือตัวละคร 3 ตัวนี้ ทั้งนางงอมม่วน นางมัทรี และนางสุมณฑา เอื้อยดวงเดือนใช้คำว่าเป็นตัวเอก แต่ในคำถามของผมก็คือว่า ตัวละคร 3 ตัวนี้เป็นตัวเอกจริงหรือ ผมคิดว่าไม่ใช่ตัวเอก แต่เป็น Supporting Actress ถ้าใช้ในการแจกรางวัล ของ ฮอลลีวู๊ด เพื่อให้ Actor เด่นชัดขึ้น ฉะนั้นการเสนอภาพตัวแทนของผู้หญิงมันเป็นการเสนอภาพตัวแทนของผู้ชายโดยผ่านการเสนอภาพตัวแทนของผู้หญิงอีกทีหนึ่ง ผมคิดว่าน่าจะต้องถอดรหัสในลักษณะอย่างนั้น ในความเป็นภาพตัวแทนนั้น

ประเด็นคำถามก็คือภาพตัวแทนซึ่งชื่อก็บอกว่าไม่ใช่ภาพจริง เพราะฉะนั้นผู้หญิง 3 คนนี้ไม่ใช่ภาพเหมือนของผู้หญิงลาวแน่นอน แต่อาจมีลักษณะคล้ายคลึงหรือว่าลักษณะที่ผู้ชายอยากให้เป็นในเงื่อนไขบริบทแวดล้อมที่เขียนงานเหล่านี้ คำว่าเป็นภาพตัวแทนก็มีการถกเถียงในหมู่นักสตรีนิยมบางสำนักเหมือนกันว่าภาพตัวแทน หรือ Representation เป็น Representation หรือ เป็น Re-presentation นักสตรีนิยมบางสายบอกว่าเป็น Re-presentation คือการนำมาเสนอใหม่ แต่ที่ลึกไปกว่านั้นคือในการนำเสนอแบบ Re-presentation นั้นไม่ Original เพราะฉะนั้นการนำมา Re-present จึงเป็นการ Re-present ที่ไม่มี Original เหมือนกัน หมายความว่าไม่มีของแท้อยู่ในภาพอันนั้น มีแต่ของเทียมที่ถูกนำเสนอเพื่อต้องการผลบางอย่างเพื่อให้เกิดผลอะไรก็แล้วแต่ที่ผู้ที่เป็นผู้นำเสนอต้องการให้เกิด

ถ้าหากว่าเรื่องราวเป็นอย่างนี้สิ่งที่เขียนไว้บนแผ่นผ้ากับสิ่งที่เป็นบทความของเอื้อยดวงเดือน จึงเป็นคนละเรื่องกัน มันไม่ตรงกันที่ว่าเอื้อยดวงเดือนเขียนถึงการศึกษาสถานภาพบทบาทของผู้หญิงลาวโดยผ่านวรรณกรรม สถานภาพก็คือ Status ซึ่ง Status ต้องโยงกับบทบาท Status จะอยู่ลอย ๆ ไม่ได้ ถ้าหากบทบาทต่ำ Status ก็จะต่ำ แต่ความต่ำหรือความสูงของบทบาทและ Status เป็นสิ่งสมมติว่าอย่างนี้ต่ำ อย่างนี้สูง แต่โดยทั่วไปแล้ว จากประวัติศาสตร์ของผู้หญิงในโลกบทบาทของผู้หญิงก็คืออยู่ในครัว ทำงานบ้านเป็นส่วนใหญ่ ผู้ชายออกไปรบเป็นผู้ปกครอง ดังนั้นโดยนัยแล้วสะท้อนให้เห็นว่าการให้คุณค่ากับบทบาท ว่าอะไรเป็นบทบาทที่มีค่า อะไรที่เป็นบทบาทไม่มีค่า อะไรสำคัญ ไม่สำคัญ มันเป็นตัวกำหนดสถานภาพ ถ้าหากว่าบทบาทเปลี่ยน สถานภาพก็ต้องเปลี่ยน ถ้าหากสมัยก่อนผู้หญิงเป็นอย่างนั้น แต่เดี๋ยวนี้เป็นอย่างนี้ สถานภาพก็ควรจะเปลี่ยนไป แต่ก็ไม่แน่เสมอไปเพราะว่าการให้คุณค่า ความสูงต่ำ สำคัญไม่สำคัญนั้นใครเป็นผู้ให้คุณค่านั้นๆ

อีกชื่อหนึ่งที่เขียนไว้ในแผ่นป้ายคือตัวตนของผู้หญิง สถานภาพกับตัวตนเป็นคนละ Concept หรือมโนทัศน์ คำว่าตัวตนของงานสัมมนาเพิ่งจะถูกนำมาใช้กันในยุคที่เราเรียกว่า Modern Period หรือที่เราเรียกว่ายุคทันสมัย มีประชาธิปไตย มีสิทธิเสรีภาพ มีความเท่าเทียมกัน มีการถกเถียงกันระหว่างสถานภาพของหญิง ชาย มีความสูงต่ำเท่ากันหรือไม่ พูดอีกอย่างหนึ่งคือในบริบทของสังคมประชาธิปไตย และมีลักษณะที่เป็นปัจเจกนิยมมากขึ้นและยังมีอีกหลายเงื่อนไข แต่สรุปว่าการพูดถึงตัวตนนั้นมาพูดกันในช่วงนี้ ตัวตนของผม ตัวตนของอาจารย์สมหมาย ตัวตนของอาจารย์วิระดา ตัวตนของอาจารย์เรณูเป็นอย่างไร เป็นตัวตนที่เป็นผู้ถูกกระทำอยู่ร่ำไป หรือว่าเป็นตัวตนที่ Active ในลักษณะที่เป็น Actor หรือผู้กระทำ

ฉะนั้นหากพูดถึงตัวตน ภาพมันจะเปลี่ยนเลย มันจะดึงมาว่าเรากำลังจะวิเคราะห์ผู้หญิงลาวในยุคปัจจุบันซึ่งเป็นสังคมที่เปิดมากขึ้นเราจะเอาแนวคิดเรื่องตัวตน ไปจับมัทรี จับนางสุมณฑา นางงอมม่วนผมคิดว่ามันอาจจะไม่มี เมื่อเป็นหน่วยในการวิเคราะห์ของยุค Modern ในยุค Post Modern จึงต้องมาถามว่าทำไม

ถึงต้องวิเคราะห์ตัวตน และการวิเคราะห์ตัวตนก็ดี หรือการวิเคราะห์อัตลักษณ์ก็ดี ซึ่งสองอันนี้ก็ไม่ตรงกัน ตัวตนคือ Self และอัตลักษณ์คือ Identity ซึ่งไม่ตรงกันอีก

เมื่อวิเคราะห์ในเชิงนี้ถามว่า มีวิธีในการวิเคราะห์ Self ก็ดี อัตลักษณ์ก็ดี บทบาท หน้าที่ หรือสถานภาพของผู้หญิง มันมีวิธีการวิเคราะห์อะไรบ้าง ผมคิดว่าสิ่งที่ผมพยายามจะพูดได้คือผมไม่สามารถลงในรายละเอียดได้เพราะผมไม่ได้อ่าน Text แต่สิ่งที่จะเสนอก็คือมีเทคนิวิธีในการอ่าน และเทคนิควิธีในการอ่านนี้ไม่ใช่เทคนิควิธี ที่เป็น Mainstream หรือกระแสหลักแต่เป็นเทคนิควิธี ซึ่งบางครั้งก็ยืมมาจากกระแสหลัก บางต้องก็ล้มกระแสหลัก วิพากษ์กระแสหลัก เพราะฉะนั้น Feminism ก็จะมีหลายสาย มีทั้งสายเสรีนิยม สาย Marxist กับ Radical Feminist มี Functionalist และก็มี Functionalist บวก Marxist รวมทั้งเป็น ฟรอยเดี้ยน และ ปฏิเสธฟรอยด์ โดยใช้ Psycho analysis แล้วก็มีบางสำนักอย่างเช่น สำนัก French Feminism ก็เป็นอีกแนวหนึ่ง ซึ่งในจำนวนนั้นก็มีกลุ่มที่เรียกว่าสัญญวิทยา วิธีวิเคราะห์ของกลุ่มต่างๆ เหล่านั้นผมไม่สามารถลงลึกในรายละเอียดได้ เพราะผมเองก็อยู่ในช่วงที่เริ่มศึกษา

สรุปก็คือว่าการวิเคราะห์ความเป็นตัวตนก็ดี อัตลักษณ์ของผู้หญิงก็ดี ปัจจุบันมีองค์ประกอบอยู่สามเรื่อง คือหนึ่ง เชื่อว่ามันมีอิทธิพลทาง ชีววิทยา อยู่ในตัวของผู้หญิง ผู้ชายด้วยเชื่อว่ามันมีอยู่บ้างเช่นในเรื่องของพันธุกรรม เรื่องของโครโมโซม จะทิ้งไปอย่างสิ้นเชิงไม่ได้ อย่างที่สองเชื่อว่าเป็น จิตวิทยาด้วย คือมีองค์ประกอบด้านจิตวิทยาด้วยแต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าเมื่อเป็นอิทธิพลทาง ชีววิทยา และจิตวิทยา แล้ว จะต้องยอมรับ ฟรอยด์อย่างสิ้นเชิงก็คงไม่ได้ พวกที่เรียน Feminist ก็ท่องติดปากว่า ฟรอยด์บอกว่า “Biology is destiny” คือว่า ชีววิทยา เป็นตัวลิขิตความเป็นคนของเรา เป็นผู้หญิงก็เพราะ ชีววิทยา เป็นผู้ชายก็เพราะ ชีววิทยา ซึ่ง Feminist หลายสายก็ไม่ค่อยเชื่อ และยังบอกว่ามันเป็นอิทธิพลทางสังคม และวัฒนธรรม

ดังนั้นสรุปก็คือมันจะต้องเป็นทั้งเรื่องของชีววิทยา และ จิตวิทยาบวกกับสังคม มีอิทธิพลของสามปัจจัยนี้ จะช่วยให้เราวิเคราะห์ได้ว่าการก่อรูปของความ

เป็นหญิงเป็นชาย การก่อรูปของ Self การก่อรูปของอัตลักษณ์ไม่ว่าจะเป็นส่วนตัว หรือว่าส่วนบุคคล หรือว่าเป็นอัตลักษณ์กลุ่ม ของ Subculture ก็น่าจะพิจารณาให้ครบอย่างน้อยก็ครบองค์ประกอบที่ว่านี้

ท้ายที่สุดแล้วผมคิดว่างานทั้งสามเรื่องนั้นเป็นการนำเสนอภาพตัวแทนของผู้ชาย ไม่ได้นำเสนอภาพของผู้หญิงโดยผ่านการใช้ผู้หญิงเป็นสื่อนำเสนอจริงอยู่เราอาจไปแคะออกมาได้ แต่ว่าโจทย์สุดท้ายคือเขาต้องการที่จะนำเสนอความเป็นผู้ชาย ความเป็นผู้ชายที่เก่ง ความเป็นผู้ชายที่ดี ความเป็นผู้ชายที่เป็นผู้นำ ความเป็นผู้ชายที่ฉลาด เมื่อมันเป็นอย่างนี้แล้วจึงค่อนข้างไม่เห็นด้วยว่าบทสรุปที่เอื้อยดวงเดือน หรือเอื้อยดวงเดือนอาจไม่เห็นด้วยกับบทสรุปของตัวเองว่าง้อมม่วนนั้นมีเสรีภาพในทาง Sex ผมคิดว่าไม่ใช่ เรื่องนี้ต้องการบอกว่าเพื่อให้ผู้ชายมีเสรีภาพในทาง Sex กับผู้หญิงคนไหนก็ได้ แม้ว่าจะมีเมียแล้วหลายคน หรือแม้จะเป็นต่ำต้อยอย่างขุนเจือง ขุนเจืองน่าจะเทียบได้กับสามัญชน แต่ว่านางเอกก็ยังมาหลงรักได้ เพราะฉะนั้นการที่นางเอกซึ่งเป็นลูกเจ้าเมืองมาหลงรักและยอมมีเพศสัมพันธ์ด้วย มันไม่ใช่สิทธิเสรีภาพของนางง้อมม่วนแต่เพียงผู้เดียว แต่มันอาจตีความได้ว่าภาพนี้ต้องการให้เห็นว่าถ้าผู้ชายรักผู้หญิงหรือต้องการผู้หญิง ผู้หญิงชั้นสูงก็ต้องเสียสละเพื่อผู้ชายได้เช่นกัน

ส่วนนางสุมณฑาก็เป็นภาพที่ชัดเจนเลยว่าใครจะทำอะไรก็ได้ ใครจะฉุดเป็นเมียก็ยอมแล้วพอมีลูกก็รัก และพอหลานมาตามกลับและฆ่าผัวด้วยก็ยอมกลับคืนไปแล้วก็ไปทำตัวเป็นอาที่ดี น้องสาวที่ดี ดังนั้นภาพที่ราวกับเป็นภาพตัวแทนแท้จริงแล้วมันเป็นภาพในอุดมคติที่ผู้ชายสร้างขึ้นมาเพื่อต้องให้ผู้หญิงเป็นอย่างนั้น

โจทย์ต่อไปก็คือจากนางทั้งสามมาสู่ลูกสาวเอื้อยดวงเดือนที่นุ่งกางเกง เส้นทางความเปลี่ยนแปลงมันเป็นอย่างไรบ้าง วรรณกรรมรุ่นใหม่ๆ เป็นอย่างไร วรรณกรรมในแต่ละช่วงเป็นอย่างไร และที่สำคัญซึ่งผมคิดว่าไม่สำคัญก็คือตัววาทกรรม (Discourse) หรือนโยบายของพรรคคอมมิวนิสต์ลาว ผ่านทางสหพันธ์แม่ยิงที่กำหนดออกมาเป็นช่วงว่าผู้หญิงลาวที่ควรเป็นอย่างไร ในช่วงการ

สู้รบก็ต้องเป็นนักรบที่ดีด้วย เป็นนักปฏิวัติที่ดีด้วย และต้องเป็นเมียที่ดีด้วย แต่พอมาถึงยุคหลังเข้าใจว่าคุณสมบัติหนึ่งคือต้องเป็นนักพัฒนาที่ดี แต่ว่าทั้งหมดนั้นมันเป็นวาทกรรมของรัฐซึ่งผมคิดว่าไม่ค่อยมีความสำคัญเท่าไร ความสำคัญน่าจะมาดูสิ่งที่เรียกว่า Popular Culture มากกว่า หรือจะดูควบคู่กันไปก็ได้ คำว่า Popular Culture นี้ผมหมายความให้แคบเข้าก็คือวัฒนธรรมที่มันเป็นวัฒนธรรมลาว ผสมกับทุนนิยมที่ผ่านทางไทย ภาพของความเป็นหญิง ความเป็นชาย ความเป็นอัตลักษณ์ความเป็น Self ว่าตัวตนอยู่ที่ไหน อยู่ที่ผ้าอนามัย หรือว่าอยู่ที่กลิ่นจักกะแร้ คุณจะไม่มีตัวตนได้ถ้ารักแร้คุณเหม็น รักแร้คุณดำ เมื่อคุณต้องใช้ผลิตภันท์ของเราเท่านั้นจึงทำให้รักแร้คุณขาว แล้วคุณถึงมีตัวตน มันเข้ามามีผลกระทบของคนลาวทั้งชายและหญิงอย่างไรบ้างใน Generation ที่ต่างกันอย่างไร

ทั้งนี้ทั้งนั้นต้องไม่ลืมว่าสังคมลาวเป็นพหุสังคม อย่างน้อยกลุ่มชาติพันธุ์ก็มียี่สิบ สามสิบ สี่สิบ ห้าสิบกลุ่มชาติพันธุ์ ดังนั้นการใช้คำว่าลาวรวมๆ ในที่สุดแล้วมันตอบไม่ได้ว่าลาวที่ว่านั้นเป็นลาวม้ง หรือว่าเป็นลาวขมุ หรือว่าเป็นลาวลุ่ม หรือว่าเป็นลาวเทิง ผมก็อยากจบตรงที่ว่า อยากจะมองเห็นภาพว่า อุดมการณ์รัฐที่มันถูกสร้างขึ้นในบทบาทหญิงชายปะทะกันอย่างไร กับอุดมการณ์ที่มันผ่านระบบทุนนิยม บริโภคนิยม และมันจะส่งผลอย่างไร ต่อการความเข้าใจผู้หญิงลาวในยุคปัจจุบัน ผมว่าตัวอุดมการณ์รัฐในความหมายของอัลธูแซร์ (Althuser) ถ้าเคยจับมาบ้างมันไม่ค่อยจะได้เรื่องเท่าไร ขอบคุณครับ

อาจารย์วิระดา สมสวัสดิ์

ขอบคุณ อาจารย์ฉลาดชาย คิดว่าหลายคนคงอยากสานต่อ หรือมีข้อคิดเห็นขัดแย้งโต้ตอบก็แล้วแต่ ตอนนี้อยากขอทำหน้าที่สองอย่างในขณะเดียวกัน อยากขอเชื่อมต่อในสองประเด็นวิธีการวิเคราะห์นางงอมก็อาจไม่ผิดที่บอกว่าผู้หญิงมีสิทธิเลือก ดิฉันยังคิดว่าอย่างนั้น ซึ่งอุปสรรคในตอนนั้นมีมาก ในการที่จะฝ่าฟันออกมามีความรักกับคนชั้นล่าง ดิฉันว่าต้องให้เครดิต อย่างไรก็ตามผลที่ได้กับผู้ชายนั้นมีแน่นอน และมีอยู่มากมาย เพราะความรักนั้น ระหว่างผู้หญิง

กับผู้ชาย จะมองต่างกัน ผู้หญิงมีทัศนะอย่างหนึ่งกับความรัก ในขณะที่ผู้ชายมีทัศนะอีกอย่างหนึ่ง ผู้ชายมีพื้นฐานโยงความรักอยู่เฉพาะความกำหนัด ความใคร่ มีเพศสัมพันธ์เป็นหลัก ในขณะที่ผู้หญิงอย่างนางงอมนั้นมีอย่างอื่นมากกว่านั้น มีเรื่องของความเอื้ออาทร ใช้ชีวิตร่วมกันหรืออะไรก็แล้วแต่ สำหรับเรื่องทฤษฎีนั้นก็อย่าเพิ่งงงกันไป ไม่เป็นไรค่ะ แล้วแต่ว่าเราจะเอาเครื่องมืออะไร จะเอามาอ่านอย่างไรใครจะเห็นอย่างไรนั้นยังคิดว่ามันไม่จำเป็นเท่าไร เราเรียนรู้ทฤษฎีก็จริง ดิฉันเองเป็นผู้ผลักดันมาตลอดเรื่องที่ว่ามันต้องมีการผสมผสานทฤษฎี แต่ดิฉันไม่ใช่คนที่มีชื่อเสียงความคิดของดิฉันจึงไม่ใช่ทฤษฎี ดิฉันเรียกว่าเป็นสตรีนิยมแบบ Integrated Feminism คือการจับเอาทฤษฎีต่างๆ มาผสมผสานวิเคราะห์ วิจารณ์และนำมาใช้เพื่อนำไปสู่สตรีนิยมไทย

อาจารย์กฤตยา อาชวนิจกุล

ก่อนอื่นต้องขอแสดงความชื่นชมเอื้อยดวงเดือนว่าเวลานำเสนอนั้นสนุกมาก ขอบคุณอาจารย์ฉลาดชายที่ช่วยถอดรหัส ดิฉันเข้าใจว่าสิ่งที่อาจารย์พูดเป็นการถอดรหัสในสิ่งที่เอื้อยดวงเดือนเสนอก็สนุกจริงๆ และก็เห็นด้วยกับอาจารย์เป็นส่วนใหญ่แม้ว่าจะยาวไปนิดหนึ่ง ดิฉันมีข้อสังเกตอยู่สองข้อ ซึ่งก็ต้องขอบอกก่อนว่าคือการที่จะเอาระบบวิธีคิดของตัวเองไปมองในสิ่งที่ตัวเองฟัง

ประเด็นแรก ก็คือ ในสามเรื่องนี้คิดว่าผู้หญิงตัดสินใจได้น้อยลงเรื่อยๆ ซึ่งอาจไม่ถูกก็ได้ โดยที่เรายอมรับว่าผู้เขียนเรื่องทั้งหมดเป็นผู้ชายและเขียนในทัศนะของผู้ชายในแต่ละยุคแต่ละสมัย ตั้งแต่คนแรก คือนางงอมม่วน ฟังแล้วสนุก เพราะว่าการเอากันโดยไม่ได้แต่งงานนี้เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในลำดับแรกของสามเรื่องที่นำเสนอ ประหนึ่งว่าผู้หญิงสามารถที่จะตัดสินใจได้มากกว่าที่เราคิดในสมัยนั้น

เรื่องที่สองก็คือประเด็นเรื่องนางมัทรี ซึ่งน่าสนใจในแง่ที่ว่าภาษาลาวอ่านว่านางมะทีเหมือนกับภาษาอังกฤษนิดหน่อย ดิฉันเห็นว่าตัวผู้หญิงนั้นถูกทำความรุนแรงเชิงโครงสร้างเพราะเนื่องจากว่ามีระบบความเชื่อที่ผู้หญิงจะต้องรับใช้

ตลอดเวลา เมื่อแต่งงานแล้วก็จะตกอยู่ในวงจรที่วิถีชีวิตที่สามีจะเป็นคนกำหนด ไม่ว่าจะรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม

เรื่องที่สามกลายเป็นความรุนแรงที่ชัดเจน อย่างนางสุมณฑาที่ถูกลักพาไป ถ้าใช้ภาษาปัจจุบันนี้ก็คือการข่มขืน เมื่ออยู่อย่างมีความสุขแล้วก็ยังถูกดึงกลับมาอีก ทั้งสามเรื่องนี้ก็จะเห็นว่าประหนึ่งว่าผู้หญิงตัดสินใจได้น้อยลง อย่างไรก็ตามแต่ทั้งสามเรื่องนี้สะท้อนสิ่งที่สอดคล้องกันเรื่องหนึ่งว่ายังอยู่ในระบบผัวเดียวหลายเมีย หมายถึงว่าผู้ชายมีหลายเมียผู้หญิงก็ต้องมีผัวเดียว

ดิฉันก็รออย่างระทึกมากว่าอยากจะอ่านวรรณกรรมใดก็ตามที่จะบอกว่าผู้หญิงมีหลายผัวหรือระบบอะไรก็ตามที่ผู้หญิงจะมีทางเลือก ไม่ใช่เพื่อความสะใจแต่อยากมองว่าในอดีตภาพในวรรณกรรมมีภาพเรื่องพวกนี้ไหม ยิ่งถ้าเราไม่พบเราก็จะยิ่งยืนยันว่า ระบบผัวเดียวหลายเมียนั้นเป็นระบบที่มีอยู่ในแถบนี้และไม่หายไปไหน ทั้งหมดนี้เราคงจะต้องดูเรื่องในบริบทด้วยในแต่ละยุคสมัย นี้เป็นข้อสังเกตข้อที่หนึ่ง

ประเด็นที่สองคือเรื่องความสอดคล้องและความแตกต่างกันใน Text ระหว่างลาว กับไทย ดิฉันตั้งข้อสังเกตว่ามันไม่ใช่เรื่องข้อบังเอิญ ถ้ามันจะสอดคล้องก็ต้องมีจุดประสงค์อะไรบางอย่าง ถ้ามันจะต่าง ตัวบริบทของสังคมวัฒนธรรมในสองแห่งสองพื้นที่ๆ มีความแตกต่างในแต่ละยุคสมัยก็จะมีผลในความสอดคล้องและความแตกต่างนั้น ดิฉันมองว่ามันเป็นประเด็นที่รอการศึกษาเพื่อให้เราเข้าใจให้ลึกกับประวัติศาสตร์ของผู้หญิงในภูมิภาคนี้ ดิฉันคิดว่ามีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาเรื่องพวกนี้ให้มากขึ้น ก็มีความหวังว่าคงมีนักศึกษาลาวและก็คงจะมีมาอีกเรื่อยๆ ก็จะมีคนใดคนหนึ่งที่ลงมือศึกษาเรื่องพวกนี้บ้างคือเพื่ออาจเข้าใจสิ่งที่แตกต่างจะมีทั้งเนื้อหา ทั้งตัวตน และบทบาทของผู้หญิง ซึ่งมีผลมาจนปัจจุบัน

ประเด็นหนึ่งคือประเด็นเรื่องนุ่งกางเกง ซึ่งน่าสนใจมากเพราะเคยเป็นประเด็นในสังคมไทยที่ผู้หญิงจะนุ่งกางเกงไปไหนได้ไม่ได้ สิ่งที่น่าสนใจคือมันเป็น

ประเด็นเหมือนกันในลาวกับไทย ในบริบทของสังคมลาวปัจจุบันก็อยู่ในระบบสังคมนิยมมา 20-30 ปีแล้ว แต่ปรากฏว่าอิทธิพลการนุ่งกางเกงจากจีนไม่ได้เข้ามา ถ้าเราดูว่ากองทัพปฏิวัติไทยเราจะเห็นได้ว่าผู้หญิงนุ่งกางเกงทั้งนั้นเลย ในสมัยมีพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ถ้าเราไปดูรูปการแสดงของพ.ค.ท.ในป่า เราจะเห็นออกมาในแนวจีน ตรงนี้ดิฉันก็ตั้งคำถามว่าอิทธิพลสังคมนิยมโดยเฉพาะจากจีนนี้ไม่เข้ามาในสังคมวัฒนธรรมลาวบ้างเลยหรือ ด้วยเหตุผลอะไรก็เป็นที่น่าสนใจ ก็เป็นประเด็นที่คงจะต้องค้นหากันต่อไป

อาจารย์ศรวณีย์ สุขุมวาท

ประเด็นที่จะพูดนี้คิดว่าเป็นประเด็นที่สืบเนื่องมาจากที่ อาจารย์ฉลาดชายและอาจารย์กฤตยาได้พูดไว้ แต่ก่อนอื่นดิฉันต้องขอบอกว่าตัวเองเป็นคนที่พูดเป็นเรื่องเป็นราวไม่ค่อยเป็น ขอแสดงความชื่นชมเอื้อยดวงเดือนมาก เพราะว่าตัวดิฉันเวลาไปฟังสัมมนาในที่ต่างๆ นี้ดิฉันมีปัญหามาก เพราะว่าดิฉันเป็นคนมีปัญหาในเรื่องของภาษา ระหว่างภาษาที่เราพูดกันกับภาษาที่เป็นทางการ และดิฉันคิดว่ามันเป็นเรื่องที่สำคัญมากใน Gender Issue เพราะว่าผู้หญิงใช้ภาษาที่ใช้กันโดยทั่วไป ใช้กันเล่นๆ พูดคุยกันด้วยหัวใจ มันจะถูกทำให้ไม่สามารถนำมาใช้ในการประชุมที่เป็นทางการซึ่งกรอบของการพูดนั้นถูกกำหนดมาแต่ดั้งเดิมโดยองค์ประชุมของผู้ชาย ดิฉันเป็นคนที่สนใจเรื่องของผู้หญิงและการใช้ภาษาของผู้หญิงมาก อยากจะบอกว่าเมื่อฟังเอื้อยดวงเดือนแล้วชื่นใจมากเลย และรู้สึกเหมือนพูดคุยกับเพื่อนผู้ใหญ่ที่มาร่วมแบ่งปันประสบการณ์ที่ผ่านมา และใช้หัวใจและประสบการณ์ตรง และคิดว่านั้นเป็นประเด็นหนึ่งซึ่งตัวดิฉันเองเป็นคนที่มีปัญหามาก เพราะว่ากรอบของการศึกษาเป็นคนที่อยู่ทางด้านตะวันตกตลอด อาจจะเคยอ่านวรรณกรรมไทยสมัยเด็กๆ แต่ในช่วงยี่สิบกว่าปีที่ผ่านมานั้นอ่านทฤษฎีตะวันตกแล้วก็มีปัญหากับการทำความเข้าใจมาก

อย่างไรก็ตามดิฉันพบว่ามีประเด็นหลายอย่างซึ่งตามมาจากที่อาจารย์ได้เสนอแนะ และเห็นด้วยมาก คือว่าในช่วง ศตวรรษที่14 ที่มีตัวละครคือนางง้อมในเรื่องขุนเจืองนั้น ประเด็นที่ตั้งไว้ก็คือภาพที่สะท้อนผู้หญิงซึ่งเราแน่ใจได้ว่า

คนที่เขียนเป็นผู้ชายแน่นอน แต่กรอบทางสังคม ความสัมพันธ์มีลักษณะเป็น "ธรรมชาติ" มากเลย เห็นความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิงนั้นไม่มีกรอบอื่นมาครอบกรอบในที่นี้หมายถึง วัฒนธรรมหลักใหญ่ ซึ่งถ้าในแถบนี้ก็หมายถึงวัฒนธรรมฮินดูหรือพราหมณ์ ในช่วงนั้นที่เกิดวรรณกรรมเรื่องนี้ศาสนาพุทธ หรือพราหมณ์ยังไม่เข้ามาในลาว ทำให้มองต่อไปว่าลักษณะชีวิตเป็นชุมชนท้องถิ่นจริงๆ ซึ่งดิฉันเห็นว่าเป็นอะไรที่เหมือนกับทางเหนือด้วยว่าความสัมพันธ์ชายหญิงเป็นเรื่องที่ธรรมชาติมากไม่ใช่เรื่องน่าอาย (อันนี้ในกรอบของชาวบ้านนะคะ เราไม่ได้พูดถึงพวกชั้นสูงที่ได้อิทธิพลมาจากระบบ Colonization กับ Victorian Value ในช่วง100-200 ปีที่ผ่านมา ซึ่งทำให้เป็นการมัดแขนมัดขาไปเลย) มีอิสระเสรีและมีลักษณะเป็นธรรมชาติ

ประเด็นที่เทียบกันระหว่างลาวกับไทยน่าสนใจมาก ซึ่งช่วงดังกล่าวศตวรรษที่ 14 ถ้าดิฉันจำไม่ผิดช่วงนั้นคือสมัยสุโขทัยซึ่งเรื่องไตรภูมิพระร่วงเขียนในช่วงนี้นั้นก็แสดงว่าศาสนาพุทธได้เข้ามามีความสำคัญ และกษัตริย์สุโขทัยก็กำลังสร้างบ้านเมือง ไตรภูมิพระร่วงซึ่งวาดภาพผู้หญิงเป็นนางแก้ว ร่วมกับช้างแก้ว ม้าแก้ว ขุนพลแก้ว ขุนคลังแก้วของ กษัตริย์ แต่ก็ยังเป็นของเทียบเท่ากับช้างแก้ว ม้าแก้วเพื่อประดับบารมีของกษัตริย์องค์นี้ เมื่อเทียบกันแล้วขณะที่ในสมัยสุโขทัยมีวิธีคิดแบบนี้ และผู้หญิงก็ถูก pasteurized ไปแล้วไม่มีชีวิต ไม่มี Sex ไม่มีอารมณ์ความรู้สึกเป็นแต่นางแก้วรับใช้ ขณะที่ลาวยังเป็นอันนี้อยู่ พอถึงศตวรรษที่สิบหกในเรื่องนางมัทรี บทบาทของผู้หญิงถูกตัดทอนแล้ว ตอนนั้นศาสนาพุทธพราหมณ์เข้ามาแล้วแน่นอน ดังนั้นการกำกับศีลธรรม จริยธรรมในความคิดของชายเป็นใหญ่ผ่านทางศาสนานั้นมันเข้ามาแล้วแน่นอน

พอมาถึงเรื่องสังข์ศิลป์ไชย ก็จะเห็นว่าเป็นเหมือนภาพในวรรณกรรมต่าง ๆ ที่เราเห็นในยุครัตนโกสินทร์ เมื่อนั่งฟังแล้วพยายามเปรียบเทียบระหว่างลาว-ไทย ซึ่งถ้าเราไม่มองประวัติศาสตร์ ลาวไทยก็จะเป็นพี่น้องกัน ดิฉันเองก็มีเชื้อลาว แต่ว่าด้วยเราถูกขีดกั้นด้วยชายแดนทำให้ระบบชีวิตมันเปลี่ยนไป ประเด็นที่ดิฉันสนใจมากคือ อย่างไรก็ตามในความที่บอกว่าความเสรีภาพที่ลดทอนลง แต่มันก็ยังมีภาพอยู่ว่าภาพของผู้หญิงนั้นยังมีความเป็นอุดมคติ เป็นนางแก้วอยู่ และมี

ความงาม และความงามนั้นความงามทางร่างกายนั้นสำคัญมาก วาจางาม และใจงาม และคำว่า "งาม" ก็มีคนกำหนด ต้องเชื่อฟัง เป็นผู้รับใช้ ต้องอ่อนน้อมถ่อมตนไม่พูดมาก คอยดูแลสามี แม้แต่คำว่างามของเราก็ไม่ได้เลือกเองต้องถูกกำหนด ก็เลยสนใจว่าตัวตน จริงๆ แล้วไม่ใช่ตัวตน เป็นตัวตนทีกำหนดจากคนอื่น ซึ่งเหมือนกันกับวรรณกรรมไทย

สิ่งที่ดิฉันสนใจ เพราะว่าช่วงหลังนี้อ่านวรรณกรรมไทยเยอะ แล้วมีความรู้สึกว่าการที่นักเขียนหญิงไทยไม่สามารถทะลุกรอบในการเขียนงานที่สร้างตัวตนที่ถูกค้นพบเพราะเรายังถูกครอบงำว่าเป็นนางแก้วแม้แต่คนเขียนเอง เมื่อเขียนให้นางเอกต้องให้นางเอกงามด้วย ดีด้วย เพราะไม่เช่นนั้นคนอ่านก็จะมองว่านางเอกเหมือนคนเขียน เราไม่สามารถแยกตัวเองออกจากตัวละครได้โดยเฉพาะตัวละครที่เป็นนางเอกดิฉันสนใจประเด็นที่ว่างานเขียนปัจจุบัน โดยเฉพาะงานเขียนของนักเขียนลาวยังมีประเด็นอันนี้ ปมอันนี้อยู่หรือเปล่า เวลาที่เขียนเรายังต้องสร้างภาพนางเอกของเราให้มีความดีงามตามจริยธรรม ตามทำขนบที่ถูกกำหนดไว้โดยอะไรก็แล้วแต่ซึ่งแน่นอนที่สุดว่าในสังคมลาวก็คงเหมือนในสังคมไทย มีความซับซ้อนผ่านขบวนการ ซึ่งเอื้อยดวงเดือนเองก็เป็นคนร่วมสมัย ที่ผ่านประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจมากเพราะลาวนั้นเคยถูกครอบครองโดยฝรั่งเศส ในขณะที่ไทยยังถูกความคิดแบบค่านิยมสมัยวิคตอเรียนของอังกฤษในศตวรรษที่ 19 และอเมริกันนิยมช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ครอบงำ บวกกับการรับวรรณกรรมแบบ Popular Fiction หรือละครน้ำเน่าแบบฝรั่ง เข้ามาเป็นสรณะในการสร้างนวนิยายเรานั้น ในลาว อิทธิพลของฝรั่งเศส ระบบวิธีคิดในยุคนั้นมันเข้ามาสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จากการต่อสู้เคียงบ่าเคียงไหล่กันจนถึงปัจจุบันนี้ภาพเหล่านี้มันถูกนำมาผลิตซ้ำหรือเขียนใหม่ไหม

ดิฉันสนใจในนักเขียนหญิงเองว่าหนังสือที่เอื้อยเอามาให้ดูและบอกว่าเป็นการพยายามค้นหาตัวเองภาพของผู้หญิงโดยเฉพาะตัวละครเอกยังต้องมีคุณสมบัติเหล่านี้อยู่ไหม ถ้าไม่มีมีใครไหมที่เขียนนอกกรอบคุณสมบัติที่เป็นนางแก้วนี้ และยังถือว่าเป็นนางเอกได้ และผลของการนำเสนอมีอย่างไร ในประเทศไทย คุณศรีดาวเรือง เคยถูกวิพากษ์วิจารณ์มากในการเขียนเรื่องของ

นางมัทรีใหม่ เพราะในประเทศไทยในจำนวนชาดกทั้งหมดเรื่องพระเวสสันดรนั้นถือว่าสำคัญที่สุดถือว่าเป็นคุณธรรมที่ยิ่งใหญ่ที่สุด และนางมัทรีก็ต้องเป็นนางแก้วด้วยเพราะว่ายอมทุกอย่าง ยอมเสียสละลูกแม้กระทั่งเสียสละตัวเอง เพื่อให้พระเวสสันดรตรัสรู้ได้โดยการเกิดมาเป็นพระพุทธเจ้าในชาติต่อไป คุณศรีดาวเรืองได้เขียนโดยให้นางมัทรีตั้งคำถามว่า ทำไมผู้ชายถึงบวชได้แต่ผู้หญิงบวชไม่ได้ แล้วเขาก็ถูกหาว่าเป็นบ้าเพราะผู้ชายคนนั้นคือพระเวสสันดร ในส่วนความเคลื่อนไหวของนักเขียนหญิงลาว ซึ่งแน่นอนจะต้องได้รับอิทธิพลของวิธีคิดต่างๆ จากวรรณกรรมโบราณต่าง ๆ เช่นกัน ลักษณะตัวละครหญิงหรือชายนั้น ถูกผลิตซ้ำแล้วซ้ำเล่าจากอุดมคติเดิมในยุคสมัยใหม่ นางเอกก็ยังเป็นนางเอกคนเดิมอยู่หรือไม่

อาจารย์สุชาดา ทวีสิทธิ์

ต้องขอขอบคุณเอื้อยดวงเดือน ที่ได้ให้ความรู้ของภาพของผู้หญิงลาวที่สายในวรรณกรรม ประเด็นที่อยากชวนคุยในเรื่องนี้ก็คือประเด็นในเรื่องของชาติพันธุ์ เพศสภาวะ เพศสภาพ ที่โผล่ออกมาจากงานของวรรณกรรมทั้งสามเรื่องโดยเฉพาะในเรื่องของนางอ้อมม่วนซึ่งมาจากนิทานที่เกี่ยวพันกับชาติพันธุ์โดยเฉพาะ คือท้าวฮุ่งขุนเจือง ก็เลยมานั่งมองว่าความเป็น Gender หรือเพศสภาวะในอุษาคเนย์ ซึ่งกินดินแดนตั้งแต่ Mainland South East Asia น่าจะมีความเชื่อมต่อกันเพราะว่าตำนานท้าวฮุ่งขุนเจืองถ้าหากเป็นลาวเทิงก็น่าจะมีอยู่เหมือนกัน รวมทั้งตำนานเรื่องน้ำเต้าปูง ก็เลยมองว่าผู้หญิงในยุคของการก่อเกิดอาณาจักรของอุษาคเนย์ตอนนั้น สถานภาพ หรือว่าตัวตน หรือว่าอัตลักษณ์ที่เป็นในอุดมคติที่หลายท่านว่าน่าจะมีความเชื่อมโยงกัน อันนั้นเป็นประเด็นหนึ่งที่อยากให้เอื้อยดวงเดือนหรือว่าอาจารย์สมหมาย ช่วยขยายในการเอาประเด็นเรื่องของชาติพันธุ์ ในอุษาคเนย์มาอธิบายเพิ่มเติม

ส่วนประเด็นที่สองที่อยากจะเชื่อมต่อคำอภิปรายของอาจารย์ฉลาดชายรู้สึกว่าอาจารย์เอาทฤษฎี ในเรื่องของ Otherness ของ Colonialism มาอธิบายความเป็นอื่นที่อธิบายการที่ตะวันตกมองคนพื้นเมืองว่าเป็นคนอื่น ตอนนี้อาจารย์

กำลังมองว่าผู้หญิงเป็นคนอื่นในสายตาของผู้ชายที่มองผู้ชายเป็นศูนย์กลาง บริบทของประวัติศาสตร์ที่เอื้อยดวงเดือนพยายามนำเสนอก็คือ ในศตวรรษที่11ที่เกิดตำนานของท้าวฮุ่งขุนเจือง กรณีของนางมัทรีนั้นก็เกิดในศตวรรษที่15 และก็กรณีของนางสุมณฑาในศตวรรษที่17 อันนี้มันบอกให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของบริบทประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้น และมีปัจจัยอื่นทั้งเรื่องของความเชื่อ ศาสนาอื่นๆ เข้ามาเกี่ยวพัน ก็ยังมีความสงสัยไม่แน่ใจว่าในบริบทประวัติศาสตร์ในศตวรรษที่ 11 นั้นไม่กล้าฟันธงว่าผู้ชายยังมีอำนาจเป็น Center เหมือนกับยุคต่อๆ มาหรือเปล่า ถ้ามองตามตัวบทที่เอื้อยดวงเดือนนำเสนอ ถึงแม้ว่าอาจารย์ฉลาดชายนำเสนอว่านั้นเป็นการนำเสนอของผู้ชาย เพื่อที่จะมองว่าความเป็นอื่นคือความเป็นผู้หญิงเป็นอย่างไรความเป็นชายก็ตรงกันข้ามกับความเป็นหญิงในขณะนั้น เพราะสิ่งที่นำเสนอนั้นคือต้องการนำเสนอความเป็นชายมากว่าความเป็นหญิงในเรื่องของนางง้อมม่วน ซึ่งอันนี้ก็เชื่ออาจารย์เหมือนกันแต่ก็อยากให้นำเอาประเด็นเรื่องบริบททางประวัติศาสตร์มาวิเคราะห์ด้วยว่า จริงๆ แล้วชายเป็นศูนย์กลาง และ Strong ขนาดไหน อันนั้นคือประเด็นแรกที่อยากชวนให้มอง

อีกประเด็นหนึ่งก็คือเรื่องของ Gender กับ Nationalism ที่โผล่ออกมาในงานที่เอื้อยดวงเดือนนำเสนอว่าการเกิดลัทธิชาตินิยมในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สองของอุษาคเนย์ หรือแถบนี้พยายามที่จะทำให้ความเป็นชาตินิยมมีความเป็น Gender เข้ามาก็คือทำให้ผู้หญิง Represent หรือ อนุรักษ์ความเป็น Identity ของความเป็นชาติ เช่นการนุ่งผ้าซิ่น ทำไมต้องเป็นผู้หญิงต้องมาอนุรักษ์เพียงฝ่ายเดียวและผู้ชายล่ะ นี่คือการทำให้เกิดเพศสภาวะขึ้น

อีกประเด็นหนึ่งคือประเด็นที่คิดว่านักวิเคราะห์ นักตีความเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ต้อง aware ก็คือเรื่องของการเอาความคิดสมัยใหม่ไปตีความเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต ซึ่งนี้เป็นจุดที่มีคนโต้เถียงกันเยอะ ที่ว่าในยุคศตวรรษที่ 11 ศตวรรษที่ 15 หรือศตวรรษที่ 17 นั้นถ้าเอาแนวคิดที่เป็นแนวคิดของสตรีนิยมสมัยนี้ ก็บอกว่าเป็นสภาพที่ผู้หญิงยุคนั้นด้อยคุณค่ากว่าผู้ชาย ถ้ามองบริบทประวัติศาสตร์ตอนนั้นมันมีแนวคิดในเรื่องว่าผู้หญิงที่อยู่ในสมัยนั้นพอใจหรือเปล่าและในสภาพสังคมที่เหมาะในสังคมยุคนั้นหรือเปล่า นี้เป็นการตั้งคำถามโดย

นักทฤษฎีบางคนตั้งคำถาม แต่ถ้ามองในตัวบทในเรื่องของนางง้อมนั้นก็จะเห็นในลักษณะที่ผู้หญิง ไม่พอใจในสถานภาพของตนในตอนนั้นเหมือนกัน เช่น ไม่อยากเป็นเมียน้อยซึ่งมันสามารถเป็น Debate ที่สามารถโต้กลับได้ว่าผู้หญิงมี Agency ตั้งแต่ไหนแต่ไรแล้ว แล้วก็มาเข้าสู่ประเด็นที่อาจารย์ฉลาดชายพูดก็คือตัวตนและอัตลักษณ์ของผู้หญิงซึ่งอาจารย์บอกว่าไม่เหมือนกัน ความเป็น Agency ของบริบทในประวัติศาสตร์อย่างหนึ่งมันก็มี ในขณะเดียวกัน Agency ของผู้หญิงก็ถูกอิทธิพลอย่างอื่นเข้ามาครอบเหมือนกัน

ฉะนั้น Identity ของผู้หญิงนั้นมีลักษณะซ้อนทับกันอยู่ ระหว่างลักษณะทางสังคมวัฒนธรรม และ Agency ของผู้หญิง เพราะฉะนั้นสิ่งที่อยากให้งานที่มองในแง่ของการตีความวรรณกรรมในอดีต ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ หรือในพงศาวดาร มาถกเถียงกันในรายละเอียดพอสมควรที่ตัวเองก็ลงลึกถึงขนาดนั้นไม่ได้ อีกอย่างหนึ่งที่จะขอมองคือการพยายามที่จะ Materialize หรือว่าทำให้สิ่งที่มันเป็น Ideal Women ที่เกิดขึ้นในวรรณกรรมหรือสื่อต่างๆ จริงๆ แล้วมันมี Social หรือ Application ผลกระทบที่เกิดขึ้นจริงในชีวิตคนไม่ใช่แค่ เสนอภาพตัวแทนที่มันไม่ดำรงอยู่จริง ความไม่ดำรงอยู่จริงนั้นมันมีผลกระทบต่อการสร้างความเป็นจริงในสังคมด้วยก็เลยอยากชี้ชวนให้มองแค่นี้

อาจารย์บุบผา วัฒนาพันธุ์

ขอมองภาพที่ปรากฏนั้นเห็นว่าการที่เขียนว่า ตัวตนของผู้หญิงลาว ดิฉันก็มองว่าใครเป็นคนกำหนดตัวตนของผู้หญิง ซึ่งก็เห็นตรงนี้ว่าความเป็นตัวตนนั้นสิ่งที่ปฏิเสธไม่ได้ก็คือเรื่องของธรรมชาติ ที่ว่าเพศหญิงเพศชายนั้นแตกต่างกัน แต่ในงานวรรณกรรมมองเห็นชัดเจนว่าสังคมเป็นตัวที่มีบทบาทมาก ดิฉันมองภาพที่คุณเอื้อยเล่ามานั้นเห็นว่าผู้ชายเป็นเพศแห่งเสรีภาพ จากเรื่องที่ไม่ได้เขียนภาพผู้ชายชัดเจนและสะท้อนว่าผู้ชายเป็นเพศแห่งเสรีภาพกับการมีอำนาจ และผู้หญิงในเรื่องที่เห็นนั้นก็คือผู้หญิงที่เป็นเพศแห่งสันติภาพ เป็นเทพีสันติภาพที่ทุกอย่างเพื่อประคองความมีสันติภาพเอาไว้ในตัวตนที่เห็นผ่านสามสมัยที่ผ่านมา เหมือนกับผู้หญิงไทยซึ่งจริง ๆ แล้วก็คือรากเหง้าอันเดียวกัน “เรือนสามน้ำสี่” ก็ปรากฏ

ในวรรณกรรมลาวเช่นเดียวกัน และเรื่องของเรือนกายความสวยงามนั้นเน้นมากในสามงาม กายที่สวยงามแสดงถึงความเป็นผู้หญิงที่มีคุณค่า เรือนใจมากับความดีพูดอยู่ตอนหนึ่งทั้งนางง้อมม่วน และนางสุมณฑานั้นว่ามีจิตใจที่งดงามเช่นกัน อันนี้คือเรือนใจ แต่เรือนบ้านก็มีการข้ามไปเพราะเป็นผู้หญิงชั้นสูงก็คงไม่ต้องมามีหน้าที่อยู่ในครัว สิ่งนี้อาจส่งต่อมาถึงผู้หญิงลาวในยุคปัจจุบันซึ่งยังคงมีสามดีสองหน้าที่ คือสามดีสองหน้าที่นั้นยังส่งผ่านความเป็นเมียที่ดี ความเป็นลูกที่ดีและยังมีพลเมืองที่ดี แต่ก็ไม่ทิ้งความเป็นเมียที่ดี เป็นผู้หญิงที่ดี ข้างในนั้นความเป็นผู้หญิงที่ดีเป็นอย่างไร นั่นคือการสืบทอดตัวตน แล้วเราจะนำตัวตนที่ถูกำหนดมาใช้อย่างไร มีเสรีภาพจริงไหมอย่างที่เอื้อยบอกว่านางง้อมม่วนนั้นสามารถตัดสินใจจะมีเพศสัมพันธ์กับผู้ชายหรืออาจจะหนีไปก็ได้ถ้าอยู่บ้านผู้ชายแล้วไม่สบาย แต่ถ้าตรงนี้ มันส่งต่อเป็นค่านิยมมีเสรีภาพที่จะมีเพศสัมพันธ์กับใครก็ได้ ถ้าการที่ตกอยู่ในค่านิยมนี้แล้วไม่ได้เป็นเรื่องของการตัดสินใจด้วยตัวเองแล้ว อาจเกิดการตัดสินใจที่อยู่ภายใต้ค่านิยมที่อยู่ในสังคมเหมือนกับนางมัทรีที่ไม่กล้าตัดสินใจจะไม่ไปอยู่ป่ากับสามีเพราะถ้าเป็นแม่หม้าย แล้วสังคมปฏิเสธ การที่บอกว่าตัดสินใจได้ด้วยตัวเองนั้นถ้ามันเป็นค่านิยมผู้หญิงอาจตกอยู่ในค่านิยมไม่ได้ตัดสินใจด้วยตัวเอง แต่การตัดสินใจด้วยตัวเองในยุคที่เอดส์มานั้นการตัดสินใจมีเพศสัมพันธ์เมื่อไหร่ก็ได้อาจจะต้องมีการยับยั้งไว้

อีกอันหนึ่งในเรื่องของการกำหนดว่าต้องมีการทอผ้า ดิฉันว่าในเมื่อเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อนั้น บทบาทที่สังคมกำหนดนั้นไม่ได้เป็นแง่ลบเสมอแต่สามารถดึงมาใช้ประโยชน์ ดิฉันมองว่าการทอผ้าทั้งไทยและลาวนั้นเป็นทุนทางสังคมที่บังเอิญให้ผู้หญิงต้องทอผ้าและมีผลทางเศรษฐกิจได้เมื่อรัฐบาลมีนโยบายเอาเศรษฐกิจมานำ เมืองไทยก็มีเหมือนกันที่ผู้หญิงตำหูกและเอารายได้ไปจุนเจือในยุคที่มีวิกฤติทางเศรษฐกิจนั้นผู้ชายถูกออกถอดจากงานโดยเฉพาะงานระดับล่างงานที่ใช้แรงงาน ผู้ชายหางานไม่ได้ แล้วกลับบ้าน ปรากฏว่าเป็นยุคที่เมืองไทยส่งเสริมการทอผ้า การทอผ้าได้รับการเชิดชูขึ้นมาผู้หญิงมีงานทำมากไม่ตกงานผู้ชายได้อาศัยตรงนี้ แต่ก็มีเรื่องน่าตลกที่ว่าผู้ชายได้เข้ามามีส่วนร่วมในงานมัดย้อมแต่ผู้ชายยังต้องแอบทำ ที่อุทัยธานี นครสวรรค์ ได้ไปสัมภาษณ์มาบอกว่าการทอผ้าทำรายได้มาก พอผู้ชายว่างงาน งานเกษตรก็ทำไม่ได้ เพราะไม่มีที่นา ผู้ชาย

ต้องแอบทำอยู่บนบ้าน บทบาทถูกเปลี่ยนเหมือนกันแต่เปลี่ยนอย่างลับๆ

ในด้านตัวตนใหม่ดิฉันมองว่า ผู้หญิงไม่ได้กำหนดด้วยตัวเอง ทั้งผู้หญิงผู้ชายเรากลายเป็นเหยื่อของสังคมทั้งสองเพศ และเราก็เกิดมาพร้อมกับการเรียนรู้การสร้างตัวตน พอมาศึกษาธรรมดิฉันก็รู้สึกประทับใจธรรม ในธรรมที่ท่านพุทธทาสพูดถึงว่า ตัวตนคือความไม่มีตัวตน แล้วจะสร้างความเข้าถึง ไม่มีความเป็นผู้หญิงผู้ชาย ในงานผ้าที่ทำอยู่เรื่องหนึ่งที่ดิฉันอ้างงานวิจัยอื่นมา เราพบว่าที่ผู้หญิงต้องทำบุญเยอะๆ เนื่องจากศาสนาพุทธที่ทำให้ผู้หญิงบวชไม่ได้ ผู้หญิงจึงไม่เป็นที่ต้องการของพ่อแม่เพราะผู้หญิงไม่สามารถสร้างบุญแบบสำเร็จรูปได้ ไม่เหมือนผู้ชายเมื่อบวชแล้วพ่อแม่ได้เกาะชายผ้าเหลืองขึ้นสวรรค์ แต่ผู้หญิงบวชได้ ในเทศกาลแม่แจ่มก็มีงาน ที่ผู้หญิงร่วมกันตัดเย็บจีวรให้เสร็จภายในหนึ่งคืน พอเช้าก็ถวายผ้าจีวรได้ถือว่า เป็นการสร้างบุญที่ยิ่งใหญ่ ในการวิเคราะห์ ผ่านผ้าแม่แจ่มจะเห็นว่าผ้าตีนจกแม่แจ่มนั้นเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวของกับศาสนาทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นลวดลายหรือโอกาสการใช้ต่างๆ จนมาถึงผ้าจุลกฐิน แต่ดิฉันชักจะเปลี่ยนใจที่ว่าไม่ใช่ศาสนาพุทธที่ทำให้ผู้หญิงด้อยกว่าผู้ชาย แต่จริงๆ แล้วในรากเหง้าหรือสาระของศาสนาผู้หญิงก็สามารถบรรลุโสดาบัน ไม่แบ่งแยกเพศ แล้วถ้าวิเคราะห์ตัวคนคนคือกายกับใจ ในพุทธจะไม่มีกายผู้ชายกับกายผู้หญิง ถ้าเราจะสร้างความเท่าเทียมระหว่างชาย หญิง ดิฉันคิดว่าธรรมะใกล้ตัวเรานี้แหละ เราสามารถสร้างความไม่มีตัวตนได้ แต่สร้างความเป็นมนุษย์ที่มีจิตใจสูงเอื้ออาทรกันทั้งสองเพศ และขอจบว่าตัวตนใหม่ที่อยากเห็นคือความไร้ตัวตนทั้งผู้ชายผู้หญิง

อาจารย์วิระดา สมสวัสดิ์

ขอบคุณอาจารย์บุบผาค่ะ ก็คิดว่าเราทุกคนคงไม่อยากให้มีตัวตน เราต่างก็ถูกสร้างตัวตน แต่ที่สำคัญก็คือใครเป็นคนควบคุมกลไกที่สร้างตัวตน และโครงสร้างนั้นเป็นผู้ชายและผลที่ได้จากการทอผ้าของผู้หญิงนั้น ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจการเมืองตกเป็นของใครอันนี้คือคำถามมากกว่า

อาจารย์เรณู วิชาศิลป์

ความจริงแล้วดิฉันเป็นครูภาษาไทย ไม่ค่อยได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับงานด้านนี้ แต่ขอสังเกตในฐานะชอบอ่านนิยาย ดูตัวนางเอกทั้งสามคนคือนางง้อมม่วน นางมัทรี และนางสุมณฑาแล้ว จะเห็นว่านางง้อมม่วนนั้นมีเสรีภาพมากกว่าสองคน ส่วนนางมัทรีก็เป็นนางในอุดมคติ เป็นนางแก้วคู่กษัตริย์ผู้มีบุญเหมือนนางมัทรีในเวสสันดรชาดกของไทย ส่วนนางสุมณฑานั้นดูตามเรื่องแล้วคล้ายกับนางพิมพิลาไลยหรือวันทอง ในเรื่องขุนช้างขุนแผน คือแทบจะไม่มีสิทธิไม่มีเสียงอะไรเลย ไม่มีสิทธิแม้กระทั่งร่างกายของตัวเอง

นางง้อมเป็นหญิงยุคที่ศาสนาพุทธยังไม่เข้ามาในดินแดนแถบนี้ รวมทั้งศาสนาพราหมณ์ด้วย แต่ทำไมถึงมีสิทธิเสรีภาพมากกว่านางในวรรณคดีคนอื่น ๆ ฟังอาจารย์ฉลาดชายพูดแล้วก็รู้สึกดี ๆ แม้ว่าจะไม่ค่อยเข้าใจ แต่ก็เห็นด้วยกับอาจารย์เต็มที่ว่านางง้อมน่าจะเป็นผู้หญิงในอุดมคติ ที่ผู้ชายชั้นสูงในสมัยนั้นอยากให้เป็น คือเป็นทั้งคู่รัก คู่คิด เป็นทั้งพี่ ทั้งเพื่อน สามารถช่วยเหลือด้านการเมืองได้ ดิฉันคิดว่าผู้รจนาเรื่องนี้สร้างโครงเรื่องในตอนนี้ได้ดี เขียนเก่งตรงที่ว่าวางโครงเรื่องให้พ่อของนางง้อมตาย แม่จึงเป็นหม้าย และนางก็อยู่กับแม่มาตลอด ดิฉันคิดว่าอาจเป็นเพราะเหตุนี้ที่ทำให้นางง้อมมีสิทธิเสรีภาพในการเลือกซายมาเป็นคู่ ไม่ต้องได้อยู่ใต้อำนาจพ่อ ไม่ถูกควบคุม ไม่ได้ถูกบังคับใจ เหมือนนางสุมณฑาที่ถูกท้าวกุสราชผู้เป็นพี่ชายบังคับให้แต่งงานกับยักษ์ หรือเหมือนนางอั้วคำซึ่งรักกับแองกา แต่ถูกพ่อยกให้กับท้าวเจือง ดิฉันคิดว่าผู้หญิงทุกคนมีสำนึกเรื่องอยากเป็นอิสระเหมือนกัน หากแต่จารีตประเพณีในสังคมกำหนดให้เป็นเช่นนั้น

นางเม็งและง้อมม่วนมีเชื้อสายเม็ง ผู้หญิงเป็นใหญ่ น่าจะสืบผีทางฝ่ายหญิงเช่นเดียวกับล้านนา นางเม็งต้องทำหน้าที่ผู้ปกครองเมืองแทนสามี ดังนั้นจึงมีความเข้มแข็งและเป็นผู้นำที่ดี เป็นหลักของบ้านเมืองได้ไม่แพ้ชาย นางเห็นว่าหากจะมีลูกเขย ก็ควรจะได้ลูกเขยที่มาช่วยทำให้บ้านเมืองของนางมั่นคงเป็นปึกแผ่นด้วย เพราะนางเคยบอกท้าวเจืองว่า *หากกุมารีบ่มีผัวสมสู่เป็นคู่สร้างบ้าน*

สร้างเมืองก็บ่ดูดีดูงาม นอกจากนี้นางคงเป็นผู้ดูแลจัดหาเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำนาด้วยตัวเองและควบคุมดูแลทาสทำนา เห็นได้จากตอนที่นางเรียกสินสอดของหมั้นจากท้าวเจืองตอนไปสู่ขอนางง้อมเป็นเครื่องมือการผลิต ที่นางต้องการนำมาแจกจ่ายให้กับชาวเมืองเชียงเครือ รวมทั้งเงินที่จำเป็นต้องใช้เป็นทุนสำหรับบ้านเมือง สิ่งที่นางเรียกเอาคือ ไถ วัว ควาย อย่างละหมื่น สาวใช้ 3,000 คน ทองคำ 900 ล้าน ลักษณะการเป็นผู้นำนี้นางง้อมม่วนอาจได้ลักษณะสืบทอดมาจากแม่ เห็นได้จากตอนที่นางง้อมม่วนจะเดินทางไปอยู่กับท้าวเจือง นางสั่งสอนลูกสาวว่า เมื่อฤดูฝนมาถึงก็ให้รวบรวมข้าทาสบริวารทำนา อย่าให้ล่าล่วงเลยฤดูกาล

เมื่อท้าวเจืองไม่อาจหาสินสอดของหมั้นมาให้ได้ตามที่นางเม็งเรียกร้อง จึงลักลอบเข้าหานางง้อมม่วนซึ่งนางมีใจรักท้าวเจืองอยู่แล้วและทั้งสองก็ร่วมภิรมย์กันเรื่อยมาตามโอกาสที่ท้าวเจืองเดินทางไปฝึกเพลงช้าง นางปล่อยตามใจปรารถนา โดยไม่ได้คิดว่าเป็นเรื่องต้องปกปิดแต่อย่างใด ทั้งนางเม็งผู้เป็นแม่ก็รู้แก่ใจ

นางง้อมเป็นเมียคนแรกของท้าวเจือง แม้ว่าจะไม่ได้อยู่กินด้วยกันตามประเพณี แต่ท้าวเจืองก็รักใคร่ผูกพันกับนางมากที่สุดตั้งแต่แรกตลอดจนชั่วชีวิต เมียคนอื่น ๆ นั้นท้าวเจืองได้มาเพราะเกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง จึงไม่ลึกซึ้งตรึงใจเท่าความผูกพันที่มีต่อนางง้อม ยิ่งเมื่อนางง้อมแสดงน้ำใจอันยิ่งใหญ่ต่อท้าวเจือง เมื่อครั้งที่ท้าวเจืองยกทัพไปช่วยลุงซื่มทำสงครามกับแองกา โดยจัดช้างและทหารให้ไปช่วย พร้อมทั้งแม่ทัพนายกองที่มีฝีมือ ถึง 9 คน ข้อนี้ยิ่งทำให้ท้าวเจืองประทับใจในน้ำใจกล้าหาญของนางยิ่งขึ้น ดังนั้นความคิดคำนึงถึงนางง้อมม่วนจึงอ่อนหวานนุ่มนวล เช่นเมื่อท้าวเจืองต้องจากนางไปทัพโดยมีผ้าที่นางง้อมมอบให้เป็นเครื่องแทนตัว ก็คะนึงครวญถึงนางง้อม แม้กระทั่งเห็นดอกไม้งามก็ปรารถนาจะนำดอกไม้ไปแซมผมให้นาง ท้าวเจืองมีใจรุ่มร้อนจนนายทหารคนสนิทต้องคอยปลอบโยนและเตือนสติไปตลอดทาง ครั้นกลับจากทัพก็ได้จัดรวบรวมสิ่งของตามที่นางเม็งเรียกเป็นสินสอดไปขอนางและนำนางกลับมาบ้านเมืองด้วย

ทีนี้หากจะถามว่าทำไมนางง้อมม่วนไม่อยู่ใต้อำนาจของแม่เช่นนางวันทองในเรื่องขุนช้างขุนแผน ก็อาจกล่าวได้ว่านางทั้งสองเป็นคนชั้นสูงในระดับผู้ปกครองบ้านเมือง ไม่ใช่หญิงชาวบ้านที่ขาดหัวหน้าครอบครัวแบบนางศรีประจันต์กับลูกสาว (วันทอง) นางเม็งและนางง้อมคงมีความผูกพันกันในฐานะที่ต้องมีหน้าที่ต่อบ้านเมืองร่วมกัน เป็นคู่คิดของกันและกัน จึงทำให้นางง้อมมีความเป็นตัวเองสูงและแสดงบทบาทของผู้หญิงมีอิสระได้มากกว่า ในขณะที่นางวันทองเป็นสมบัติของพ่อแม่ ของผัว และของลูกตามลำดับ

นางง้อมเป็นหญิงสมัยโบราณที่มีความเชื่อมั่นและเป็นตัวของตัวเองสูงมาก ไม่ใส่ใจกับคำนินทาว่าร้ายของสังคมสมัยนั้น เช่นตอนที่ถูกนางอั้วคำเมียคนหนึ่งของท้าวเจืองเบียดเบียนให้เป็นทุกข์ นางก็พาลูกกลับเมืองเชียงเครือ และท้าวเจืองต้องขอแม่ไปช่วยอ้อนวอนให้นางกลับ

ทีนี้มาดูแนวคิดของนางมัทรีตอนที่พูดว่าแม่ร้างมีแต่คนดูถูกดูแคลนนั้น ดิฉันคิดว่านางพูดแทนผู้หญิงสามัญทั่วไปในยุคนั้น เพราะในฐานะอย่างนางมัทรีคงไม่มีโอกาสที่จะไปไหนคนเดียวกลางท่ากลางทางให้ผู้ชายเข้าใกล้และลวนลาม ลักษณะดูแคลนหญิงแม่ร้างก็คงเป็นลักษณะของผู้ชายทั่วไปในประเทศตะวันออกที่ถือว่าหญิงเป็นฝ่ายพึ่งชาย ไม่สามารถเลี้ยงตัวเองได้

นางมัทรีเป็นหญิงในอุดมคติตามหลักพุทธศาสนา มีหน้าที่เป็นแม่ เป็นเมีย ให้สมบูรณ์แบบตามที่ชายกำหนดต้องการให้เป็นหญิงมีสถานะต่ำต้อยกว่าชาย เป็นสมบัติของพ่อแม่ และสามี นางมัทรีเสียสละลูกเพื่อสามี เสียสละตนเองให้แก่ชายอื่นเพื่อสามี ซึ่งให้เหตุผลแก่นางว่าเป็นการเพิ่มพูนบารมีจะได้บรรลุพระโพธิญาณสั่งสอน ชี้ทางสุขให้แก่มนุษยโลกต่อไป

ดังนั้นหญิงในยุคของนางมัทรีจึงมีแต่ภาระหน้าที่อันหนักหน่วงแต่ปราศจากสิทธิใดๆ

ส่วนนางสุมณฑานั้นน่าเวทนาที่สุด แม้ว่าจะอยู่ในยุคหลังซึ่งน่าจะมีสิทธิเสรีภาพมากที่สุด

สมัยนี้คงหาผู้หญิงอ่อนปวกเปียกแบบนี้ไม่มีแล้ว นางสุมณฑาอยู่ในสภาพที่เรียกว่ายักษ์ลักมา ลิงพาไป ชีวิตเป็นสมบัติของพี่ชายอย่างแท้จริง ปลดจากพี่ชายก็เป็นสมบัติของสามี เมื่อหลาน (ลูกของพี่ชาย) อยากเอาตัวกลับก็ใช้กำลังอำนาจมาคร่านางไปจากสามี และนางกลับไปรับใช้พี่ชายและหลานต่อไป ชีวิตของนางสุมณฑาจึงไม่ต่างจากพิมพิลาไลยหรือวันทองของไทย ซึ่งในที่สุดก็ตายด้วยกรรมที่ชายเป็นผู้ก่อ นางสุมณฑาเป็นผู้หญิงในอุดมคติของสังคมพุทธศาสนาเช่นเดียวกับนางมัทรี

จะเห็นได้ว่านางทั้งสามในวรรณคดีแบบฉบับของลาว มีนางง้อมม่วนคนเดียวที่มีลักษณะแตกต่างไปจากนางในอุดมคติอื่นๆ วรรณกรรมคือกระจกสะท้อนสังคม หากเราแน่ใจว่ากระจกบานนี้มีคุณภาพดี ผู้หญิงในสังคมลาวสมัยก่อนรับพุทธศาสนาก็น่าจะมีลักษณะของนางง้อมม่วนอยู่บ้าง ส่วนผู้หญิงในสังคมพุทธศาสนาในประเทศตะวันออกในอดีต ส่วนใหญ่ก็คงเหมือนๆ กัน คือ หญิงเป็นฝ่ายรับใช้ชาย

อาจารย์สมหมาย เปรมจิตต์

ผมเองเคยไปเมืองลาวบ่อย ในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่เอง ผมก็เป็นคนแรกๆ ที่ได้รับเชิญไปประเทศลาว ฟังที่ทุกท่านได้แสดงความคิดเห็นมาก็ดีๆ กันทั้งนั้น แต่ว่าการมองวรรณกรรมนั้นก็เหมือนกับว่าเราเอาแว่นตาสีอะไรเข้าไปมอง ถ้าพูดในแง่ของปรัชญาวรรณกรรมแล้วทั้งสามเรื่องนี้จัดว่าเป็นวรรณกรรมชั้น Classic ที่เด่นมาก โดยเฉพาะท้าวฮุ่งขุนเจืองนั้น จิตร ภูมิศักดิ์ เคยพูดไว้ว่าเป็นมหากาพย์ที่ยิ่งใหญ่ใน Southeast Asia มันมีจำนวนคาถา หรือจำนวนบทถึงหนึ่งพันบทแต่ต้นฉบับใบลานมีอยู่ที่หอสมุดแห่งชาติ กรุงเทพมหานครเท่านั้น

ผมว่าเรื่องที่พูดกันมาเกี่ยวกับความสำคัญของผู้หญิงผู้ชายนั้น ถ้าเรามองในแง่ของโครงสร้างทางกายภาพ เราจะเห็นว่าในสมัยโบราณการที่เราจะอยู่รอดเป็นประเทศได้นั้น ต้องอาศัยกำลังของผู้ชาย ความสำคัญของผู้ชายจึงมีมากกว่าโดยโครงสร้างทางร่างกายนั้น ผู้หญิงย่อมอ่อนแอกว่าผู้ชาย ฉะนั้น บ้านไหนที่ไม่มีผู้ชาย โบราณท่านว่าเหมือนบ้านไม่มีรั้ว เพราะฉะนั้นพวกครูที่อาสาไปสอนอยู่บนดอยต้องซื้อผ้าขาวม้าไปตากไว้หน้าบ้าน เพื่อหลอกว่ามีผู้ชายอยู่ ถึงจะแก่จะเด็กอย่างไรขอให้เป็นผู้ชาย คนเขาก็ยังเกรงกลัว

ในวรรณกรรมพุทธศาสนาบอกไว้ชัดเจนว่า ตระกูลฝ่ายชายสำคัญ ตระกูลฝ่ายหญิงไม่สำคัญ ซึ่งหมายว่า พระราชามหากษัตริย์ หรือใครจะไปเอาใครมาเป็นเมียก็ทำได้ สามารถอภิเษกสมรสให้เป็นมเหสีได้ อันนี้มันก็ถูกต้อง ถึงกระนั้นแนวคิดของคนในเอเชียกับยุโรปนั้นต่างกัน ในยุโรปนั้นเขาเปิดโอกาสให้ผู้หญิงมีเสรีภาพในเอเชียโดยเฉพาะอินเดียที่เราไปเอาวัฒธรรมของเขามานั้น เขาถือว่าผู้หญิงมีคุณค่าต่ำกว่าผู้ชาย แต่ในยุโรปจะไม่ถือเคร่งครัดเหมือนทางเอเชีย จะเห็นว่าในประวัติศาสตร์ยุโรปนั้นก็มีสตรีได้เป็นผู้นำประเทศหลายท่าน เช่น Queen Victoria ต่อมาก็มี Queen Elizabeth แต่ในเอเชียเรามีใครบ้างที่เป็นผู้นำ จะมีบ้างก็เมื่อสี่สิบกว่าปีมานี่เอง เช่น นายกรัฐมนตรีโกลด์ ดา แมร์ ของอิสราเอล นายกรัฐมนตรีศรีลังกา นางศิริมาโว บัณฑารนายกะ เมื่อประมาน พ.ศ. 2503 ดังนั้นในเอเชียของเราเอง ก็ดังที่หลายท่านเล่ามา บทบาทของวีรสตรีที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ก็มีแต่ตอนที่เข้าสงครามช่วยชีวิตสามีไว้เท่านั้น

ส่วนปรัชญาวรรณกรรมผมอยากให้มองว่า เราจะไปเอาอะไรทุกอย่างกับมันไม่ได้เหมือนกันเพราะว่าผู้แต่งนั้นจะต้องเป็นผู้สะท้อนสถานภาพ สถานการณ์ของสังคมสมัยนั้นที่มีอิทธิพลต่อความคิดของเขา เขาเป็นจินตกวีเขาจะคิดอย่างไรขึ้นอยู่กับสันดานของเขา คือขึ้นอยู่กับความโน้มเอียงในตัวคนๆ นั้นว่าเป็นอย่างไรแล้วก็รับเอาเหตุการณ์ที่มีอยู่ในขณะนั้นมาเป็นอารมณ์ แต่การที่จะเป็นกวีที่สามารถแต่งได้ถึงขนาดนั้นไม่ใช่คนธรรมดา เขาต้องเป็นคนที่เก่งมีพรสวรรค์ในทางบททางกลอน ฉะนั้นวรรณกรรมที่ถือว่าเป็นชั้น Classic นั้น ต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญ 9 อย่าง คือ รัก ร่าเริง โศกเศร้า โกรธเคือง บากบั่น หวาดกลัว รังเกียจ อัศจรรย์ และสงบสุข

ส่วนในเรื่องของการทอผ้านั้นก็มองว่าเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง และวัฒนธรรมนี้ช่วยทำให้ประเทศลาวมีเสน่ห์มีคนอยากไปเที่ยวมากมาย ถ้ามองในแง่เศรษฐกิจก็ช่วยชาติได้ ถ้ามองในแง่วัฒนธรรมก็ช่วยชาติได้ มีคำโบราณวางกรอบคุณสมบัติกิริยามารยาทของผู้หญิงไว้อยู่บทหนึ่งว่า "เป็นหญิงนี้ให้วาดคล่องคือปลาบึก อย่าได้แปงคุยลอยดั่งปลาซิวอ้าว" หมายความว่า เป็นผู้หญิงนี้ต้องสงบเสงี่ยม เหมือนปลาบึก ไม่เหมือนปลาซิวที่ว่ายน้ำลอยขึ้นมาเสนอหน้าล้อผู้ชาย ทุกวันนี้พวกผู้ชายเราอยู่ท่ามกลางสิ่งยั่วยุต่างๆ ขนาดแก่ๆ อย่างผมยังถูกยั่วได้ แล้วคนหนุ่มจะไม่ให้ถูกยั่วได้อย่างไร แต่ของลาวนี้ดีผมขอสรรเสริญ เขายังมีการคุมเข้มได้ดีกว่าที่บ้านเรา ส่วนเรื่องว่าผู้หญิงถูกกดขี่นั้นไม่อยากเห็นด้วย การที่เขาไปแย่งชิงตามที่ปรากฏในวรรณกรรมนั้นก็เพราะรัก ความรักนั้นไม่มีพรมแดน ไม่มีเหตุผลอะไรทั้งสิ้น ถ้าเกิดความรักขึ้นมาท่วมหัวใจแล้ว คนเรามักจะมืดบอด "ความรักมาแล่นกุ้ม คือกระสุ่มงุม (ครอบ) หัว ความรักมาพอๆ คือกระทองุมไว้" นี่คือคำโบราณว่าไว้ ถ้ารักแล้วยังไงๆ ก็ต้องไปหาจนได้ อย่างน้อยขอให้ได้เห็น ได้พูดสักคำก็ยังดี ขอจบเพียงเท่านี้

ศรีนวล เป็งคำตา

อยากมองตัวละครทั้งสามตัว ในตัวหนึ่งคือนางง้อมม่วน อยากมองว่าคนที่เขียนนั้นเหมือนจะแสดงอำนาจของผู้ชายว่าผู้หญิงยังมามั่วกับเซ็กส์ได้ และยังยอมเป็นทาสของผู้ชายได้ ส่วนของอาจารย์สมหมายที่ว่าในกรณีที่มองว่ามันเป็นความรักนั้น ที่จริงแล้วผู้ชายอยากแสดงอำนาจบาตรใหญ่ มากกว่า สำหรับส่วนตัวที่มองนั้นต้องการอยากแสดงว่า เมื่อรักแล้วต้องเอามาให้ได้มันเป็นการแสดงอำนาจบาตรใหญ่ให้คนอื่นเห็น ก็ขอมองอย่างนี้แล้วกัน

คำรณ คุณะดิลก

ขอตั้งข้อสังเกตสั้น ๆ ถ้าเราดูทั้งสามเรื่องนี้จะมีเรื่องหนึ่งที่ถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญคือเรื่องของท้าวฮุ่งท้าวเจือง เพราะเราถือว่าเรื่องนี้เป็น Myth อันเดียวของแอ่งอีสานของเรา ไทยภาคกลางนั้นไม่มี Mythology เป็นของตัวเอง ส่วนอีก

สองเรื่องนั้นก็เป็นการรับ Mythology ของอินเดียเข้ามา แต่ทั้งสามเรื่องมีการลดระดับของ Mythology ลงมาเป็นนิทานพื้นบ้าน ในการลดระดับ Mythology เป็นนิทานถือพื้นบ้านนั้นทำให้เราเห็นมิติของประวัติศาสตร์ กาลเวลา สถานที่เพิ่มขึ้นมามาก จากมิติบางอย่างนี้เองที่ทำให้เราสามารถนำไปถอดรหัสได้ นำไปดึงออกมาได้ เพราะฉะนั้นก็อย่าไปท้อถอยว่า วรรณกรรมนั้นถูกมายาคติ ถูกอะไรต่ออะไรแปลสารไปหมดแล้ว ถ้าเราเข้าใจในระดับนี้ผมว่าเรายังมีปัญญาที่จะถอดสารออกมาได้

อาจารย์ฉลาดชาย รมิตานนท์

ขอเพิ่มเติมที่คุณคำรณว่า คือ ขบวนการทุกขบวนการรวมทั้งขบวนการผู้หญิง เมื่อลุกขึ้นมาต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพ เพื่อความเท่าเทียมกัน รวมทั้งขบวนการชาตินิยมด้วย ขบวนการเหล่านี้จะต้องช่วงชิง การตีความประวัติศาสตร์ ถ้าไม่ช่วงชิงการตีความประวัติศาสตร์ ก็จะไม่มีตัวตน อย่างในกรณีของรัฐไทย เมื่อลัทธิอาณานิคมเข้ามา รัฐเองก็พยายามสร้างประวัติศาสตร์ขึ้นมา เราเองก็พยายามสร้างประวัติศาสตร์ย้อนกลับไป 800-1,000 ปี แต่ด้วยความที่ข้อจำกัดมันมีมากในตอนนั้นก็เลยพยายามโยงความเป็นไทยไปกลับที่สุโขทัย ซึ่งความจริงไม่ได้หมายความว่าสุโขทัยเป็นที่มาที่เดียวของความเป็นไทยหรือประวัติศาสตร์ไทย เพราะว่าประวัติศาสตร์นั้นกระจายอยู่ทั่วอาณาบริเวณนี้อยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นล้านช้าง สิบสองปันนา กวางสีในเวียดนาม แต่เงื่อนไขในตอนนั้นเราต้องสร้างประวัติศาสตร์ย้อนหลังกลับไป

พอมาถึงขบวนการผู้หญิง ผู้หญิงก็ต้องมองหาความมีตัวตน หรือหาตำแหน่งแห่งที่เรื่องราวของตัวเอง เนื่องจากประวัติศาสตร์ไม่ได้เขียนไว้อย่างที่ว่าไว้แล้ว รวมทั้งประวัติศาสตร์ที่เขียนย้อนกลับไปนั้น มีข้อกำจัด เพราะในทางเทคนิคแล้วต้องอาศัยการบันทึกที่เป็นลายลักษณ์อักษร ฉะนั้นหลายๆ ประเทศหลายที่ คนที่เป็นชายขอบ หรือเป็น Marginal people จึงต้องพยายามโยงกลับรากเหง้าของตัวเองด้านประวัติศาสตร์ไปที่ตำนาน มันน่ายินดีตรงที่ว่าเมื่อก่อนถ้าโยงกลับไปที่ตำนาน เป็นการโยงกลับไปว่า คนไทยมาจากตรงนั้น คนลาว

มาจากตรงนั้น มาจากท้าวฮุ่งขุนเจือง มาจากน้ำเต้าปูง แต่ว่างานของ Feminist อย่างของเอื้อยดวงเดือนนั้น ไม่ต้องการมองว่าคนลาวเท่านั้น แต่ต้องการมองว่าผู้หญิงลาวโดยเฉพาะนั้นมีตำแหน่งแห่งที่อย่างไรอยู่ในตำนาน ซึ่งจริงหรือไม่จริงนั้นไม่จำเป็น

ประเด็นอยู่ตรงที่ขบวนการของผู้หญิงต้องช่วงชิงสิทธิในการอ่าน สิทธิในการตีความ และสิทธิที่จะเขียนตำนานขึ้นมาใหม่ ซึ่งผมว่าจะเป็นประเด็นที่นำไปสู่ขบวนการเคลื่อนไหวของผู้หญิง เพราะว่าขบวนการของผู้หญิงมันต้องมีความรู้ ถ้าไม่มีความรู้มา Support แล้วไม่มีอำนาจ ด้านหนึ่งความรู้ที่ผู้หญิงไม่มีอำนาจก็คือประวัติศาสตร์ ไม่มีความรู้ และไม่มีตำแหน่งแห่งที่ด้วย มักจะอยู่ในตำนาน แต่ในตำนานนั้นมีอยู่ แต่ไม่ใช่ของจริง แต่มีอยู่แล้วเราจะใช้อย่างไร ตีความอย่างไรนั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง ที่จำเป็นจะต้องใช้เครื่องมือว่าเราจะตีความอย่างไร และเครื่องมือนี้ก็คือกรอบทฤษฎี แต่ไม่ได้หมายความว่าเมื่อมันยุ่งยากแล้วจะทิ้งไปเลย แต่คนที่จะใช้ต้องทำความเข้าใจกับมันอีกทีเพื่อจะให้เป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพมากขึ้นเท่านั้นเอง

อาจารย์วิระดา สมสวัสดิ์

ขบวนการผู้หญิงต้องมีความรู้ไม่อย่างนั้นไม่มีอำนาจ ดิฉันขอมองย้อนกับไปอีกทางหนึ่ง ว่าขวนการผู้หญิงเป็นผู้สร้างความรู้ สร้างความรู้ด้วย แล้วนำมาสู่ซึ่งอำนาจด้วย สตรีศึกษาไม่ได้เกิดขึ้นมาลอยๆ แต่มันเกิดมาจากขบวนการผู้หญิงที่สร้างความรู้ขึ้นมาด้วย ขอสรุปว่าขอให้เอื้อยดวงเดือนรวบรวมความคิดเห็นที่พูดกันมา แล้วตอบในบางประเด็น

ดวงเดือน บุนยาวงส์

ฟังความคิดเห็นของทุกคนซึ่งล้วนแล้วแต่มีประสบการณ์ทั้งในด้านทฤษฎีและวิชาการก็รู้สึกว่าตัวเองคงต้องยืดอายุต่อไปอีก แต่สิ่งนี้คงทำไม่ได้ไม่มีใครสามารถยืดอายุได้ ก็คงทำไปตามความสามารถ ก่อนอื่นต้องขอโทษ ที่ให้พี่ที่อยู่

ด้านนั้นเข้าใจผิด คำว่ามั่วเซ็กส์ ที่จริงนางงอมเป็นผู้หญิงที่งดงาม และเขามีเพศสัมพันธ์เพียงท้าวเจืองเท่านั้นไม่ได้ไปยุ่งเกี่ยวกับใครอีก และการพบแต่ละครั้งก็เป็นพิธีการเป็นที่รับรู้ เป็นที่ชื่นชม ไม่ได้ไปลักลอบผิดหูผิดตา ผิดพ่อผิดแม่ หรือผิดใจใคร เราจะเรียกว่ามั่วเซ็กส์ไม่ได้ ก็ขอโทษถ้าหากที่พูดไปทำให้เข้าใจผิด เพราะอยากให้ทุกคนรักนางงอมเหมือนกับตัวเอง เพราะตัวเองก็อ่านงานวรรณกรรมมาเยอะทั้ง ของลาว ไทย และต่างประเทศ ก็คิดว่านางงอมนั้นงามไม่ใช่เพียงภายนอก แต่ยังมีความฉลาดด้วย ซึ่งคิดว่าไม่ว่าหญิงชายในยุคสมัยไหน ก็ควรมีความฉลาด ผู้ชายก็ต้องการเมียที่ฉลาด นอกจากผู้ชายโง่เท่านั้นที่ไม่อยากได้ และผู้หญิงก็อยากได้ผัวที่ฉลาด ทั้งฉลาดและดีไปด้วย

ในส่วนที่อาจารย์เป็นห่วงว่าถ้ามีเสรีภาพมาแทรกกับโรคเอดส์ ก็คิดว่าไม่ถูก เพราะนางงอมเองเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์ และถ้าคนเรามีความซื่อสัตย์ต่อกันแล้ว ปัญหาที่กำลังคุกคามสังคมเราจะถูกแก้ไขด้วยราคาถูกที่สุด เพียงแต่ต้องการเสียสละของบางคน ความเห็นแก่ตัวของผู้ชาย กิเลสปัญหาอีกมากมาย มันคงแก้ปัญหาได้ถึงแปดสิบเปอร์เซ็นต์ รัฐบาลก็คงลดค่าใช้จ่ายส่วนนี้ไป ข้าพเจ้าดีใจที่ในศาสนาพุทธได้บอกไว้แล้วว่าให้ความซื่อสัตย์ เพราะความซื่อสัตย์จะเป็นสิ่งที่ช่วยแก้ปัญหาได้ ฉะนั้นขอตัดคำว่า “มั่ว” ออกจากนางงอม เพราะเขาเป็นคนบริสุทธิ์ สะอาด เมื่อท้าวเจืองออกไปรบตั้งสามสี่ปี มีเมียกลับมาตั้งหลายคน นางงอมเองก็ไม่ได้ติดต่อกับใครไม่ได้ไปนอนกับใคร ในเรื่องก็เขียนไว้อย่างนั้น

ก็ไม่ใช่ว่าจะแก้ตัวแทนผู้ชายแต่ว่าตัวเองแล้วคิดว่า ไม่ว่าผู้หญิง ผู้ชายที่ได้รจนามาแล้วนั้นต้องได้กลั่นกรอง อาจไม่เขียนในเชิงนิยมหญิง หรือเป็นตัวตนของผู้ชาย แต่ในทัศนะของข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้านับถือผู้ที่มีความสามารถในการแต่งเรื่อง ผู้ชายทุกคนก็ใช่ว่าจะเห็นตัวเองเป็นใหญ่ เห็นแก่อำนาจเป็นศูนย์กลาง แต่อยากขอยืนยันอันหนึ่ง ดั่งที่อาจารย์ได้พูดไว้ว่าในช่วงศตวรรษที่ 11-12 ที่เรื่องนั้นเขียนขึ้นนั้น สังคมลาวยังเป็นสังคมที่ผู้ชายเป็นใหญ่หรือผู้หญิงเป็นใหญ่ ข้าพเจ้าโชคดีที่ได้ไปค้นคว้าที่ประเทศญี่ปุ่น และได้พบกับอาจารย์ที่นั่น และได้ตั้งปัญหาดังกล่าวกับท่าน และได้ศึกษาคำสอนในมหากาพย์ของ “บูระจิ” ก็สนใจในแง่กฎหมายการปกครอง ความจริงยังไม่ใช่กฎหมาย แต่เป็นคำสอน

ข้าพเจ้าเองติดใจตรงนี้ จึงได้เขียนหนังสือ “แนวคิดและอุดมคติในมหากาพย์ท้าวฮุ่งท้าวเจือง” ซึ่งได้ศึกษาว่ามีการสอนผู้หญิงอย่างไรบ้าง และยังได้ศึกษาใน “ตำนานขุนบุรม” ก็พบในสิ่งที่คล้ายกันกับในมหากาพย์ “บูระจิ” เหมือนกับว่ามันถูกรจนาด้วยปากกาอันเดียวกัน ชื่อแถนทั้งหมดก็เหมือนกัน และแถนที่สำคัญที่สุดก็คือ “แถนฟ้าขื่น” ในมหากาพย์ท้าวฮุ่งท้าวเจืองก็มี แถนฟ้าขื่นเป็นผู้บัญชาในตำนานอาหม ก็คือแถนฟ้าขื่นเหมือนกัน และแถนฟ้าขื่นมีคำสั่งสอนให้แก่ผู้คน และก็มีคำสอนเกี่ยวกับการลงโทษคนที่ทำผิดต่อสังคม และโทษที่หนักที่สุดก็คือการเอามีดแทงหัวใจ “ผู้ชายคนไหนที่กระทำข่มขืนกระทำชำเราผู้หญิงหรือว่าลักขโมยของผู้หญิง หรือทำร้ายผู้หญิงในบ้าน คนผู้นั้นสมควรถูกเอามีดแทงหน้าอกและให้เนรเทศไปให้ไกล และถ้ากลับมาก็ต้องฆ่าควายสิบตัวเพื่อบูชาพระยาแถนเลี้ยงคนทั้งเมือง”

เมื่อมาอ่านมาทั้งหมดเมื่อคนทำผิด หนักที่สุดคือโทษที่ผู้ชายกระทำต่อผู้หญิง อันนี้ได้พูดไว้ในข้อที่แปด “ถ้าผู้ชายผู้ใดมีความสัมพันธ์ชู้สาวอย่างบ่ถูกต้องกับอาของตน กับน้องพ่อของตน หรือแย่งชิงเอาสมบัติของคนในครอบครัว จงไล่มันหนี” ข้อที่ห้า “ถ้าชายคนใดลักขโมยของของแม่ตัวเอง หรือแย่งชิงเอาเมียของน้องชายหรือของลุง ต้องลงโทษมันอย่างหนักไม่ให้ใครพูดด้วยให้ก้มหน้าอยู่ ถ้าผู้ชายคนไหนข่มขืนลูกสะใภ้หรือเมียของพ่อแม่พี่น้องของตนเอง ให้มีการเอามีดปลายแหลมเสียบหัวใจมัน คนบาปเช่นนี้ต้องไม่ให้ใครเห็นหน้าให้ขับไล่ไปอยู่ป่ารก ดงเสือ ถ้าอยากกอบกู้เอาชีวิตของมัน...”

เมื่อเปรียบเทียบแล้ว จะเป็นการลงโทษต่อผู้ที่กระทำข่มเหง ก็เลยตั้งคำถามกับอาจารย์คนหนึ่งที่ญี่ปุ่น ซึ่งเป็นคนศึกษาด้านกฎหมาย เขาก็ตอบว่านั้นมันแสดงว่าผู้หญิงมีอำนาจ นอกจากนั้นข้าพเจ้าได้อ่านตำนาน “ขุนบรม” ซึ่งก็ถือเป็นตำนานที่เก่าแก่ที่สุด คำโอวาทตักเตือนที่บอกแก่ขุนลอ ตอนจะลงมาสร้างเมืองนั้น มีเมืองแถนเดียนเบียนฟู เมืองนาน้อยอ้อยหนู จนถึงเขตนี้ มีตอนหนึ่งได้บอกว่า “โทษอะไร ก็ต้องให้มีการลงโทษไม่ว่าจะเป็นการฆ่าหรือตี แต่ว่าผู้หญิงนั้น อย่าได้แตะต้องเขา ถ้าโทษถึงแก่การฆ่าให้ตี ถ้าโทษถึงแก่การตีให้ด่าว่า โทษถึงแก่การด่าว่าให้ว่ากล่าวตักเตือน และไม่ให้ปรับไหมผู้หญิง เพราะผู้หญิงเป็นรากเหง้าของ

สิ่งทั้งปวง" น่าแปลก ผู้หญิงจะสามารถบังคับให้ผู้ชายเขียนอย่างนี้ได้ไหม ถ้าหากผู้หญิงทำได้ก็แปลว่าผู้หญิงมีอำนาจ แต่ถ้าผู้ชายเขียนเองก็แปลว่าผู้ชายยอมรับในอำนาจของผู้หญิง อันนี่ก็น่าถกเถียงกันต่อไป

แต่สิ่งที่ข้าพเจ้าได้ยกขึ้นมานี้ไม่ได้พูดเอง แต่เมื่ออ่านพบในตำนานต่างๆ ก็พบสิ่งที่คล้ายกันนี้ จนมาถึงช่วงเจ้าสุริยะวงศา ซึ่งถือว่าเป็นยุคที่เจริญรุ่งเรืองที่สุด กลางศตวรรษที่17 พระเจ้าสุริยะวงศาเองได้ลงโทษราชบุตรของท่านเองเพราะไปมีมิจฉาจารกับเมียของอำมาตย์คนหนึ่ง ท่านไม่ได้ลงโทษผู้หญิงที่มีผัวแล้วแต่ไปมีอะไรกับผู้ชาย แต่สั่งประหารชีวิตลูกชายของตัวเอง เพื่อเป็นตัวอย่างว่าการข่มขืน การกระทำไม่ดีต่อผู้หญิงเป็นโทษหนัก เพราะพระเจ้าสุริยะวงศาเป็นเจ้าชีวิตที่เคร่งครัดในศาสนาพุทธ และได้เอาศีลห้ากับศีลแปดมาปกครอง อันนี้ถือว่าเป็นกรณีพิเศษ ก็อยากแสดงให้เห็นว่าในสังคมลาวนั้น จนถึงศตวรรษที่ 17 นั้นยังให้ความสำคัญกับผู้หญิง และคิดว่าบทบาทด้านวัฒนธรรมสังคมของผู้หญิงยังเป็นที่ยอมรับนับถืออยู่ และกฎหมายโบราณลาวจนมาถึงปัจจุบันนั้น การสืบมรดกจะเป็นของลูกสาวคนสุดท้องในครอบครัว ซึ่งเป็นกรณีของลาวลุ่ม ลาวพวนและไต ซึ่งไม่เกี่ยวกับชนเผ่าอื่นซึ่งมีวัฒนธรรมต่าง แต่ว่าเผ่าขมุเองก็ถือสายแม่สำคัญอยู่ในบ้านหนึ่งจะมีแม่เป็นผู้บัญชาการ อันนี้คือส่วนเล็กๆ น้อยๆ ที่เป็นร่องรอยที่พูดถึงบทบาทของผู้หญิง

ข้าพเจ้าเองศึกษาวรรณกรรมแต่ได้อาศัยเอกสารโบราณบางอย่างที่เป็นตัวบทกฎหมายเอามาเปรียบเทียบดู และได้พยายามเทียบกันดูแต่ก็ไม่รู้ว่าจะโยงกันได้ขนาดไหนก็คงต้องการใช้ความรู้หลายด้าน หลายองค์ประกอบมาดูทั้งทฤษฎีเก่า ทฤษฎีใหม่ รวมทั้งภาพรวมประวัติศาสตร์ ต้องใช้เวลาอีกมากแต่นี้เป็นภาพลางๆ

อยากยืนยันว่านางทั้งสามอาจจะไม่ใช่ตัวแทนของผู้หญิงในอุดมคติ แต่ว่าอุดมคติเป็นความจริงหรือไม่ก็ต้องตั้งคำถามกับมัน บางครั้งก็มีได้ ไม่อย่างนั้นเราจะเห็นวีรสตรีเป็นสิ่งที่เราอยากมี และอาจมีได้บางโอกาสบางสมัย ตัวเองก็ไม่ปฏิเสธ ว่าอาจจะเป็นผู้หญิงในอุดมคติทั้งของผู้ชายและผู้หญิง แต่มีตัวตนจริง

หรือไม่นั้นก็ไม่อยากปฏิเสธร้อยเปอร์เซ็นต์ หรือยอมรับทั้งหมด เอาไว้ครึ่งๆ กลางๆ ก่อน แต่เราไม่สามารถปฏิเสธผลงานอันยิ่งใหญ่ โดยเฉพาะมหากาพย์ท้าวฮุ่งท้าวเจืองนั้นใช้คนแต่งทั้งหมดถึงสิบคน อาจใช้เวลาเขียนถึงร้อยๆ ปี เพราะช่วงหลังจะมีการพูดถึงศาสนาพุทธ ซึ่งระยะต้นไม่ได้พูดถึงเลย และหลายคนก็บอกว่ามันอาจจะกลายเป็น Mythology แต่ว่าถ้าเรามองว่าที่เราอยู่นี้คือปัจจุบัน ถ้าย้อนกลับไป 50 หรือ 100 ปีเราเรียกว่าประวัติศาสตร์ ย้อนไปมากกว่านั้นหน่อยหนึ่งเราเรียกมันว่า ตำนาน ถ้าย้อนไปถึงพันปีมันก็อาจเป็นเพียงพื้น เป็นนิทานพื้นบ้านไป แต่คิดว่าทั้งหมดนั้นต้องบอกกล่าวเรื่องลาวแก่เราสิ่งใดสิ่งหนึ่งอยู่เสมอ อันนั้นเป็นความสามารถของเราที่จะมอง ท่านจะใช้แว่นขยายมองได้แค่ไหน ดังที่อ.สมหมายพูดไว้ว่าแล้วแต่เราจะใส่แว่นตาอันไหน ก็ไม่ปฏิเสธทั้งหมด ทั้งหมดทั้งทฤษฎีใหม่ ไม่ว่าจะเป็นตัวตน หรือว่าอัตลักษณ์ หรือว่าความเป็นจริงของผู้หญิงทั้งหมดนั้นก็ประกอบด้วยหลายอย่างเราไม่อาจขีดเส้นแบ่งได้ว่า อันนี้คืออันนั้น อันนั้นเรียกว่าอันนี้

ความจริงข้าพเจ้าเป็นนักวิทยาศาสตร์แต่ไม่ค่อยชอบทฤษฎีเท่าไร เพราะเมื่อเวลาเราไปทดลอง ผลที่ออกมาก็ไม่เหมือนกัน มีการเปลี่ยนไปมา ทฤษฎีหนึ่งอาจถูกในช่วงนี้แต่อีก 50 ปีอาจไม่ถูก ก็ไม่เป็นไร เมื่อเราอยู่ในศตวรรษนี้ก็ต้องพูดกันในภาษาของศตวรรษนี้ อย่างไรก็ตามก็ยังมีหลายประเด็นที่ไม่ได้ตอบ และก็ขอขอบคุณมาก ก็ได้ความคิดความเห็นข้อแนะนำมาก และก็ดีใจที่ได้มาแลกเปลี่ยนบทเรียน ถ้ามีโอกาสได้ขยายบทค้นคว้าของตนก็คงได้นำเอาความคิดเห็นของทุกคนมาเป็นเครื่องมือขยายงานของเราให้ขยายออกไป และเป็นประโยชน์ต่อสังคม อันนี้ก็ไม่ได้คิดว่าเขียนหนังสือเพื่ออะไร คิดเพียงว่าตัวเองนั่นก็มีความคิดดี ๆ อยู่บ้างเลยอยากแบ่งปันกับคนอื่น ถ้าคิดว่าถ้าเขียนเพื่ออ่านคนเดียวก็ไม่ลงทุนพิมพ์ออกมา แต่นี้คิดว่าเราเองมีความคิดคนอื่นก็มีความคิดต้องได้แลกเปลี่ยนกัน

อีกประเด็นหนึ่ง ปัจจุบันผู้หญิงลาวในสังคมนิยมที่เป็นคอมมิวนิสต์มาได้ 30 ปีนั้น ก่อนอื่นอยากขอให้เข้าใจว่าวงการวรรณกรรมในลาวไม่เหมือนกับไทย การอ่านหนังสือมีข้อจำกัดมาก จะถือว่าผู้หญิงที่สะท้อนออกมาในวรรณกรรมมีอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไหม นักเขียนเอาเรื่องของผู้หญิงมาเขียนไหม

ความจริงก็มีนักเขียนที่เป็นนักเขียนปฏิวัติ เช่น ท่านสุวันทอน บุผานุวงส์ ซึ่งเขียนเรื่อง “สองเอื้อยน้อง” “ทุ่งไหหิน” ก็เอาชีวิตจริงมาเป็นนางเอกในงานของท่าน ฉะนั้นก็เป็นการสร้างวีรสตรีขึ้น แต่ถ้าจะมองว่าคนทั่วไปอ่านวรรณกรรมลาวแล้วมีอิทธิพล จนถึงขั้นในไทยที่หลงพจมาน สว่างวงศ์ จนต้องถักเปีย ต้องสวยอย่างนั้นอย่างนี้ คิดว่ายังไม่มี วรรณกรรมลาวยังไม่มีอิทธิพลและผลศักดิ์สิทธิ์ต่อพฤติกรรมของคนในสังคม แต่นักเขียนเองก็ได้พยายามสะท้อนภาพของผู้หญิงที่มีบทบาท มันเหมือนกับว่านักเขียนเองก็พยายามทำหน้าที่ของตัวเองแต่สังคมยังไม่ตอบสนอง เพราะมันมีสถานการณ์หลายอย่างเปลี่ยน วรรณกรรมยังไม่มีอิทธิพลต่อชีวิตสังคม แต่นักเขียนก็พยายามถ่ายทอดชีวิตเข้ามาไว้ในวรรณกรรมของเขา ทีนี้ก็เป็นปัญหาใหม่ เป็นเรื่องของนักวิจัย ที่จะทำให้วรรณกรรมนั้นกับคืนไปรับใช้สังคม ให้ประโยชน์ต่อสังคมดังที่เราได้ทำมา ดังวรรณกรรมที่เขียนมาแล้วหลายร้อยปี ได้นำมาใช้ นำมาชื่นชม และได้นำมาคุยกัน

ข้าพเจ้าเองได้มารู้จักเพื่อนคนไทยหลายคนก็เพราะท้าวฮุ่งท้าวเจือง ที่ทำให้มีโอกาสอย่างนี้ ก็ไม่รู้ว่าอนาคตอีก 100 ปีจะมีคนถกเถียงกันเรื่อง “อาถรรพ์แห่งพงไพร” ของอาจารย์ดวงเดือนไหม ก็หวังว่าต่อไปจะได้เป็นคนในประวัติศาสตร์ มีชื่อในประวัติศาสตร์ แต่ว่าในวันนี้เราก็ได้ทำหน้าที่ของเราดีที่สุดแล้ว ในการมองประวัติศาสตร์เพื่อเข้าใจปัจจุบัน เพื่อมองว่าอนาคตเราจะไปทางไหน ถ้าเราไม่รู้ไม่ถกเถียงกันก็ไม่อาจรู้ เหมือนลาวกับไทยนั้นรู้ประวัติศาสตร์กันน้อยมาก ถ้ารู้ก็รู้แต่ตอนที่จะเกลียดกัน ตอนที่จะรักกันกลับไม่รู้ ตอนที่จะทำให้เราเข้าใจกัน เคารพนับถือกันพวกเราไม่ค่อยรู้ ข้าพเจ้าดีใจที่ได้มาพูดคุยกันได้เข้าใจกัน ได้มองอนาคตร่วมกันด้วยสายตาที่มีสันติภาพ ขอขอบคุณค่ะ

อาจารย์วิระดา สมสวัสดิ์

ขอขอบคุณเอื้อยดวงเดือนเช่นกัน มีประเด็นที่เราจะถกเถียงกันได้อีกเยอะ แต่เราไม่มีเวลา ก็เลยอยากโฆษณาหน่อยว่าถึงว่าวรรณกรรมการเขียนของลาวที่เอื้อยบอกว่ามีข้อจำกัดก็เลยไม่มีอิทธิพล แต่ว่าเพลงจะมีอิทธิพล ก็มีนักศึกษาลาวที่มาในทุนของทุนของโครงการเราก็หวังว่าจะได้ศึกษาเรื่องนี้และถ่ายทอด และจะ

ได้ประโยชน์ร่วมกันต่อไป ขอขอบคุณทุกท่านที่มาร่วมในวันนี้ และหวังว่า จะได้เจอกันในโอกาสต่อไป

Summary of the First Regional Seminar on the Identity of Women in Lao Literature

This study on the identity of women in Lao literature examines the roles of female characters in three literary works: Nang Ngawm from the Epic of Thao Hung and Thao Cheuang, representing Lao women from the eleventh to the thirteenth centuries; Nang Matee (Madsi) from the story of Vessandra Jataka at the turn of the fifteenth to sixteenth century; and Nang Sumontha from the seventeenth century story Sangsinchai.

1. The Epic of Thao Hung and Thao Cheuang spans the eleventh to the thirteenth centuries when settlements were first being established in what was to become the Lao kingdom of Lan Xang, before the influence of Buddhism when spirit religions dominated. The character in this study is Nang Ngawm, the daughter of a local prince. As social classes were not highly differentiated during the period of the early settlers, the social status and daily work performed by the prince's daughter was not

considerably different than that of the commoners. Nang Ngawm may thus be considered representative of women of the time. The example of Nang Ngawm shows that women during this time period reserved the right to choose their own partners and did not yield to force. When faced with a situation wherein her husband, Thao Cheuang, caused turmoil by taking many wives, Nang Ngawm refused to stand for the oppression and abuse of her kindness, and returned to her hometown. In addition, Nang Ngawm held equal status with her husband Thao Cheuang, and was the leader in performing ceremonial functions. The role of Nang Ngawm in this story portrays a strong woman capable of making her own decisions.

2. The story of Wet Sandon Chadok takes place around the end of the fifteenth and beginning of the sixteenth centuries. This is a period of time when the feudal class is gaining in power, and Lao society is influenced by the Buddhist religion. From the story, it is apparent that by this time women's status has diminished considerably. The example of Nang Matee portrays a woman who is forced into an arranged marriage with Vessandra. When Vessandra is exiled to the forest, Nang Matee must beg to be allowed to follow as a slave rather than face a life of gossip and scorn as a widow. In the story, Nang Mataree expresses her pain at the degrading status of widowhood. Although a member of the ruling feudal class, she is still easily subject to scorn and exploitation.

3. The story of Sangsinchai takes place in the seventeenth century during the rule of King Xaisetthathirat. This is the golden age of Vientiane feudal society, before the kingdom begins to disintegrate. The character Nang Sumontha is the younger sister of King Yakusarat, and is representative of Lao women from the ruling class during the feudal period. Nang Sumontha's beauty brings her under the power of men, particularly her elder brother, who loves her dearly. No matter which prince asks for her hand, her elder brother refuses. When the giant Kumphan comes in disguise to woo her, Nang Sumontha gives in and agrees to wed him. In the end, however, her happiness is undone by the will of her elder brother.

The character of Nang Sumontha thus reflects a woman who is living under male domination.

From this study it is apparent that in the course of three hundred years, women's roles in Lao society have diminished. The author points out the fact that when women are subjected to gender-based oppression such as lacking the right to choose their own partners, their strengths in other aspects of life are similarly diminished. Unable to voice opinions in various situations, women's status is gradually undermined.

Historically, Lao women played an important role in politics and showed strength during times of crisis, as in the cases of Princess Sumangkhala, daughter of King Suriyawong during the seventeenth century and Queen Khamkong, wife of the last king of the Suriyawong dynasty before the kingdom of Lan Xang was annexed by Siam. In addition, Lao women have also played the role of ambassadors of peace. These instances are generally left unwritten or understated, however, as the majority of history has been documented by men.

In the present day, the qualities of Lao women as reflected in contemporary literature include honesty, bravery, and industriousness: traits that have been passed down through the ages. Lao women still serve as representatives of the Lao people, particularly through their stronger role in preserving traditions. According to the author, the fact that women are responsible for cultural preservation results in women being taken advantage of by placing the burden of the preservation of national culture solely on women. Women are forced to wear traditional woven skirts, etc. The term "Lao women" indicates specifically women of the Lao Tai, Lao Phuan, or Lowland Lao ethnic groups. Lao women do not represent many ethnic groups with significant cultural variation.

"...ผู้หญิงลาวในปัจจุบันนี้ยังสามารถเป็นตัวแทนของลาวโดยรวม โดยเฉพาะสามารถรักษาจารีตประเพณีได้ดีกว่าผู้ชาย จนบางครั้งข้าพเจ้าเอง ก็คิดว่าเป็นจุดอ่อนอย่างหนึ่ง คล้ายกับว่าเป็นการเอาเปรียบผู้หญิง ดูอย่างหนึ่ง อาจจะชมเราว่าผู้หญิงนุ่งซิ่นเป็นการรักษาวัฒนธรรมได้ดีเป็นเกียรติศักดิ์ศรีอย่างหนึ่งของชาติ แต่วัฒนธรรมเป็นของผู้หญิงอย่างเดียวหรือ วัฒนธรรมเป็นของชาติ จะให้ผู้หญิงรับภาระนี้อย่างเดียวถูกต้องแล้วหรือ..."

ดวงเดือน บุนยาวงส์

จัดพิมพ์โดย ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ภายใต้การสนับสนุน มูลนิธิร็อคกี้เฟลเลอร์
http://www.soc.cmu.ac.th/~wsc